

bokselskap.no, 2013

Camilla Collett: *Mod Strømmen (Anden Række)*.

Teksten i bokselskap.no følger *Samlede verker* (Mindeudgave), bind 3, 1913 og er basert på xml-fil mottatt fra Universitetet i Oslo/Dokumentasjonsprosjektet (dokpro.uio.no).

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Camilla Collett

Mod Strømmen (Anden Række)

1885

□

FORORD

UDEFRA HJEMAD

Syttendemaitale holdt i Kunstnerkredsen i München 1877

Monte Pincio og nede i Byen

En Sammenligning

Et Sygehjem i Paris

En Dobbeltberømthed

Paris før og nu

En Festdag i Pensionen

Til Venner i Kjøbenhavn

Et velment Raad til vore Partiførere hjemme

En Nat i Rosenborg Have

Christiania Promenader

Paa gamle Tomter

Fra Anton Schweigaards Hjem

TANKER OG MONOLOGER

[En Forbøn](#)

[Fra mit Sygeophold i Klosteret](#)

[Et Interiør i et moderne Velstandshus](#)

[Nogle Selvbetrægtninger](#)

[Til Henriksmindet](#)

[Det frygteligste, der tænkes kunde](#)

[En egen Smag](#)

[Hvad er det rigtige?](#)

[Den sidste Sten](#)

DEN DUNKLERE SIDE

[Til bedre Forstaaelse](#)

[Den nye Opdagelse](#)

[Kritikken og Kvindesagen](#)

[Den naturalistiske Roman](#)

[Høire og Venstre](#)

[Før og Nu](#)

[En rar tysk Husmoder](#)

[Vi kommer efter](#)

[De ærlige Chinesere](#)

[Underlige Modsætninger](#)

[En Nutidskavaler i Balsalen](#)

[Ude og Hjemme](#)

[Læger eller ei](#)

[Brev fra en ung Klodebeboerske til en Korrespondentinde i Maanen](#)

[Man skal ikke studse over noget](#)

[Kvindesagens Stilling i Norge](#)

[Fra Misanthropen til den syge](#)

[Sport](#)

[Kvindelig Selvtægt](#)

[Ekko i Ørkenen](#)

[Et Skriftemaal](#)

EFTER LÆSNINGEN

[«Om Erindring og Fantasi»](#)

[Under Lægekongressen](#)

[I de franske Romaner](#)
[Den ældre franske Roman](#)
[Et fransk Hjertesuk](#)
[Fra Napoleonstiden](#)
[«I Paradiset». Af Paul Heyse](#)
[En Romanfeuilleton](#)
[Til et Sted i Heegaards «Om Intolerancen»](#)
[En Replik til Hr Gosse](#)
[En ny Faktor i Bevægelsen](#)
[«Barnemordersken»](#)
[Et uforligneligt Ord af Georg Brandes](#)
[En Ibsensk Helt](#)
[Henrik Ibsens «Gjengangere»](#)
[«En Malstrøm» af Jonas Lie](#)

FORORD

Min gamle Bekjendt og *Ven* – jeg tør vel kalde ham saa, da han var en af de yderst faa, der forkyndte sig som en oprigtig Tilhænger af en Sag, som jeg maa regne for ett med mig – min gamle Ven og Bekjendt havde dennegang givet Stødet dertil, og Talen var atter umerkelig gledet ind paa vore hjemlig literære Forhold; en af disse svævende Diskussioner, hvor man ærlig bestræber sig for at holde sig paa Høiderne af det almindelige, medens man stoisk muligst vogter sig for at glide ind paa Kapitlet om vort eget ulykkelige, altid forurettede, altid misfornøiede Jeg.

Det lykkedes *ham* bedre end mig, ialfald for en Stund, at holde sig paa dette overlegne Stade. Noget visst ironisk, for ikke at sige bittert i Tonen lod kun undertiden ane, at herunder skjulte sig ogsaa Vanheld og Skuffelser, af disse, som man er bedst tjent med ikke at røbe.

Samfundet har ordnet det saa bekvemt, ytrede han engang med dette sit egne Smil. Ved visse Saar, det tilføier, sørger det altid for, ligesom det skede ved enkelte Torturformer, at kneble Delinkventen.

Man vilde fortælle, at han i yngre Dage havde indleveret mere end ett Stykke til Teatret, der samtlige forkastedes; om Skylden derfor laa i en Svaghed ved

Stykkerne eller ved Teatret, vover jeg ikke at have nogen Mening om. Ikke bedre gik det ham med en pseudonym Digtsamling, der af Kritik og Publikum modtoges paa en lidet opmuntrende Maade. Han talte dog aldrig selv derom.

Han holdt sig ogsaa i vor Samtale kjækt ovenpaa, medens jeg straks dalede ned til det ominøse Punkt, hvor man bliver klynkende, demonstrerende, eggende til Modsigelse, for saa, irriteret over denne, at ville drive af, men – inden man ved det, er man inde paa det igjen.

Hvad De der anfører, brød jeg ud efter en saadan Modsigelse, er noget rent illusorisk. Det bunder i den gamle Forveksling af et Navn, man vil tillægge mig, og den Stilling, jeg i Virkeligheden indtager. Hvad har jeg opnaaet? Efter et 30-aarigt Forfatterskab, som man i det mindste ikke skal beskylde for en altfor paaatrængende Produktivitet, intet andet ved Enden af min Bane at se tilbage paa, end nogle nedstøvede Restoplæg af Bøger, hvorover Forlæggerne allerede for længe siden har udtalt et Haabløshedens «Hvil i Fred».

– Indtil, faldt min Ven smilende ind, indtil . . .

– Indtil vi selv hviler i Fred, mener De. Ak ja, vi kjender denne Trøst, kold som Graven selv er den.

– Maa jeg give Dem et Raad? blev han ved. Jeg ved, hvilket Forbrug af Kræfter der her er opbudt, for at give en Tankefylde en Form, der synes beregnet paa muligst at spare Læseren sin kostbare Tid, og Trykkeriet en Del Sværte og Papir. Uden at give Dem ganske Ret i Deres Tvil, om De i Grunden virkelig var bestemt til Forfatter, forstaar jeg, jo mere jeg har læst Dem, at der raader et visst Misforhold i Deres Produktion. Et Misforhold imellem en sterk Idérigdom med dens brændende Trang til at give sig Ord og denne Evne selv. Det er dette, Ordet, der ikke flyder let for Dem. Nye Idéer kræver ogsaa nye sterke Ord, skal de forstaaes og blive hørte. Men følg nu mit Raad. Skriv en Bog, hvori Forholdet bliver omvendt. Tag 1/10 Tankeekstrakt tilsat med 9/10 Ordsvulst – der har De Recepten! Og skriv en Novelle, en Fortælling, hvori Parret, gjennem en Labyrint af de haarkleineste Detail- og Lokalskildringer dog tilsidst finder hinanden og bliver uendelig lykkelige, helst efterat *hun*.ar omvendt ham, sæt en Titel paa, som lader os ane noget saadant glædeligt, og jeg lover Dem for, at vi ved hvert Aars Udgang skal se den lykkelige Forlægger, under endeløse Reklamefanfarer, forkynde et nyt Oplæg. – Her gled det satiriske Smil tydelig over hans ellers ret

godslige Træk.

– «Fortællinger og Noveller,» faldt jeg, efter en tankefuld Pause, ind. Jeg har skrevet et saadant Bind «Fortællinger» engang, men det har ikke oplevet noget nyt Oplag. Ak iaar kan det netop feire sin 25-aarige Indtrædelse i Verden!

– Et Jubilæum! Jeg gratulerer, Frue!

– Ja De spotter. Men det er en alvorligere Sag at skulle forsone den Kjendsgjerning, at man har været en lidet læst, lidet forstaaet Forfatter i det Samfund, man i et saa langt Tidsrum har viet sine bedste Kræfter, med den Bevidsthed, at nu er det Slut med det hele. Og man vilde dog saa gjerne sige, skribe endnu et Ord af disse, som knuger vor Sjæl, knuger den dobbelt i den snævre Ensomhed, hvori jeg lever. Man vilde aftrygle denne sin Samtid et Forstaaelsens Tegn, som, om det ikke giver os Kraft til at leve, giver os mere Ro til at dø.

– Nu saa sig dette vækkende Ord! . . . hvad hindrer Dem?

– Jeg skriver ikke mere. Jeg har skrevet altfor meget. Hvad der i de sidste Aar har trængt sig frem i Pennen, har ikke magtet at samle sig til noget helt. Det ligger nu strøet, Gud ved hvor, i Dagblade og Tidsskrifter, for der at dø Ørkendøden. Saa finder maaske en senere Karavanegeneration Knoklerne og begraver dem pietetsfuld i Sandet.

– Men saa red dem fra Ørkendøden, kjære Frue! Vi lever jo i Antologiernes Tid, hvor der «laves kristelig af Rov». Jeg maa tilstaa, jeg har ikke i nogen af disse vore nordiske Samlinger truffet paa en Linje Prosa af Dem, saa Deres Ørkenfarere kan vi anse som fri og frelste, og De kan selv lodse dem i Havn. Og tillad mig! De har vist et og andet nyt at føie til. Søg i Deres Gjemmer, og De skal se!

– Ak, hvad tænker De paa . . . Ubetydeligheder, harmløse Smaating . . .

– Harmløse Smaating! . . . Det kan jo ikke være bedre!

– Jeg magter ikke at ordne noget, saa det kunde gøres skikket til at trykkes.

– Saa tag det uden at ordne det. Tag iblinde, løst og fast, gammelt og nyt, jo flere Sorter, jo bedre. Selv om det var saa mange som dette Monstrum, De endnu vil kjæle for, har Hoveder og Gab. Bind det i Knipper og kast det i Gabene, og hvem ved? Kanske De for første Gang afvinder det et huldt taknemmeligt Smil!

– Tror De virkelig? . . . Jeg vil følge Deres Raad.

UDEFRA HJEMAD:

Syttendemaitale holdt i Kunstnerkredsen i München 1877.

At jeg paa en Dag som denne, ved en Anledning som denne, vover mig op i de Talendes Rækker, kan kun finde sin Undskyldning ved et Tilstød af særegne Omstændigheder. Deraf maa først og fremmest nævnes *Stedet*, hvor vi befinder os. Vi er ikke i Christiania, i Langesund eller Trondhjem, hvorhen nu enhver af os idag længselsfuldt sender sine Tanker. Vi befinder os langt fra disse kjære Steder, vi danner et Landsmandsskab mellem Fremmede, der tillader os at sætte os lidt ud over Hjemmets strengere afmaalte Former. Ved et sært Tilfælde er jeg dertil bleven saa at sige Bygdebarn med den Begivenhed, vi aarlig paa denne Dag festligholder. Det var derfor næsten uundgaaeligt, at jeg tidlig fik et Slags Begreb om dens Betydning.

Jeg ved saaledes med fuldkommen Visshed, at den kalder sig 17de Mai, og at den især betegner sig ved, at der holdes Taler, og, kjære Venner, vi er jo blevne enige i at feire Dagen paa hjemlig Vis, ved at holde saa mange Taler som muligt.

Og dog, skjønt nu alt dette synes at opfordre dertil, er der intet Tema af de for mig mere uvante, der vil falde mig vanskeligere at tale om end 17de Mai.

Det er ikke ganske alene af den Grund, som ligger saa nær, at det er en *politisk* Merkedag. Jeg skal heller ikke gaa den Anskuelse, der modsætter sig en saa usedvanlig Optræden, i mindste Maade for nær. Nei, kjære Venner, frygter ikke. Disse nogle Betragtninger, som jeg finder det nødvendigt at forudskikke, har netop til Hensigt at berolige. De skal ikke være nogen Protest mod en Anskuelse, som er bleven til et Nationaldogme, der, som en hellig, uryggelig Arv, er gaaet fra Slegt til Slegt, den nemlig: «at det er upassende for et Fruentimmer at blande sig i og have nogen Mening om Politik og slige Sager». I en oprørsksindet Tid som vor nærværende har man ikke forsømt at ryste ogsaa ved dette ærværdige Dogme. – Gud være lovet! dog endnu ikke, det maa jeg lægge til, i vort lykkelige Samfund. Behøver vi at begrunde dette ved Argumenter, saa ofte prøvede og veiede, at de er blevne ett med vor nationale Bevidsthed?

Hvad rager det os, Landets Døtre, om Landet er frit eller ikke? Om vi tør i Ro

glæde os over denne Frihed, eller om Russerne finder det nødvendigt for den europæiske Ligevegts Skyld at okkupere hele Halvøen, saa at de en vakker Midsommernat overraskede os med et Besøg ovenfra? Hvad rager det os, om Ufreden kom indenfra, om Kampen staar, Borger mod Borger, Sønner mod Fædre, Brødre mod Brødre, hvad gjør det i Grunden os, om vore kjære Naboer og Forbundsfæller mod Øst, i det Hurlumhei, der da vilde opstaa, greb Anledningen til at blive os kvit med det samme, hvad angaar det os? Det angaar jo kun vore Sønner, vore Egtemænd, vore Brødre, vore Kjærester! Er det disse og alene disse, der sætter sit Liv i Vove for Fædrelandet, saa har de ogsaa kjøbt Retten til uindskrænket at raade i alt, hvad der angaar dets indre Anliggender. En viss excentrisk Forfatterinde – jeg skylder straks at oplyse, at hun ikke er norsk – kom imidlertid til den dristige Slutning, at et Lands Kvinder, ikke mindre end dets Mænd, satte Livet ind for dette sit Land, og det i ligesaa farlige Kampagner, naar de føder alle disse Helte til Verden, at naar Manden i sit drabelige Krigsmod maaske kan opnaa at bringe ni Individuer ud af Verden, kan hun, naar hun er heldig, sætte ti Stykker ind i den, følgelig har hun ogsaa kjøbt sig Ret til at ha en Stemme i Fædrelandets Anliggender. Det er, som sagt en Fremmed, der ræsonnerer saa. Ingen norsk Dame, havde hun endogsaa skjænket Landet elleve Stykker, vilde faldt paa det.

Det samme kan visselig siges om alle andre Samfundsanliggender. Egteskab, Formuer og Lønningsspørgsmaal, offentlige Anerkjendelser etc., er Sager, der vistnok paa en Maade angaar os, men skulde vi ikke være taknemmelige for, at vi unddrages den Uleilighed at grunde over sligt! . . . ikke heller overlade det til ham, vor naturlige Verge og Beskytter, ikke med Glæde overlade dette til hans Retsind, hans Upartiskhed, som vi nu, gjennem saa mange Træk har lært at kjende!

Ser vi nu bort fra disse mere indgribende Samfundsanliggender, hen til Dagens mer fænomenalt fremtrædende, dem, som giver sig Udtryk i offentlige Erindringsfester, Æresbevisninger ligeoverfor vore store Mænd, Reisningen af Statuer, Mindesmerker, saa vil den samme Lov ufravigelig gjælde. Naar det ikke er en Storhed, som vi har staaet meget nær i Livet, maaske selv født til Verden, vil vi alle i Stilhed føle, at det er en Sag, der ikke angaar os. Der er nu f. Eks. Haraldsstatuen som man for et Par Aar siden snakkede saa meget om. Hvilken Harald? vil vi spørge, der er saa mange af disse Haralder, og det er saa længe

siden vi læste Munthes Historie. Er det ham, som ikke vilde klippe sit Haar eller ikke vilde bruge Kam – vi kan ikke tænke os, at det kunde blive saa *fagert* derved – førend han havde opfyldt et Forlangende af en besynderlig excentrisk Ting, som hedte *Gyda*, og først da, naar han havde opfyldt Budet, skulde han faa hende. Nu, tillod hun ham ikke at kjæmme sig et helt Aar, eller længer, skal jeg love for, han da fik Kam til sit Haar.

En anden Sag er det med Schweigaardsmonumentet, det har jeg hørt flere Damer interessere sig for; selv tør jeg regne mig til en af disse. Alle har vi været Gjester i denne elskværdige Mands Hus. Maatte vi ha den Glæde at se dette Mindesmerke reise sig, og skulde *vi* vælge en Plads til det, skulde det være udenfor hans sidste Bolig, det var den hyggeligste Leilighed, de har havt.

Hvis man nu endelig vilde, kunde man her, hvor jeg har forsøgt i de væsentligste Hovedtræk at fastholde vor Stilling til det offentlige Liv, let falde ind med en Modsigelse. Man kunde indvende, at vi norske Damer dog ogsaa har været med, naar det gjaldt større offentlige Øiemed. Vi har broderet Faner, organiseret Basarer, hvor det uimodsigelig gjaldt et saadant. Men jeg kan, særlig hvad Fanedeltagelsen anbelanger, paa mine Landsmandinders Vegne forsikre om vor fuldkomne Uskyldighed; forsikre, at der aldrig forudsættes nogen Mening dermed, uden at de skal syes. Lad os sætte den Mulighed, at det faldt et uroligt Hoved i denne baldyrende Kreds ind at ville have nogen Formening om en saadan Fanes Betydning, og jeg gad se den Mine, de egentlige Korporationsmedlemmer vilde sætte op, en Mine, der ikke vilde være vanskelig at omsætte i Ord: «Hvad Fanden rager det dem, mine ærede Damer, hvad Fanen betyder? Skyd I blot sammen og sy den, I, mer forlanger vi ikke. Vor Tak skal ikke udeblive. Festen selv, naar den skal indvies, skal I bivaane, saa mange som Plads kan faa, fra Galleriet, og de, som ikke kan faa Plads, kan jo læse Beretningen derom fuldstændig i Bladene, ikke at glemme Talerne til Kjønnets Pris. «Denne Magt, den største, den betydningsfuldeste i Samfundet, hvis Pris finder en Sangbund i hver Nordmands Hjerte» . . . som det saa gribende blev sagt ved sidste festlige Leilighed . . . Kortsagt, Plads paa Galleriet, for at tilse Festen, skal I faa, saa langt som Pladsen rækker».

Ak, det var mer, end det faldt i min Lod ved Universitetsfesten forrige Aar! Forgjæves ventede jeg paa at faa mig en saadan Billet til Galleriet tilsendt, og da

det ikke skede, græd jeg mine modige Taarer. Nei, *jeg forsikrer* Dem til, det var ikke for Universitetets Skyld, jeg var saa ivrig for at komme der, saa ukvindelig kunde jeg ikke være; men jeg tænkte paa, at min Far, som havde nogen Del i, at det kom istand, endelig ved *denne* Leilighed vilde blive anerkjendende nævnt. Men det skede ikke. Han blev ikke nævnt, saa at jeg nogenlunde trøstede mig over Skuffelsen.

Jeg tror nu, ærede Tilhørere, at jeg, Sandheden tro, har forsvaret mit Kjøen mod enhver Beskyldning for Deltagelse i noget, der ligger udenfor Grænserne af vor «sande Bestemmelse». Jeg har med flere Træk søgt at paavise det fuldkomne kvindelige Standpunkt, vi indtager i vor elskede Nation. Derfor overflødigt mere at berøre, hvad Betydning en Dag som den syttende Mai kan have for os.

Syttende Mai, «der er bleven Løsenet for alle vore politisk-patriotiske Rørelser, hvori disse finder sit festligste, mest begeistrede Udtryk», som det saa smukt stod at læse i vort – Blad. Behøver jeg da at tilføie, at vi, Landets Kvinder, særlig paa denne Dag, har indtaget en værdig, passende Holdning? Skulde den for os have noget Særkjende, fremfor andre Festdage i Aaret, var det maaske, at der den Dag var mer end almindelig tomt i Husene, og at vi Husmødre i Betragtning af, at Tjenestefolkene har Frihed og vore Mænd dinerer i Logen, ligesom ved en stille Overenskomst gjerne paa den Dag har koldt Kjøkken.

At jeg nu saa grovelig synder derimod, indtil at skulle holde en Tale til Dagens Forherligelse, har uundgaaelig trængt til denne lange Indledning for at finde sin Undskyldning. Og skal jeg tilstaa det! Jeg har med en viss Begjærlighed grebet denne Anledning til et Selvforsvar. Ja et Selvforsvar, da det neppe kan være nogen af mine ærede Tilhørere ubekjendt, at man særlig har *mig* mistænkt for at ville fremme Ukvindelighedens Sag. De ser nu, med hvilken Ret man dømmer saa. Men vi kommer mer og mer bort fra Hovedsagen, den egentlige Tale. Og nu skulde altsaa den, Festtalen, begynde. Hm. Hm! Her staar jeg maaske ved den allerværste Hindring, den, man mindst aner er det. Thi selv om jæg, i Ly af dette vort Kunstnerskabs lykkelige Frimureri, turde inklade mig derpaa, ja selv om jeg havde Hjemmets autoriserede Tilladelse til at holde en patriotisk Tale (notab. udenfor Rigsgrænsen), uden at det skulde komme mig til nogen Forkleinselse paa Navn, Ære og Rygte, selv med en saadan moralsk Betryggelse indvunden, er der Grunde, der overordentlig vanskeliggjør en saadan Tale. Og disse Grunde er, at det er syttende Mai. Der er nu snart i en Menneskealder talt og sunget saa meget

til denne Dags Forherligelse, at vort Sprog nu omtrent maa erklære sig fallit. Ja fallit, saa udtømt, saa udpint, saa udfloskuleret paa Vendinger og Billeder er det, at jeg gad se den, der trøstede sig til at holde en Syttendemaitale uden ved hvert tredje Ord at støde paa en af disse hæderlig ukjendte Metaforer og Kraftvendinger, for saa hovedkulds, redningsløst at hjemfalde Floskulaturen.

Jeg maa atter igjen minde om, kjære Venner, at jeg er opvokset paa det minderige Sted, hvor Frihedens Tempel stod i Ly . . . au, der har vi det! Jeg mener, at jeg er opvokset paa det minderige Sted, hvor Frihedens Vugge, hvad siger jeg, dens første Morgengry oprandt. Nei, det er umuligt.

Jeg afstaar derfor ligesaa godt fra Talen, sikkert til Lettelse for mine ærede Tilhørere, der allerede har skjænket mig en for lang Opmerksomhed.

Saa lad os forene os i det simple Ord, der aldrig bliver gammelt: Friheden leve! og dette Ønske lægger vi i et enstemmigt Hurra for syttende Mai!

Monte pincio og nede i Byen.

Januar 1881.

Monte Pincio, de gamles Collis hortulanus, Havernes Høi, har lige til vore Dage beholdt denne sin bukoliske Karakter, da den endnu repræsenterer saagodtsom Roms eneste offentlige Lystanlæg. Man kan vel sige, her viser den alvorlige Stad sin glade, lyseste Side frem. Ogsaa øver det en særlig Tiltrækning paa de Fremmede, der i store Skarer, tilvogns og tilfods, daglig valfarter derop.

Som offentlig Promenade tør den nu vel neppe stille sig ved Siden af andre Storbyers verdensbekjendte, naar man vil søge dette i en rigere Beplantning, et mere storartet Areal. Vi kan jo i Tankerne let gjøre Runden, ligefra Prateren, over Bois de Boulogne og Hyde Park op til vore nordlige Strandpromenader og Djurgaard – Kristiania, Stakkel! faar jo melde sig ganske ud af Konkurrencen, da det, uagtet placeret i et Guds Under af skjøn Natur, intet eier af den Slags. Der er vistnok med lange Mellemrum gjort Forsøg paa at faa noget saadant istand; de har ogsaa vist sig ret lovende; Folk strømmede sammen, man saa, at Trangen var der, men jeg ved ikke, hvordan det har været, man gik og saa paa hinanden, som om man vilde spørge: er det tilladt at se oplivet ud? Over alle disse Forsøg har der ligget ligesom et Tryk af noget hjemlig zelotisk glædebortmanende, der

ligesaa snart har opløst dem.

Paa Monte Pincio er det tilladt at se glad ud. Her kan man finde alt, hvad der billigvis kan fordres, til efter den Stemning, man selv bringer med, at føle sig lettet, oplivet, henrykt. Trylleriet ved dette Sted maa altsaa søges i noget, hvori det ikke ligner andre berømte Promenader og offentlige Haver, i det eiendommelige Liv, der rører sig deroppe, et Liv, et Mylder, der faar sin egen farverige Kolorit ved det sterkt sammensluttende i Terrænets Begrænsethed og mageløse Beliggenhed. – Her kan man i Sandhed sige, at al Verdens Nationer har sat hinanden Stevne! Denne Beliggenhed, den herlige Luft, disse Haver med sine fremmedartede Træer og Vekster, der midt i Januar sætter os ind i hin Feverden, vi drømmer om i Kakkellovnskrogen, – ak, vi fik netop Breve hjemmefra, hvor man trøster sig til denne Kakkellovnskrog i 20 Graders Kulde udenfor – disse evig blomstrende Haver, der bugter sig langs den vidunderlige Skrent! Fra denne har vi da udstrakt foran os det hele nordlige Parti af den gamle Stad med sine utallige Taarne og Tinder høit overvokset af Panthéons- og Petruskirkens Kjæmpekupler – saa lige nedenunder Piazza del Popolo, i sin fulde Udstrækning, længer ud tilhøire, Kampagnens Bølgelinjer. Man ved ikke ret, i hvilken Belysning dette Syn virker mest betagende, maaske netop i skyet Veir eller i disig Luft, der lader dette uhyre Stenhav fremtræde fuldkommen skyggeløst, efter Omstændighederne mat bly- eller broncefarvet, undertiden næsten marmorlig lysende. Herligst er det dog vel, naar Solnedgangen ligeoverfor strør Farver og sit Guld ud over det. En Spadsertur paa *Monte Pincio* giver en Følelse, som om man allerede var løftet høit over Jorden og dens Jammerligheder, og at man nu var befriet fra at betræde den mer.

Her oppe er det da, særlig i Tiden fra 3–5, naar Regimentsmusikken spiller, at den elegante Driververden samles for at drage frisk Luft, se og blive set. Den, som nu mindst kommer der af den sidste Grund, kan ved stille at vandre omkring, eller helst ved at vælge sig en Siddeplads til 10 Øre, magelig studere alle Nationaliteter, prøve og gjette, og man vil vanskelig tage fejl.

Italienerindernes gjerne noget excentriske Toiletter vilde røbe dem, om ikke Racepræget tilstrækkelig gjorde det. Man vil paastaa, at disse kostbare, ofte paafaldende Kostumer, undertiden skal staa i sterk Modsætning til Bærerindernes Vilkaar og Optræden i Hjemmet. Hvad nu denne klassiske Skjønhed angaar, som den Fremmede venter at træffe i ethvert Individ, ifra

Tiggerungerne opad til Høiderne, da tvinges man snart til at slaa betydelig af i sine Forventninger. Dog vil det forekomme os, at Mændene med Hensyn hertil staar langt over Kvinderne. – De taaler jo ogsaa lettere at bære det karakteristiske ved Typen, det, som vi pleier at benævne med «ikke fine Træk» i Alderens forskjellige Overgange.

Medens Italienerinderne merkværdig tidlig udvikles – neppe ud over Legealderen ser de ofte fuldkommen voksne ud – og ved den ligesaa tidlige Ælden let bliver stygge, synes Mændene først ved de modnere Aar at naa en udpræget, mere karakteristisk Skjønhed, dette ikke mindst de lavere Klasser. Det egentlige individuelle, det, som taler til os gennem *Udtrykkets* Mangfoldighed og fine Nuancering, ligger vel i det hele mer til vore germanisk-nordiske Stammer, hvor det tildels maa erstatte Skjønheden; hos alle romanske Nationer vil man finde dette mindre udpræget. Det fysiognomiske forsvinder her mer i Racepræget. Paafaldende træder denne fysiognomiske Prægløshed frem i de yngre Romere, saaledes som man altid kan se dem i de rudede, slobroklignende fodside Frakker, gjerne flere i Følge, at slentre om paa Pincio. Har man set en af disse Efterkommere i lige Linje af *Scipio* og *Scævola*, saa tror man at have set dem alle. Et skjægløst Ansigt, der i Form og Farve, og – vi fristes næsten til at sige ogsaa i Udtryk, minder om en overmoden Melon – jeg overlader mine Læsere selv at udfinde det betegnende Navn for dette sidste . . . O *Werther*, o *St. Preux!* i eders Tid kjendte man det ikke! Den fine, sirlige *Sternberg* jamrede allerede for tredive Aar siden over sin Tid og vilde i *Paletoten*, der netop da kom i Brug, se et varslende Billede paa dens Forfald, et Formløshedens, Slaphedens – hvad vilde han ha sagt, havde han oplevet vor Tid, der med større Føie kunde kaldes Slobrokkens! O *Werther*, o *St. Preux*, o *Grandison*, alle I Poesiens udødelige Forbilleder, kunde I se denne Ungdom, der i vore Dage kalder sig Ungdom, og ikke alene den, som vi træffer her oppe paa Monte Pincio i de lange, rudede Slobrokker, men overalt, overalt! Kunde I se op af eders Grave! Nei, slumrer i Ro. Den Tid vil vende tilbage – maatte den ikke ligge fjernt –, da en ny Slegt vil valfarte til disse Grave igjen, angrende og bodfærdig, og kaare eder til Livets herskende Magter. I Poesiens og Skjønhedens, Ungdomsglødens og Kjærlighedens udødelige Forbilleder!

Dog, hvad siger jeg! Jeg bliver jo patetisk – det har man jo slet ikke Lov til i

vor Tid! det er atter igjen Pincios Skyld. Nede i Husene bliver man slet ikke patetisk stemt.

Hvor Vrimmelen er taget til! Gjennem den bugter sig Ekvipagerne næsten lydløst i ustanselige Rækker, en Pragt og Mangfoldighed, som er vanskelig at beskrive. Malerisk tager sig dertil disse Skarer af geistlige Seminarieelever ud, naar de parvis ordnede i sine lange Talarer og bredskyggede Hatte skrider forbi, hver saadan Afdeling i sin Nationalitets Farve: sort, blaa, hørød. De ser dog noksaa livsglade ud disse unge Mennesker, hvis Bestemmelse mest er Propagandaen – intet mindre end asketisk afmagrede. Dette kunde maaske siges om den ældre Mand i Abbedkostume, der sidder lænet til den nærmeste Bænk. Hans gustne Ansigt fortæller os en Legende om usigelig Kamp og Lidelse. En fjern Erindring synes at dæmre op i ham, medens han uvilkaarlig med sin sølvspændte Fod nikker Takten til den rungende Vals, der netop spilles. Var jeg Maler, vilde jeg male denne Mand, som han sidder der med sin hensunkne Mine og nikker Takten til Gungls «Freut Euch des Lebens».

Der har vi ogsaa den grimme, gamle Herre med sin fornemme Mine og sin lille Hund dragende efter sig i en Snor. De mangler aldrig deroppe. Tilfældigvis erfarede jeg, at det var en fornem Polak. Hunden ser saa usigelig slukøret ud, medens den lusker afsted efter sin Herre ligesaa krumbøiet som denne, et besynderligt Optog baade til at le og græde af. Engang havde han sluppet den, men saa blev den saa ustyrlig gal, at den fór ind i Kredsen af nogle legende Børn, hvorfra den dog med et Hyl reddede sig, saa op i Brystet paa en anden Hund, saa blev den fanget og lagt i Baand igjen, og straks indtog den sin forrige trøstesløs-nedbøiede Holdning . . . Pauvre Pologne!

Stiger vi saa ned i Gaderne igjen, saa maa vi være belavede paa at se Trylleriet, der har omspundet os oppe paa Høiden, grundig forstyrret. Her rører sig jo det egentlige Folkeliv, hvilket naturligvis er interessant, da det er os saa fremmed. Kampagnolen i sin maleriske Dragt, Udsælgere og Udraabere, hele vandrende Butikker, Skarer af Børn og Kvinder tumler og trænger sig omkring en i sand broget Mangfoldighed. Men under dette Folkeliv gaar der ligesom en Understrøm af noget hjælpeløst, bundløst-trængende, kun paa Dagen beregnet, der virker nedslaaende og forstemmende. Disse maleriske Dragter er for det meste pjaltede. Urenligheden møder os paa hvert Skridt i sin væmmeligste Skikkelse, og Betleriet, uagtet det nu skal være strengelig forbudt, synes aldrig at

have været mere paatrængende. Hvad vil ogsaa slige Forbud sige, naar der i Virkeligheden intet gjøres for at formindske Elendigheden og modarbejde den i sin Grund? Et Folk, der fra Slegt til Slegt fordømmes til Uvidenhed og Dovenskab, læres kun to Udveie til Livets Opholdelse; betle og jukse, hvor de kan komme til, og dette lærer de da grundig, som et andet Haandverk, der skal skaffe dem Føden. Fremmede trækker, som vi ved, uhyre Summer hvert Aar til denne By, den lever saagodtsom kun af dem, men det er jo som Vand i et Sold. I samme Forhold som Nøden synes at stige, stiger ogsaa den Beskatning, der er lagt paa den Reisende. Taknemmelighed hører ikke til Dagens Dyder. Velgjørere virker let fordærvelig, naar Modparten lærer at forstaa, at man er bleven dem uundværlig; den Fremmede forvæner Italienerne og vil drive deres Fordringer op til det uendelige. Størst Skyld har her, som overalt, Englænderne. Enhver, der kun for faa Aar siden besøgte Rom, vil finde alting mindst trefold fordyret.

Butikpriserne, ganske vilkaarlig, retter sig meget efter Spørgerens Habitus; i én Butik en nogenlunde antagelig Pris for en Vare, i den næste maaske mere end det dobbelte; man byder da det halve, og straks slaaes til. En Romerbesøger nu maatte, hvis han tænker paa at nyde Opholdet uden for megen Gene og Bekymring, tage saa mange Penge og helst saa lidet Hjerte, hvis han har for meget deraf, med som muligt. Kommer man med sit hjemlige Instinkt, villig at kramme sin Skjerv frem, ligesom hvor Nøden en sjelden Gang paa vore Gader kan have rakt sin Haand ud, saa kommer man i «La bella Italia» med saadan Beredvillighed ganske tilkort. Giver man her i Rom én, to Gange, saa har man hele Sværmen efter sig næste Gang og alle Gange. Saa beslutter man sig til at være haard og slet ikke give mer. Forsøg at sætte det igjennem, om du kan. Jeg blev i forrige Uge, og det midt paa den spanske Trappe, saaledes bestormet af en hel Bande, at jeg under Bestræbelserne for at redde mig, tabte Portemonnaien, hvori omtrent 16 Frs. Jeg vil haabe, den blev delt broderlig.

En Lettelse er det dog at kunne sige, at Dyrenes Behandling oprører den Fremmede mindre end før. Der skal nok være kommen en Slags Forening istand, der har afskaffet de værste Mishandlinger. Man ser saaledes mindre til de barbariske Stokke og Pigge, hvormed man før drev Lastdyrene frem. Men der er hundrede Maader at være grusom mod disse paa, der mindre falder i Øinene. Deres Sæletøi, navnlig Ryg-Aaget, maa saaledes i høi Grad plage Dyret, især naar Trykket endnu forøges ved tunge Byrder til Siderne, eller den dovne Fører har

placeret sig muligst langt frem paa Skaglerne. Det er ikke sjelden at se et allerede tilstrækkeligt Læs bag et stakkels udslæbt Dyr, endnu betyngtet med to à tre kraftige, lange Lømler, der ikke synes at foruroliges af den mindste Tanke om, at de burde skamme sig. Det er umuligt at tænke sig noget saa jammerforkyndende, hjerteskjærende som Æslernes Skrig, Skryden kalder vi det jo, undertiden kan være det. Der er ikke mere Lyd deri, kun en stønnende Hiven, nogle hæse Hvin som af en stor Blæsebælg.

Forleden gik jeg forbi en Viktualiebutik i en af de mest befærdede Gader. Indenfor var Manden beskjæftiget med at transportere Duer, som han tog ud af en fyldt Sæk, ned i et uhyre fladt Bur, anbragt paa Gulvet, men hver af de smaa Stakler gav han først et Knæk i Vingerne eller rettere, han vrængte disse, forat de skulde forholde sig rolige i Buret, hvilket de da ogsaa gjorde. De rørte sig ikke. En ung Kone, smuk som en Madonna, med en omtrent toaarig Gut paa Skjødets, sad foran og betragtede Scenen. Den Lille slog af Glæde i Armene. Ak Madonna! ja Madonna! tænkte jeg, da jeg formelig sitrende af Rædsel skyndte mig derfra, for slige Scener har du snart i 2000 Aar været den beskyttende Patronesse!

Ogsaa inde i Husene, hvor Komfort og Hygge er en ukjendt Ting, faar man det samme Indtryk af noget uhaandterligt forældet og forfaldent, der koster den forvænte Fremmede adskilligt Besvær at vænne sig til. Man er med ett sat tilbage i Tiden, da Tingene endnu var i sin første kaotiske Begyndelse, førend Kulturen havde udtalt sit fiat lux! over dem. De større Hoteller gjør naturligvis derfra en Undtagelse, da de af letforstaaelige Grunde er tvungne til at holde Skridt med Dagens Behov. Men den store Masse Fremmede, der foretrækker at bo privat, lærer desto grundigere den italienske Huslighed at kjende. De gjør næsten heller ikke andet end flytte, medens man hører dem forsikre, at de altid savner det sidst forladte. Det er ikke let at paapege, hvori det mangelfulde ligger, der især berører os Nordboer saa ømfindtlig. Alt, fra den største til den mindste Ting, synes jeg er ulideligt. Alting vakler paa disse murede Gulve, hvis Ujevnhed neppe skjules ved Tepperne. Den hvide Farve, der hersker overalt, i Gardiner, Tepper og Vægge, plager vore til det dæmpede, lunt vante Øine. Alle Møbler, bestemte til at yde Hvilens Velsignelser, synes at have havt sine Forbilleder i Stadens syv Høie; især gjælder det om Sengene, at de beskriver Buer med sterk Skraaning til Siderne. Fjær og Dun kjendes ikke. Den simple Ting at skulle hænge sit Tøi op i et

Klædesskab, bliver paa Grund af nogle besynderlige Vippeindretninger, der skal erstatte Krogene, til sande gymnastiske Øvelser, som man dog tilsidst resolut opgiver og lader Klæderne skjøtte sig selv, som de bedst kan, uden Skab.

Hvordan de Fattiges Boliger er beskafne, kan man omtrent da slutte sig til. Vi behøver ikke at gjøre grundige Studier for at opdage, at her mangler alt, hvad den tarveligste Familie hos os vilde anse for det strikte nødvendige. Derover maa man dog ikke glemme, at den simple Italiener lever meget lidt inde i Husene, følgelig savnes det mindre, saa her glipper det Resultat, vi skal uddrage af en Sammenligning.

Og dette Folk selv! Et Folk, der intet lærer til Selvopholdelse, til Selvførstaaelse!

Og dog er der saa meget elskværdigt ved dette Folk. Det er saa barnligt i sine gode Egenskaber, saa barnligt i sine Feil, saa fri for den Raahed, vi kjender og altid maa være paa vor Post imod. Man skulde se deres Miner af skuffet Barn, der ikke har faaet Toppen til at snurre, naar undertiden en eller anden liden Streg, som vi er vante til at give et slemt Navn, ikke lykkes for dem. Man smiler til hinanden, og Freden er oprettet. Næsten fjorten Dage har nu deres Karneval varet, Trængsel og Maskeoptog Nat og Dag i Gaderne, men ikke en Udskeielse af nogen paataelig Art er bleven kundbar. (Sammenlign dermed vort Marked og de Scener, det fører med sig.) Nogle Uheld regnes som uundgaaelige. Ikke saa underligt er det, at disse næsten altid skriver sig fra de bekjendte Hesteløb, der hver Dag i Karnevalet Kl. 6 Eftermiddag aldrig maa savnes. Disse ulykkelige Dyr, der egges til sit rasende Togt gennem Corsoen, næsten hele Stadens Længde, ved nogle Pigge, man anbringer paa dem – tidligere var det brændende Lunter –, hevner sig undertiden. Saaledes blev ifjor to Soldater dræbte af de rasende Dyr, og en Barbaresco, saa benævnes de fungerende Ledere og Ordnerere af disse Optog, fik Næsen afbidt. I gamle Dage var det Jøderne, som maatte løbe. Hvilken Nydelse det maatte være for vore Dages tyske Barbareschi og Stöcker-stok-fanatiske Jødehidsere blot at tænke sig dette Syn. Man har forsøgt at faa denne stygge Skik mod Hestene afskaffet, men det er ikke gaaet heldigere dermed end med Bevægelsen mod Tyrefegtningerne i et andet streng-katolsk Land. Folket holder paa dem. Det er og bliver et sørgeligt Træk i denne ellers saa godmodige Befolkning, at den saa lidet kjender Følelse for Dyret. Denne barnlige Glæde og saa megen Grusomhed!

Ja, om italienske Forhold kunde der siges meget, her vakler man mer end nogetsteds mellem Yderligheder. Bella Italia! Modsætningernes Land, Pavernes og Pierrot'ernes, Tassos Italia – Goethes Eldorado, Loppernes og Lazzaronernes Land! hvem der kunde skildre det rigtig uden Fordomme, men ogsaa uden den Blindhed, de fleste *vil* bringe med, skal de finde sit Italien! Indenfor et trist, koldt Romerværelses syv Høie vinder man nu mindst dette Overblik.

Af vort herværende Gesandtskab har vi nu, foruden den svensk-norske Minister, vor norsk-svenske Konsul *Myhlenphort*, den sidste almindelig afholdt af Skandinaverne for den takfulde, velvillige Forekommenhed, hvormed han møder alle.

Det er sikkert ingen ganske let Stilling, vore Diplomater indtager paa Steder som Rom, Thorvaldsens Rom, Hovedsædet for Kunsten og dens Dyrkere. De selskabelige Hensyn, her er at iagttage, maa nødvendigvis beregnes efter et andet Alenmaal end det almindelige fra deres Side vedtagne; det gjælder at lade dette smukt være hjemme. Medrette maa de her sig opholdende Kunstnerlandsmænd regne sig for de sande Hjemlandets Repræsentanter, i hvis Hænder det fremfor nogen anden er givet at virke til dets Ære og bedre Forstaaelse blandt Fremmede. Det gjælder for den anden mere officielle Repræsentation at opfatte dette. Det gjælder at stille sig *mæglende* og *ikke skillende* mellem tvende Parter, der altid vil vise sig lidt tilbøielige til at se hinanden over Hovedet: Kunstner og Titelrangen. Den sande Takt vil forstaa dette, den sande Fornemhed vil have denne Takt. Ikke alle har den. Hr. *Myhlenphort* har gjort sig ligesaa yndet, som den gamle *Bravo* var det, som den forrige svenske Minister Grev *Essen* med sin elskværdige Hustru var det. Jeg vilde ikke tilbageholde ogsaa nogle Betragtninger over denne Side af vort Romerliv, saameget mindre som de kan siges at være Udtrykket for en enstemmig Opfattelse af vore Forhold for Øieblikket.

Idet jeg vil afslutte dette lille Forsøg til en «Korrespondence» fra fremmed Sted, føler jeg selv, hvad den mangler, dette lettere, mere for alle, flagrende, om man vil, man kræver af en saadan. Men man kan ikke give det anderledes, end man har det; naar man ikke oplever meget, maa man lade Betragtningen, den alvorlige, tunge, udfylde det manglende. Det skulde ogsaa kun gjælde som en Hilsen hjem, en Hilsen først og fremst til de mange, baade danske og norske Venner, der under mit Ophold saa kjærlig har mindes mig ved uopfordret at

skrive, idet jeg foreløbig vil bede dem betragte det, indtil bedre Tider maaske kommer, som «das Buch für alle». De ved jo nok, at kun en lidende søgte Rom dennegang med Haab om Hvile for Sjæl og Legeme; man bliver gammel og træt.

Rom har ikke ydet denne Hvile. Her er for uroligt og larmfuldt. Den maa søges længere nede, hvorhen saa mange Landsmænd i den sidste Tid begiver sig, paa et stille Sted ved Golfen.

Om Karnevalet vil andre ligeledes bedre og udførligere kunne berette. Man vil sige, at det har tabt meget af sit oprindelige Præg. Det gamle Roma forsvinder, uden at det nye Rom har magtet at tilegne sig den nye Tids Fortrin – dens Tribut til Fortiden.

En Sammenligning.

Februar 1881.

I en tidligere liden Artikel har jeg gjengivet nogle Indtryk af Livet i Rom, saaledes som det paa nært Hold kan opfattes, det vil sige af en, der mest har levet indenfor Husenes Mure. Stemninger og individuelle Dispositioner skattes vistnok ikke som de paalideligste, men skal de regnes for ganske uberettigede Iagttagere? Man kunde maaske med lidt Forvanskning af Schiller sige: «Was das Aug' des Frohen nicht sieht, das schauet in Einfalt ein traurig Gemüth.» Det maa derfor ikke undre nogen, at de faa spredte Træk, jeg har samlet af Romerlivet, kommer til at staa i en lidt malkontent Modsætning til de allerfleste Reisendes Indtryk deraf. For det rigere Udbyttes høiere Syn vil naturligvis meget af det nære, der kan støde den enkelte, sees i et andet Lys, og den overveiende Masse Romerbesøgende, der beregner Udbyttet efter Talsummen af de Seværdigheder, der i muligst kort Tid kan opjages, vil maaske slet ikke have Syn derfor.

Af de mer usedvanlige Turister, der har underkastet italienske Tilstande og Forhold et grundigere, og vi maa lægge til, sandt sjæls- og aandsberigende Studium, maa nævnes *St. A. Bille* i hans «Erindringer fra Reiser i Italien», et Verk, der med særlig Interesse og Kjærlighed omfatter Rom. Det kan ikke heller nok anbefales til enhver, enten han reiser eller sidder hjemme. Mig har denne Bog saagodtsom erstattet det ikke sete, ikke oplevede, medens den samtidig har en Evne til uimodstaaelig at vække Lysten til at indhente det forsømte.

Hvad *jeg* har sendt hjem, trøster sig derfor ikke til at kalde sig Skildringer fra Rom. Af disse flygtige Indtryk at ville drage Slutninger tilbage til de italienske Tilstande overhovedet, saaledes som de under den nye Styrelse har artet sig, vilde nu ovenikjøbet være for dristigt, især for en kvindelig Reisende. Men «vi Damer», med al Respekt for de mere berettigede Dommere i dette Punkt, kan ikke undlade at opfatte det lidt som gode, nidkjære Husmødre, der har faaet et nyt Tyende, og som i villig Erkjendelse af, at her er «noget at tage op efter det forrige Uhyre», dog ikke kan verge sig mod en viss Bekymring for ny Ufuldkommenhed. Vi kan ikke undlade at kalde Smuds – Smuds, ikke undlade at tænke, om denne Anstødelighed, der paa hvert tredje Skridt møder os i de romerske Gader og i de eleganteste, mest befærdede Kvarterer, dog ikke efter et tiaarigt nyt Regimente kunde været fjernet – om der til al denne Lasethed og Vanførhed, som nu spekulerer i den størst mulige Defekthed, ikke kunde være sørget for Alderdomstilhold, der kunde yde den et værdigere Underhold end det, den nu saa paatrængende søger i de Fremmedes Lommer, om disse mange deilige Børn, der dovent klænger sig op ad Trapper og Peristylter og, naar det kommer høit, opnaar en vist ikke meget sund Bestilling som Modeller i et Kunstneratelier, ikke kunde gaa i Skole eller paa anden Maade beskjæftiges . . . Vi spørger bare, og disse Indtryk samler sig næsten mod vor Vilje til Betragtninger, der ellers ikke pleier at uro os meget, men som ved særegne Omstændigheder, der er stødt til, maaske har taget denne lidt uvante Retning. Disse fremmede Fænomener, har de intet at sige os?

Jo, og særlig os Norske, som færdes saa langt fra Hjemmet, medens de beklagelige Tilstande, som raader der, gjennem daglige Beretninger fylder os med Uro og Harme. Slige Efterretninger vækker til Eftertanke, Sammenligningen ligger nær, den paatrænger sig af sig selv.

Her har vi da lige for Øie en fremmed Styrelse, der saagodtsom har frie Hænder, og ikke, vil man paastaa, skal generes stort af Konge eller Regjering. Det maatte jo frembringe Undere af lykkelige Tilstande og en velsignet Enighedens Fred og Harmoni. (Denne sidste skal dog mindst udmerke det italienske Folketing.)

Sammenlign dermed, hvad vi dog havde opnaaet i ligesaa lang Tid, at regne efter vor Friheds Frembrudsdag, og under en ligevegtigere Fordeling af Magten end den, man nu bestræber sig for at forstyrre. Disse jevne Fremskridt i alle

Brancher, den værdige, sindige Tone, der udmerkede vore Nationalforsamlinger, og som for ikke ret mange Aar siden kunde gjælde som et Mønster for det øvrige Europas, godt Forhold til Broderlandet, en saa paafaldende lykkelig Udvikling, og det under «Trykket af et absolut Veto». Det er jo merkværdigt. Vore misfornøiede burde gjøre en Europareise for at studere fremmede Tilstande lidt bedre, end de har Anledning til i deres Hjembygder, en saadan Kundskab vilde maaske bidrage til at hemme lidt deres reformsyge Iver. «Le mieux est l'ennemi du bien» lader sig maaske frit oversætte med: Bessermachen forstyrrer undertiden det gode, man har. «Le mieux est l'ennemi du bien,» skrev mig nylig en aandrig Landsmandinde, som med Opmerksomhed følger Tingenes Gang derhjemme. Et gyldent Ord! der desværre passer altfor godt paa vore nuværende Tilstande.

Vi har det saa godt, som nogen anden Nation har det – sammenlignet med mange andre, misundelsesværdig – takket være vore gjæve Fædre, der reddede og efterlod os Skatten, og ikke mindre takket være den kraftige, fremmede Slegt, der som en Himmels Tilskikkelse kom til os i rette Tid og har vernet og bestyret os denne Arv med Fasthed og kongeligt Sind: og den Taknemmelighedsgjæld, vi, Efterslegten, nu har at afbetale til disse vore Konger og kjære Fædre – denne Tak bliver da ogsaa sin Aarsag værdig, Nationen værdig, ikke sandt? . . . Det sidste Aars, de sidste Ugers Begivenheder vil kunne svare derpaa.

Vi havde et Nationalflag, som vore første Fædrelandsvenner og Frihedsmænd havde erobret os, vore bedste Digtere besunget, et Flag, som vore Sømænd i snart et halvt Sekulum var stolte af at heise i fremmed Havn, fordi det fortalte disse Fremmede, at en tidligere lidet bemærket, i Aarhundreder forkuet Nation, ikke mere var forkuet, men var blevet jevngod Kamerat med en anden, en i Verdenskrøniken navnkundig Nation. Dette stolte Broderskab, dette Pant paa vor Styrke – thi to er mægtigere end én – maatte ikke, turde ikke gjælde mere. Ja her ved den nye Flagtilstelning – bedrøvelig og latterlig Hukommelse – kan man vel sige: «Bessermachen er en Fiende af det gode, man har!»

Men jeg faar nok stanse. Jeg har længe hørt det summe i Luften, og da jeg endog kom til at nævne *Flaget*, fik denne Summen tydelige Ord. Jeg synes, den fik Ord i en berømt *Holbergsk* Tirade; denne Tirade, hvormed den store Mand

forundret afbrød sin Vertinde, der fordristede sig til en Bemærkning udenfor sin Rok –: «Er det Rokkehovedet, som taler?» Jeg synes at høre den klinge helt herved til mit ensomme, triste Romerværelse i Quattro fontane. Det gav ordentlig et Sæt i det gamle, verkbrudne Skrivetøi, som om det pludselig kom til Bevidsthed om det uvante for det, at have gjort Tjeneste i et saadant Øiemed og nu havde megen Lyst til at frabede sig det.

«Er det Rokkehovedet, som taler?» Ja paa én Maade er det. Vi har spundet saa længe, vi Kvinder, oppe hos eder og fundet os i at forveksles med Rokkehoveder, at vi tilsidst har spundet os til en Slags selvstændig Mening om et og andet, som ikke strengt hører ind under de afstukne Grænser.

«En Mening om Politik og Statens Anliggender altsaa, som har formet sig i Spise- og Barnekammeret, det var Moro!»

Netop. Det er merkeligt, hvor man her kan gjøre de dybsindigste Erfaringer, især i dette sidste. Man faar saaledes det fineste Instinkt for, naar et Barn kan undvære Faldhatten og Ledebaandet, og dette Instinkt bedrager os aldrig senere i Livet. Og saa længe har vi ogsaa sullet og stillet paa de ensomme Gaarde, at vi har lært, at Ensligheden, Sondretheden netop drager ondt tilhuse og lokker uvelkomne Gjester – kort og godt – at det i vore Dage gjælder mer end nogensinde at holde tæt sammen og saa tydelig som muligt at vise Folk, at vi ikke er alene paa Gaarden.

Republik i Norge!

Vor Nation er ikke kommen saavidt endnu, at vi tør se dette med nogen rigtig Fortrøstning imøde. Tro mig, vi Kvinder er ikke saa dumme endda, vi har undertiden rigtige Instinkter. Gutten har prægtige Evner, men er noget umoden endnu, han har ikke lært at styre sig selv. Han maa lære lidt – Folkeskik, havde jeg nær sagt, naar det bare ikke netop var det, han har vel meget af – det gamle agtværdige Ord begynder nemlig at faa en slem Dobbeltbetydning oppe hos os. Han maa lære sig af med at drikke og bande og gjøre Styr ved mindste Anledning, blot fordi han altid maa have noget at krangle om. Han maa lære sig til at behandle – Kvindfolk bedre, end han gjør. Han bliver jo dog nu ældre og fornuftigere. Han vil mer og mer skjønne, at den Plads, der er indrømmet dem, er rigtig en daarlig i saadan en fri Stat. Summa summarum, han maa lære at fatte, hvad der dog nu mer begynder at gaa op for andre Nationer, at hvor man

ikke tager hende med, fører det hele Frihedsstræv ikke til noget. I Danmark har man itide skjønned dette – ingen folkelig Forsamling uden det andet Kjøøn er med og tager livlig Del. Ved I, hvad jeg tænker om Tingene derhjemme? Jeg tænker, at her er galt begyndt, at en Smule Omflytning af Rollerne i det Drama, der fortiden opføres der, vilde være det allerbedste. Det er *Kvinden*, repræsenteret i vel 1 Million af Befolkningen, hvis Frihedsbegjær *først* maatte ske Fyldest. Det er nogle Reformforslag, *hun* har at stille, der først grundig maatte tages under Overveielse, inden der findes paa nye, der blot vilde tjene til at forøge den gamle Magt. Det er dennes «absolute Veto», hun vilde have annulleret af den Grund, at det, saalænge Verden har staaet, har afgjort alting til sin egen Fordel. Hun forlanger at løses af den Umyndighedstilstand, hvori hun i vort Land, maaske mer end i noget andet kristent Land, er holdt – forlanger at være med, at tale med, at *paatale*, med ett Ord, det er *Klagefriheden*, hun til en Begyndelse forlanger sig tilkjendt, hvilket igjen vilde tjene til betydelig at indskrænke, hvad vi vil kalde – det er virkelig ikke for Rimets Skyld – *Plagefriheden* paa den anden Side, der nu kan siges at drives saa temmelig uindskrænket. Kun hører man ikke noget om den, af den Grund, at Tilladelsen til at klage grundig er forment hende. Vil I derhjemme, der til denne almindelige Enemagt, som tog sin Begyndelse ved Udjagelsen af Paradiset, endnu stræber at føie den norske Statsstyrelse, ikke indrømme hende – det vil sige den halve Del af Befolkningen – de Rettigheder, der tilkommer hende, bliver disse eders Bestræbelser ligesaa mange Overtag, der med større Føie kan stemples som Despoti end det, I nu giver dette Navn og retter eders Angreb imod.

Det er ellers merkeligt, at Henrik Wergeland, der maa laane sit Navn til saa mangt og meget, som han aldrig har drømt om, aldrig nævnes i denne Forbindelse. Med større Føie kunde det her ske. Enhver, som vil tænke lidt derover, vil forstaa, at han her var en sand, om end ikke fuldt bevidst Forløber for en Bevægelse, som dengang endnu intet Navn havde opnaaet. Overalt, hvor han nævner Kvinde, vil man forstaa, hvilken Betydning han tillægger, hvilken Plads han vil have hende anvist. Nationerne faar dyrt betale for lange Betænkninger i dette Stykke, de klogeste springer over Indledningen og har fundet sig vel derved. Bring os denne Livsvisdom med fra Amerika, Hr. Bjørnstjerne Bjørnson, og faa den anskueliggjort for Deres Landsmænd paa denne Side af Kloden, og De vil have vundet et virkeligt Resultat af Deres

Seierstog hinsides den. Og kunde De endnu dertil bringe den Opdagelse med til Hjemmet, at amerikanske Regjeringsformer ikke ubetinget skaber Held, ikke udbreder lutter Velsignelse, saa var det ogsaa nyttigt og godt. Overalt, hvor man stræber hen til dem, kræves nemlig nogle Egenskaber, som Tiden endnu ikke har udviklet ret hos *alle* Folkeslag. Det er ikke let at paapege, hvori disse Egenskaber egentlig bestaar, og som det maaske ogsaa vil være vanskeligt at erhverve sig, hvor det ene Nutids-Eneherredømme – det maskuline – raader sterkest og mest skrigende, og saaledes savner sin mildnende Modvegt. Vi vilde kalde disse Egenskaber: Beherskelse, Maadehold, Selverkjendelse og *Selvforstaaelse*. Agtelse for Dannelse og Autoritet, der igjen er Dannelsen selv. Med lidt mere af disse Egenskaber vilde vore hjemlige Reformatorer maaske mindre søge Kilderne til Misfornøielsen der, hvor den nu søges, ligesom den vilde hjælpe dem til en rigtigere Vurderen af, hvad vi virkelig eier, og være tilfreds og taknemmelig derfor.

Thi vi har meget at være taknemmelige for. Vi har en Forfatning saa fri, som vi kan taale den. Vi har en god og os fuldkommen uundværlig Nabo, vi har Fredens Velsignelser, naar vi ikke selv med al Magt vil forstyrre den og fremkalde Ufreden – vi har en hæderlig Embedsstand, som ikke heller overalt hører til det almindelige, og vi har en Konge – Gud beskyerme ham! til hvis Slegt alle disse Goder uforgjængeligen knytter sig, en Fyrste, som vi med Stolthed hører nævne som den ene af de tvende af alle nulevende Regenter, der fortrinsvis besidder de Egenskaber, der pryder en saadan, og som Tiden netop trænger til.

Se alt dette kan vi tale om saa trygt, saa inderlig rolig – vi Damer. Vi ved, at ingen bekymrer sig om det. I vort Land er vi ansvarsfri som Barnet, der pludrer, som Spurven, der kvidrer, som – Rokkehovedet, og jeg lægger min Pen, trygt forvisset om, at hvad jeg her, fjernt fra Hjemmet, har tvundet sammen til nogle Betragtninger af de her herskende Tilstande, ikke i mindste Maade vil indvirke paa Verdens Gang, men Verdens Gang vil gaa sin skjæve Gang uforstyrret nu som før.

Et Sygehjem i Paris.

August 1881. Chez les Dames hospitalières de St. Augustin. Rue Oudinot 16.
Paris.

Man vil til denne lidt uvante Adresse let knytte Forestillingen om noget klosterlig mørkt og indesluttet. Det er dog en Feiltagelse. Den hele Anstalt, uagtet bunden under religiøs Styrelse og Lov, gjør ikke Indtrykket af et Kloster, end mindre et Sygehus. Den har noget lyst, venligt ved sig. Dertil bidrager fornemmelig Beliggenheden i et luftigt, roligt, fashionabelt Kvarter af Byen, ikke langt fra Invalidernes Dom. Gjenbosiden optages mest af en Række nu i denne Tid forladte Villaer og Hoteller med sine Haver; Bygningen selv, af maadelig Høide, beskriver en langagtig Firkant omkring en rummelig Gaardsplads, prydet med vakre Blomsterbed, i Midten en Statue af deres Skytshelgen. Tilvenstre Gjennemgang til en liden aldeles yndig Have, hvor den hellige Jomfrus Billedstøtte troner i en sand Blomsterflor af mandshøie Myrter, Fuchsier og Nerier.

Anstalten optager kun kvindelige Patienter, deraf helst saadanne som trænger til kirurgisk Hjælp, dog bor her ogsaa almindelige Pensionærer. Indretning, Bevertning og Priser omtrent som i et af de bedre hôtels garnis. For Øieblikket huser Anstalten ikke mange, da indtil 40 pilegrimerende Gjester paa én Gang brød op herfra for at fortsætte sin Vandring til den undergjørende Kilde i *Lourdes* (Pyrenæerne). Det var visselig en uvant Uro og Støi, der hin Aften gjenlød mellem de stille Mure, da alle disse syge og lamme Stakler blev transporteret ud i sine Vogne for siden pr. Jernbane at fortsætte Veien.

Det er fra dette Opholdssted, jeg paany føler mig drevet, ude af Stand til at svare den enkelte, til at sende deltagende Venner en Hilsen. De skal dog vide, at dette kunde været tristere, ja meget tristere, end de maaske har forestillet sig.

Om min Tilstand kan endnu intet ganske bestemt siges. Tilladelsen til ved Krykkens Hjælp at prøve paa at gaa lidt har endnu ikke vist sig heldbringende, men fører stadig til at maatte afstaa fra Forsøget. Det er sørgelig langvarigt. Det vilde ikke være til at holde ud, hvis ikke Vorherre lagde disse besynderlige Kræfter til, som vi selv er saa ivrige til at benegte, at vi kan eie.

Ogsaa er der noget ved dette Sted, der laaner os Evne til at holde ud. Man skulde sige, at disse stille Søstre i sin sorte og hvide Ordensdragt – de danner et Antal af omtrent tyve under en Priorinde – meddeler de Syge, disse urolige, af Verden oprevne Sjæle, der kastes ind til dem, noget af den Resignation, den usigelige Fred, der aander omkring dem selv. Hvor man ser dem samlet i en

Kreds, eller syslende med sin Sygegjerning, hviler denne stille Tilfredshed, man kunde kalde det Følelse af Lykke, over dem. Jeg begriber blot ikke, hvad de kan have at skrifte hver ottende Dag. Dronning Dagmar med sine «Silkeærmer smaa», der ikke lod hende Ro paa Dødssengen, maa have følt sig mindre forlegen. «Søster Elisabeth», der er mig beskjæret til Pleie og Opvartning – Bonnen har kun at sørge for Maaltiderne og gjøre rent –, synes om muligt endnu mere uberørt af vor Uro, vore Bekymringer, endnu mere uindviet i vore verdslig puerile Skikke og Sedvaner, da hun er kommen lige ind fra Provinsen. Jeg bad hende være saa venlig at banke paa, naar hun kom om Morgen; man bliver nervøs i en saadan Ensomhed. Det gjør hun ogsaa samvittighedsfuldt, kun med den Forskjel, at hun lukker op først og saa banker bagefter. Jeg har ikke havt Mod til at forstyrre denne englelige Naivetet; det bliver altsaa i den Orden. Hun er ofte det eneste menneskelige Væsen, med hvem jeg, et Par Gange *den* Dag, kan holde Talens Evne vedlige. Da man ikke kan læse uafladelig, tilstaar jeg, at der kommer Øieblikke, Timer, hvor man – jeg vil ikke *længes*.fter at eie en Edderkop som den, der var bleven hin Bastillefanges Trøst og Adspredelse, indtil den grusomme Sluttede opdagede det og dræbte den; men hvor man dog bliver stemt til at tro paa Muligheden af en saadan Trøst. Jeg har længe abonneret paa en Kat, for dog at have noget levende i Nærheden at holde af. Men uheldigvis har Husets eneste – en Hunkat – vigtigt Forfald i denne Tid, og en anden er privat Eiendom og kommer aldrig ud af Eierindens Værelse. Hvor jeg misunder hende den Kat!

Oplivelsen, den eneste, jeg kjender i denne Ensomhed, beredes mig gjennem min snilde Fru Hepp, der trofast besøger mig, hvordan end Veiret er, flere Gange om Ugen – heldigvis bor hun nærvæd –, oftest ledsaget af sin Datter, en ung 18aarig Pige, der næsten aldrig viger fra hendes Side. Man maa erindre de strenge Former, der omgiver den unge Pige i Frankrige, der ikke tillader hende at vise sig nogetsteds ene – *tout le contraire* af, hvad der er Skik og Brug hos os. Man skulde se denne endnu ungdommelige Moder hver Dag følge sin Datter til og fra Tegneskolen – sandelig et godt Stykke Vei!

Forresten ved jeg ingen Landsmænd mere for Øieblikket i Paris. Den frygtelige Hede, her herskede de foregaaende Maaneder omtrent til Midten af August, drev nok den sidste Rest af dem bort. Nu vil det onde, næsten kolde Veir bringe dem tilbage. Kunde det være nogen Trøst for dem, der ganske er bedraget

for sin Sommer, at læse disse Jeremiader udefra Søbadene og andre Rekreatiønsteder, saa vilde der være Stof nok.

Et Savn, større end man kan tænke sig det, er det at undvære Aviser. I syv Uger har jeg ikke set en nordisk Tidning af nogen Sort, de første Uger efter Uheldet erholdt jeg flere gennem vor Minister. Fru Sibbern var selv saa venlig et Par Gange at bringe mig nogle. Siden deres Afreise til *Plombières* er det naturligvis faldt bort. De ventes nu daglig hjem. Det eneste, som erindrers en om, at der dog virkelig eksisterer en Verden udenfor disse tyste Vægge, ja at man er i Paris, er «Figaro», der hver Morgen hentes fra et nærliggende Udsalg. Et kuriøst Blad dette «Figaro»! Hvorledes det kan holde sig med det Sprog, som det fører, kan vi Norske, der dog ogsaa forstaa os lidt paa at skjælde ud i Bladene, ikke let forstaa. Pariserne er nu engang vante til dets Gaminerier og Etourderier, et elskværdigt enfant terrible tilgives jo meget. En af dets Medarbejdere kalder sig *Janus*, en Titel, der kunde passe bedre paa Bladet selv. Det er ivrig legitimistisk og klerikalt, hvilket dog ikke hindrer det fra at indrømme *Zola* og hans Skole, der dog vel maa siges at være et naturligt Produkt af deres republikanske Tilstande, venligst Plads for sin Polemik. Enhver nævner dette Blad med et visst Træk paa Skulderen, men alle læser det, intet Blad er saa udbredt. Ingen notabel Person, det være sig Fyrste eller anden Størrelse, besøger Paris uden at have aflagt et Besøg i «Figaros» Bureauer. Hans Majestæt Kong Chong-Chong-misilo-sala vilde ikke synes, han havde været i Europa, hvis han havde forsømt dette.

Dog, hvad sidder jeg her og falder i Betragtning over «Figaro»! Figaro, Stuefangens Edderkop! Meningen var dog at fortælle de mange deltagende Venner, der saa kjærlig erkyndiger sig om mig, hvor de skal søge Gjenstanden for denne Deltagelse, og lade dem vide, at jeg ikke har det altfor slemt, ja forholdsvis ret godt.

Ja, jeg kan tænke mig, at slige stille Asylere, placeret midt i Hjertet af Verdenslarmen, kan virke dulmende paa mange, der mere saaret paa Sjæl end Legeme søger herind. Man kan forstaa, at saa mange brillante Eksistenser er endte bag Klostermurene. O, der behøves ikke saadanne Skjæbner, skikkede til at forbause Verden, og give sig et Ry i Historien! Kom kun med din stakkels dagligdagse Skjæbne, som ikke interesserer nogen! Kom med den Dødstræthed, man henter sig paa et langt, hvileløst, ensomt Reiseliv. Kom med den stille

Væmmelse, hvormed den idelige Kontakt med Følesløsheden, Utaknemmeheden, Vindesygen og den staalsatte Egoisme tilsidst overmætter Sjælen . . . Naar der kommer Tider, hvor vi ængstes for ethvert nyt Ansigt, der stiller sig i vor Vei . . . hvor ethvert Skridt, enhver liden Bevægelse i den Opgaves Tjeneste, for den, vi nu engang lever, maa prøve sig frem med denne kolde Varsomhed, hvormed man omgaaes Maskiner . . . Naar vi ikke er langt fra at synes, at hele Tilværelsen er en eneste saadan truende, ubønhørlig Mekanisme, der blot lover Skaansel, naar vi ikke rører os til noget . . . ja da kan det gjøre en godt blot at se milde, fromme Ansigter omkring sig. Da kan en Hvile som den, jeg nyder her, ogsaa blive en Hvile, og mere kan man ikke forlange. Giver Gud mig Helbred og Kræfter igjen, vil det jo ogsaa sige, at Hvilen er forbi, maa være det, og Striden begynder paany.

Og hvorfor? Hvorfor denne Strid, dette hvileløse Liv? Saa vil man spørge, har man spurgt, saalænge jeg kan mindes.

Jeg kan ikke svare paa dette Spørgsmaal. Nogle stakkels Bøger, som Folk kjender bedre fra Leiebibliotekerne end fra sine Bogskabe, faar besvare det.

Tvende af disse Bøger har nødvendiggjort Reiser fra Hjemmet til Danmark, og andre ligesaa mange *Reiser fra Syden til Hjemmet*. Ellers vilde de ikke eksisteret.

En Dobbeltberømthed.

Januar 1882.

Vi kjender alle, overflødig at gjentage det, Paris som Verdensstaden, Centrumet, det uopnaaelige, for Kunst, Skjønhed og sprudlende Livsglæde, en Ros, som det har hævdet og endnu hævder, trods alle Rystelser, fremfor enhver anden Storby.

For saadanne Besøgere, der maaske under gjentagne Ophold der har kunnet samle sig til en roligere Betragtning af de *sande*, der raadende Tilstande, vil imidlertid «la ville enchanteresse», *paa de senere Stadier af disse Tilstande*, have afklædt sig meget af det gamle Trylleri. Det gjælder at verge sig mod Indtryk, der staar i en skjærende Modsætning til dem, man ellers søger der.

Vi følger saaledes med Forfærdelse de kriminelle Forhandlinger, som

Bladene meddeler os, vi studser over den tiltagende Mængde Misgjerninger, mest Mord, og hvilke Mord! som de har at berette os – Fænomener, der ikke synes at bunde i en normal Tingenes Tilstand, men skyder op af Tidens politisk sociale Sump som visse Giftvekster, der kræver særegne klimatisk-atmosfæriske Betingelser for ret at florere.

Dog dette er Misgjerninger forøvet af Menneske mod Menneske. Fremkaldt af voldsomme Lidenskaber forøves de fleste i Lidenskabens Hede og Hastverk. – Love og Domstole forfølger og straffer dem.

Der gives en anden Klasse Misgjerninger, der ikke forfølges og straffes af Lovene. De oprører sig kun mod en anden Lov, Guds Lov, der ligesaa strengt forkyndes os, der tydeligere, uudsletteligere har indprentet sig i vor Samvittighed og vore Hjerter, end nogen jordisk code civil har kunnet det – Forbrydelser, der ikke sker i Lidenskabens Hede, men som driver sit koldblodig raffinerede Grusomhedsverk uforstyrret Dag for Dag, Uge for Uge, Maaneder, Aar, uden at røres af deres Ofres Kvaler – Forbrydelser, der ved at give sig Navn af ophøiede Formaal i Menneskehedens Tjeneste altfor længe har duperet Verden, og det er de saakaldte lægevidenskabelige Eksperimenter paa levende Dyr – Vivisektionen med ett Ord.

De videnskabelige Dyreeksperimenter! Aa dem kjender vi jo, hvilken Nation vi end tilhører. Man behøver ikke at reise til Paris for at erfare noget om dem!

Ganske visst. Alle kjender dem. Vi er alle Medvidere, medskyldige, feige, elendige.

Men Videnskaben, i hvis Navn de sker, har begyndt at frabede sig Æren af disse Berigelser, der forespeiles den. Den har selv løftet paa Sløret og vist os, at disse Afskyeligheder ikke fører, ikke kan føre til de belovede Resultater, men at de ophøiede Formaal i Menneskehedens Tjeneste simpelthen tjener til Skalkeskjul for visse Tilbøieligheder og Lyster, som vi ikke betænker os paa at kalde med sit rette Navn, en personlig Grusomhedstrang.

Det skulde undre os, om de berømteste Herrer Dyremartretere ikke allerede tidlig har sporet denne Trang i sig. Skulde de ikke allerede som Drengene have følt en egen Nydelse ved at rive Vingerne af Sommerfugle, og ved at faa spiddet en rigtig kraftig Bille i sin Insektkasse? Denne Trang, denne Nydelse ved det pinselsfulde er da vokset op med dem, indtil den, ikke nøiende sig med den

Smule private Tilfredsstillelse, Leiligheden kunde tilbyde, har krævet større, mere sikrede Raaderum. Saa har den i Lighed med sin nære Blodsforvant Vellysten, der skabte Bordelinstitutionen, opfundet Vivisektionen og skabt Laboratorierne for Dyreeksperimenter.

Mistroen til den er vakt. Fra flere Hold, Tyskland, England, Danmark, har denne Mistro fundet djerpe Udtalelser, endog af Fagmænd. Der er lydt Stemmer, at vilde ikke Lovene skride ind mod disse Afskyeligheder, vilde en Smule Lynchjustits her være paa sit rette Sted. Et saadant uanmeldt Besøg i Laboratorierne! Fangerne befriede, Redskaber og Instrumenter gjort til Mask, muligt, vil vi lægge til, *forinden* Fristelsen vandt for stor Overhaand, at lade de lærde Herrer Eksperimentører selv prøve lidt af dem! Der gives Tilfælde i Livet, der kunde gjøre den fredeligste til Oprører.

Disse Betragtninger, der, vi vil dog tro det, ligger mer eller mindre bevidst i tusende Sjæle, har faaet en synderlig Skjærpelse ved en af de sidste Ugers parisiske Retsforhandlinger.

En Mand i en anset Stilling, en af Sorbonnens lærde Professorer, *ci-devant* Minister, er anklaget for Brudd paa Gedefreden. Han er anklaget for at have drevet det eksperimenterende Dyrmartreri til den Grad, at hele Nabolaget har følt sig inkommoderet deraf. Dag og Nat, gennem lange Tider er Folks Husfred bleven forstyrret ved de ulykkelige Dyrs, Hundes, Jammerskrig og Hyl. En nærboende Hotelvertinde har tilsidst reist Klage, da hun paastod, at det skræmte Besøgere fra hendes Hus. Hvorvidt en Smule menneskelig Medfølelse med Ofrene har medvirket, skal vi ikke kunne sige. Klagen dreier sig kun om Rolighedsforstyrrelsen, med Krav paa en Pengeerstatning for derved lidt Overlast.

Madamens Modstander, Professor, Minister *Paul Bert*, synes endnu ikke at have kunnet affinde sig med Klagerne. Det heder først, at han havde givet det beroligende Løfte, at han ved en viss Nerveoperation – en ny Opfindelse – vilde sørge for at berøve de paagjældende Dyr Stemmen, saa at han for Fremtiden trygt kunde love at overholde godt og fredeligt Naboskab. En senere Beretning siger, at han afstod derfra, at han foretrak at afstænge Laboratoriets Allerhelligste med en Række forsvarlige Døre, der vilde forhindre enhver Lyd fra at trænge ud.

Og det er uimodsigelig det heldigste for Hr. Paul Bert selv. Disse Lyd, fra den første bønlig, klynkende Piben, til Smertens vildeste Hyl, det er jo netop Raffinementet ved det hele. Musikken til Teksten, især – ikke sandt, mine Herrer Dyrepinere og Paul Bert'er – især hvis et saadant Kompleks af sitrende Nerver, Kjød og Blod, som I kalder Prøvedyrene, og som merkelig nok er bevæget af visse sjælelige Instinkter, der minder om de bedre hos Menneskene, især hvis et saadant Dyr, inderlig fornøiet over at være draget op af Fangehullet til Lyset, hopper og springer af Glæde, maaske slikker eders Haand, idet den skikker sig til at skrue den fast i Maskinen – det skjærper Nydelsen, hvad? . . .

Naar I saa er færdig, mine Herrer Paul Bert'er, naar I kanske en Række Timer med en uforlignelig, aldrig svigtende Sindsro har bestræbt jer for at afstumpe, udslette hver Gnist af menneskelig Følelse i de unge Sjæle, som I kalder jeres Elever, naar I har bragt de blodige Instrumenter paa sin Plads, vasket pent jeres Hænder, saa tar I disse Melodier med ud i Livet. De følger jer i Famili kredsen, hvis I har nogen, i Studerværelset – paa Ministerbænken, den følger med paa jeres landlige Ture, den akkompagnerer Bølgeslaget, der bryder sig mod Baaden, hvis I foretrækker en liden idyllisk Tur paa Vandet – den luller jer i Søvn . . . de følger jer disse Melodier til det sidste Leie, hvor Døden, den store uopnaaelige Eksperimentør, ikke mindre ubønhørlig spænder sit Offer i disse Bøiler, som aldrig slipper.

Og her, mine Herrer Paul Bert'er, vil vi skilles fra eder med et godt, fromt Ønske.

Maatte disse Lyd, der har fulgt eder Livet igjennem som en Nydelse, maatte de for første Gang vække eder til Rædsel.

Maatte de have den Magt at ryste eders Sjæle op til en Bøn, en Angstens Bøn til den Gud, der har sagt til os Mennesker: «Værer barmhjertige, og eder skal Barmhjertighed vederfares», den Gud, der skabte Hundene og Vivisektøren Paul Bert og hans Lige.

Den store Vivisektør har et merkeligt Ansigt, at dømme efter Fotografierne. Hvilket blidt Ansigt! vil man netop sige. Da stanser man forfærdet ved et Træk om Munden, der ikke kan vildlede. Det er Marternydelsens Smil, der her skræmmer os tilbage.

Paris før og nu.

Januar 1882.

Da jeg sidste Gang besøgte Paris, det er nu fire Aar siden, traadte der mig noget fremmed imøde, uden at jeg formaaede straks at udfinde, hvori det egentlig laa. Forklaringen laa dengang nær; det var Verdensudstillingens Aar 1878.

Denne gang er der ingen saadanne Rystelser tilstede, der kan bringe Verdensstaden ud af sin vanlige Ligevegt. Og dog maa jeg spørge ved hvert Skridt, jeg tar: Er dette Paris, mit gamle Paris? Skjønhedens, Harmoniens, ogsaa for mange, Hvilens, de stille Glæders By? Hvad er det da, der som skjult virker til, at det saa paafaldende har skiftet Fysiognomi?

Indtrykket af denne Forandring har været saa mægtigt, at det mangengang har fristet mig til at give det Ord. Jeg har dog ikke faaet rigtig Mod dertil. Andre grundigere Iagttagere vil gjøre det, og de vil ikke udeblive. Det vil maaske tage sig for nærsynt mislunet ud, om jeg paastod, at hele Befolkningen havde skiftet Mine, at det glade, sorgløse Præg, der engang var dens Særkjende, havde givet Plads for et misfornøiet, mer nordisk brøstigt Udtryk, og naar jeg tilføiede: «hvad er der bleven af den bekjendte franske Høflighed og Forekommenhed? Jeg merker ikke stort til den», saa vilde man vist ganske mistro mig.

Jeg paastaar lige fuldt, at man behøver ikke at bevæge sig langt ud for at gjøre disse Erfaringer. Paa hvert Skridt, man tar, vil de paatvinge sig os. Ogsaa inde i Husene vil man spore Forandringen. Den gamle Autoritet, der holdt det hele smukt sammen og til alles Tilfredshed, synes at have faaet et Grundknæk. Den ofte ubehagelig stillede Fremmede spørger sig mangengang forvirret: hvem er her den egentlige styrende? Forandringen ligger i Luften, den spores overalt. Man kan sige, den forholder sig til tidligere Tilstande omtrent som den Dyrehavsbakke, man nu bestræber sig for at faa ud af den gamle, deilige, fredede Tuilerihave, forholder sig til denne. Man har gjennemskaaret den med larmende Veie, man har hugget de gamle, ærværdige Træer ned, og den ene Barakke, den ene Udsalgsbod reiser sig efter den anden under de forbausede og fortørnede Guders og Gudinders Øine.

Denne Forandring er ikke den værste. Mer uheldvarslende møder den os fra Udstillingsvinduerne for Billeder af alle Slags. Det syntes nemlig, som om Paris,

efter Krigen, opskræmt af sin lidt for sterkt indlullede Bevidsthed om at være sig selv nok og ikke at trænge til nogen anden Maalestok for det anstændige og passende end dens egen, havde taget lidt Rev i Seilene med Hensyn dertil. Der var indtraadt en viss Decens i Udstillingsfaget, som gjorde, at en Moder kunde tage sin Datter med, naar hun gik ind for at købe en Pakke Brevpapir. Maaske Anstrengelsen var for unaturlig; thi af dette Maadehold skal man visselig ikke mere finde noget Spor.

Under Arkaderne, langs Rivoligaderne, hvor man næsten under hver tredje Butik træffer paa disse Udsalg, ser man næsten ikke andet end nøgne Kvindefigurer i alle Stillinger. Ogsaa den store Udstilling i Industripaladset strømmer over dette Aar af saadanne – en stor Del er vel hentet derfra. Damer, ældre og yngre, der ogsaa ynder og glæder sig i Billeder, maa nu saagodtsom ganske negte sig denne Nydelse. Naar jeg passerer Trængselen omkring disse Vinduer, driver det mig afsted, som naar man flygter for en kvindelig Henrettelse eller offentlig Udpiskning.

Som en Prøve paa, hvad der bydes af udstillede Sager, maa endnu tjene, at jeg udenpaa Aviskiosken, tæt ved Madeleinekirken, konfiskerede et koloreret Stentryk i Avisformat, forestillende Apostlerne i en Orgie. St. Peder med sit Nøgleknippe under Bordet, understøttet af den halvdrukne Johannes. Dertil en tilsvarende Tekst. Værre kan det vel ikke drives. Det opfylder alt, hvad man kan vente sig, naar man slipper Dyret i Massen løs.

Dette er nu i Stadens eleganteste Strøg, dens Midtpunkt. Hvorledes det staar til i de mere folkelige Kvarterer, derom belærer os en Artikel, der stod fornylig i et bekjendt Blad, der hører til de moderat-konservative, som jeg her skal gengive et Uddrag af. Vi faar her i ret levende Træk, næst en liden Prøve paa den franske Politik-Polemik, et Billede af den Velsignelse, *republikanske* Tilstande bereder sine Børn.

«Vore Folkerepræsentanter og Styrere ynder ikke, at man angriber dem. De har alle Doggens opfarende Lader, hvis man forstyrrer den ifærd med at gnave sit Ben. Især frygter de Angreb, som støtter sig til noget dokumentalt-bevisligt, noget, den parlamentariske Majoritet ikke kan undertrykke, hvor gjerne den end vilde. Hvad der her skal berettes, beviser kun i sine simple Kjendsgjæringer, at en Styrelse som vor nærværende ikke kan blive en ret Styrelse, den maa forblive

en Revolution.

«Revolutionens Særkjende er, at den er provisorisk, at dens Ledere altid maa revolutionere. Kan altsaa ikke holde sig. Det er det, de ikke gjerne vil mindes om.

«Det er forgjæves, at M. Gambetta søger at gjenvinde den Autoritet, han øvede under Krigen; hans Forsøg derpaa minder meget om en fuld Mands Bevægelser, naar han stræber at faa Tag i sin Hat, der er faldt i Gaden.

Revolutionen er sterkere end han selv. Jeg betviler ikke, at det er M. Gambettas Ønske at ville fremme det, vi kalder Moraliteten, men selve hans Verk er demoraliserende. Moralen har nemlig faaet en mistænkelig Klang som noget ensbetydende med det forhadte Presteskab.

«Men Begreberne Gud og Moral formaar vi nu engang ikke at skille ad, de er uopløselig forbundne. M. Gambetta med sine altfor vellykkede Bestræbelser for at skille Mængden af med sin Gudstro (débondieuser le peuple), tvinges derved til at tage alt det Smuds, der i Skikkelse af Angreb paa Gud og Moralen afsætter sig deraf, med paa Kjøbet. Vi kan rode i dette Smuds, som i bundløse Gader efter Skylregnet.

«Jeg vil her nærmest paapege den Oversvømmelse af uterlige Billeder, Litografier, Fotografier, med tilsvarende Tekster, som man kan finde udstillet, navnlig i de simplere Udsalgsboder og Vinduer – Mængdens Athenæum-Museer. Begiv dig en Søndag op i de Gader, som henstrækker sig mellem de ydre Boulevarder og Byens Befæstningsverker, tag disse Avisboder, der her træder istedetfor de nette smaa Kiosker, lidt nærmere i Øiesyn, og du vil gaa derfra med Hjertet fyldt med Væmmelse.

«Antallet af disse Udsalg forøges for hvert Aar. I de sidste fire Aar er de steget til det tredobbelte. Jeg kunde ikke opdage noget, selv ikke det moderatest-konservative Blad, hvilket hverken var paafaldende eller kunde gaa mig synderlig nær. Næsten alle disse Blade er forsynede med Billeder. Men aldrig i noget Land, eller under nogen af de tidligere Revolutioner, skulde man have set en saadan Samling Smudsigheder som de, der her udbreder sig for alles Øine.

«Vi vil ikke tale om politiske Brutaliteter ligefra Kommunard-fraserne indtil det frækkeste Udfald mod det konservative Parti, Fyrster, Embedsmænd, Prester etc. Man er længe siden fløiet derfra, kun vil jeg udhæve en Annonce, der foreslaar en Subskription til en Æressabel for General Bréas Morder, endvidere

diverse Opfordringer til Kommunen «at fuldbyrde Hevnen». Og man tænke sig, at Børn, halvvoxne Dreng, trænger sig om sligt! Man har forbudt Slagterne at udhænge blodigt Kjød, men Udstillingen af blodige og eggende Billeder tillades uhindret.

«Førrige Lørdag blev enhver af Minoritetens Repræsentanter tilsendt et af disse Blade, illustreret med en *Guillotine*, dertil forsynet med den utroligste Tekst.

«Man skjuler ellers i Navnet af den offentlige Sartfølelse alt, hvad der hører til Bøddelverktøiet, notab. naar det gjælder Forbrydere, men der er intet iveien for at drage dem for Lyset, naar det er honnette Folk, det gjælder.

«Nu, denne Side deraf, den politiske, vil vi lade bero. Den kan kun vække en sand Modbydelighed hos enhver ærlig Sjæl. Men jeg foretrækker dog dens plumpe Gemenheder for de tilsyneladende mere uskyldige, der synes blot at gaa ud paa at more, men som dog sikrere bærer Giften i sig end noget andet. De ligner hine Melkespande under Kommunen, der skjulte dens Petarder og Petroleum.

«Foran alle disse Blad- og Billedudsalg samler der sig Grupper af *Mænd*, *Kvinder* og *Børn*. Alle ler, de smaa Piger maaske undtagne, der halvt forundret, halvt forskrækket stirrer paa alt dette.»

Vi springer her over noget i Meddelerens Beretning, der dels gaar ud paa en mere detaljeret Beskrivelse af det udstillede, dels de Bemærkninger, der lyder blandt Tilskuerne. Jeg vil kun udhæve ett af de Billeder, han omtaler: en Række sammenlænkede Forbrydere, klædt i Prestedragt. Enhver af dem med en Inskription bag paa Ryggen, der angiver Forbrydelserne, naturligvis de allersorteste, for hvilke de er dømt. De fleste af disse Forbrydelser er imidlertid af den Beskaffenhed, at selv Beretteren vægrer sig ved at nævne dem . . .

«Undertiden lyder der en høirøstet Bemærkning fulgt af en Skoggerlatter, der bringer Kvinder og Børn til at fare sammen som vissent Løv for et Vindstød.»

«Og tænke sig,» bliver vor Referent ved, «at det er Pariserfolket, Familiefædre og –mødre, der engang havde Ord for Skikkelighed, ja man kunde træffe paa sandt mønsterværdige Eksemplarer af dem! I tidligere Dage førte min Stilling som Medarbejder af Bladet mig ogsaa til at studere Arbejdsklasserne lidt nærmere, og jeg kan sige at have truffet paa Familieforhold og –dyder, som

maatte vække Beundring. Det ytrede sig især i en Respekt for Barndommen, en øm Omhu for at verne om den. Og nu byder Fædre og Mødre selv deres Børn Fordærvelsen imøde, man skulde næsten tro af Frygt for at høre til de Klerikale.

«Hvilken ny Art af et Pariserfolk, hvilke nye Livsmaksimer og Tilbøieligheder vil der udvikle sig deraf?

«Det er ikke Kjærlighed, det er ikke Lidenskab engang, der vil opstaa af dette Smuds. Lidenskabens ødelægger ikke saa let, men den kolde, gølge, skandaløse Débauche er det, der undergraver et Folk og fører det sin Opløsning imøde. Vi har set det før, vi vil atter faa det at se . . .

«Jeg angriber ingen Styrelse eller Forvaltning specielt. Jeg paastaar kun, at alt dette er den simple Følge af hele den aandelige Retning. Det revolutionære Had til Gud og al Spiritualisme har affødt det materialistiske Raseri.

«Følelsen af Respekt findes ikke mere, hverken for det ene eller for det andet Parti, hverken hos Forfølgerne eller de forfulgte, hverken for Tribunen eller for Alteret . . .

«M. Gambetta maa sikkert have en Følelse af sin egen Vanmagt; hvis man vilde paakalde hans Opmerksomhed for disse forfærdelige Tegn paa en sig nærmende social Opløsning, vilde han gjøre som Nelson – Nelson var ogsaa enøiet –, der altid satte det blinde Øie til det, han ikke *vilde se*, og paastod blot, at han ikke havde kunnet observere Admiralens Signal. De andre ti Magthavere kan ligesaa lidt gjøre noget til at hindre Fordærvelsen, som ti Feiekoste forslaar i det store Paris, naar man rigtig faar Brug for disse uundværlige Redskaber!

«Dette er saa visst og sandt, at ikke engang de moderat-revolutionære Blade som «Le Temps» og «Le Débat» tør nævne noget derom, man finder det bedst at vende Nelsons Øie til . . .»

Saavidt Referenten i det franske Blad. Jeg har ikke vovet at gjengive ham i sin Helhed, men dog nok til at vække alvorlige Betragtninger *ogsaa hos os*. Vi faar her et Glimt af, hvorledes et Folk opdrages, et Folk, der skal opdrages til at styre sig selv.

Tør jeg endnu lægge en – *min* Betragtning til?

Hvilken Del af en Nation er det, som lider mest *ubillig* under Tilstande som de her skildrede? . . . Hvem er det, som dog tilslut maa betale Legen, baade de vakre Udstillinger og deres ligesaa vakre Følger – og skulde der virkelig være saa

stor Forskjel paa disse Udstillinger, der nu oversvømmer Paris, og visse andre, der fandt Sted i gamle Dage paa Galgebakker og Gadehjørner? – ja, se det falder nu hverkende de styrende eller Folket eller den indignerede Referent – overhoved *vore* Magthavere ikke med den mindste Tanke ind. Maaske bliver denne universelle Ubevidsthed dog tilsidst den mægtigste Aarsag til, at «et Folk undergraves og føres sin sikre Opløsning imøde . . . vi har set det før, vi vil atter faa det at se».

En Festdag i Pensionen.

(Brev til Fru Katrine H.)

7de Juni 1882.

Kjære Fru H.

Det var da inderlig leit, at De netop igaar skulde have Forfald – De, Hædersgjæsten, ved en Anledning som denne. De skulde jo repræsenteret ikke mindre end den ene af de to Magter, der for Tiden staar fiendtlig ligeoverfor hinanden i vort hidtil saa fredelige Land: Ordenen, Roligheden, Ligevegten, Tilfredsheden. Der var paatænkt en Tilstelning i min lille Salon, der skulde bleven mer end almindelig festlig. Jeg havde allerede i Tankerne kjækt optaget det med alle de Smaafataliteter og Hindringer, der i disse Etablissementer, som kalder sig Pensions de famille, ligesom ligger i Luften, naar det gjælder et saadant lidet Forehavende. At laane to Glas er allerede mistænkeligt, at laane en halv Snes ansees som aabenbart Oprør – Oprør mod Pensionens daarlige Vine og det stille Forbud, ikke at smugle noget bedre ind udenfra, et Forbud, hvilket dog daglig overskrides. Da saa De og Deres A. ikke kunde komme, tabte jeg Modet og opgav rent Festen paa Værelset. Men da jeg ikke formaaede ganske at lægge Baand paa mine loyale Følelser, og vi faa Landsmænd, der endnu er tilbage her i Anstalten, trængtes til at samles i et godt Ønske for Dagen, faldt det ud til en Flaske, dennegang veritabel, Cliquot ved Desserten. Men aldrig tror jeg, at en Flaske Champagne har frembragt saa mirakuløse Virkninger som denne iforgaars kom til at øve – jeg kan sige paa det hele forsamlede Selskab – at begynde med den lille Kreds, i hvilken den kredensedes. Denne bestod nu kun af os tre Norske og et Par elskværdige danske Damer, der tillod os at regne dem som «fulde Landsmænd»; deres Fader Kommandør P. var nemlig norskfødt.

Den gamle hvidhaarede Grev *Lamy de Quibermont*, der blot indtager sin Middag her og har sin Plads tæt ved, blev høitidelig optaget i Kredsen og drukket til som «Le représentant de la France, le pays natif de *Charles Jean*, le fondateur d'une dynastie, qui nous a porté bonheur, l'aïeul d'Oscar II, notre roi excellent et bien-aimé, dont nous célébrons aujourd'hui les noces d'argent. Vive le roi et notre reine!» Dette var nu Talen, ligesom vi ogsaa hilste i ham en værdig og berømmelig Repræsentant for hin loyale Trofasthed, der desværre mer og mer forsvinder. Den gamle Adelsmands Familie havde spillet en Rolle under den første Revolution, et Par Stykker af den blev guillotineret under Rædselsperioden, denne noksom bekjendte Epoke, der nok danner – jeg forstaar det jo ikke – den altid sig gjentagende, uundgaaelige Afslutning paa noget, man kalder «Folkesuveræniteten» . . . Her i Frankrige staar man nu, vil man paastaa, ved Begyndelsen til den tredje eller fjerde af disse Perioder.

Den gamle blev ganske bevæget, det var rørende at se. Vi kom i den ypperligste Stemning. En Landsmand, der netop stod paa dette for unge Mennesker farlige Vippepunkt, hvor Bevægelsen river med – fordi det er Bevægelse – fik ikke Lov til at røre sit Glas, førend han havde lovet at modstaa alle Fristelser og erklære sig for den gode Sag, ligesom Frøken G., der om kort Tid skal sætte Bo, høitidelig maatte love, at inden hendes Hjem skulde kun en god Aand faa Lov til at bo og bygge.

Vor usedvanlige Livlighed, dæmpet dog ved noget visst høitideligt, for ikke at sige inderligt, som Dagens Betydning lagde over den, maa have øvet en fuldstændig elektrisk Virkning paa det hele øvrige Bordselskab. Flere af Herrerne forlangte Champagne for sig og sin Kreds, og nu steg Stemningen crescendo til det Høidepunkt, som jeg nok tror, vor ellers adstadige Pension var modtagelig for. Det var kosteligt at iagttage denne stigende Forvandling paa de forskellige Ansigter. Aldrig har vor lille Salon gjenlydt af en mer hørøstet Munterhed end denne Aften. De komiske Figurer, thi disse Anstalter huser altid endel saadanne, kom nu først til sin fulde Ret. Den gamle kjæmpemæssige, hvidskjæggede Professor i de lærde Sprog saa ud, som om han vilde omfavne hele Verden. Folk, som aldrig havde talt et Ord sammen, blev paa én Gang yderst meddelsomme. Jeg kom i en livlig Disput med den gamle lærde Miss R., med sin Rosenbuket ved Skulderen, om hvorvidt det Gallske System holder Stik, der forviser alle Individens slette Egenskaber *bag* Øret, et System, som hun ivrig forsvarede. Jeg

har aldrig set en saadan Bagbygning af et Hoved som hendes. En ung irsk Maler med et prægtigt Ansigt og et Par Øine, der vækker Tanken om, at han mere havde haandteret visse «farlige Ting» end den fredelige Pensel, havde netop faaet Efterretning om, at hans «store Billede var solgt» – han saa nu selv ud som noget ildsfarligt, der hvert Øieblik kunde gaa i Luften, paa godt Norsk – han vidste ikke, hvad Ben han skulde staa paa. Jeg nærmede mig forsigtig den Gruppe Damer, som han paa det livligste underholdt, med det Spørgsmaal, om det virkelig forholdt sig saa, som man vilde sige, at han var *Irlænder*. Dette bekræftet havde tilfølgende et forfærdet Tilbagetog, medens man ynkelig bad for sit Liv. Fenieren – som vi nu kalder han – lægger truende an, og man redder sig i skyndsomst Flugt ud af Døren.

Saa blev der givet Musik, – Tempoet maaske ogsaa en Smule forhøiet –, jeg ved det ikke. Vor Bergenserinde gav os norske Sange med sin smukke Stemme – først Kongesangen, saa flere af vore Fjeldmelodier. Derpaa kom et Par Bravournumre af franske Damer. Selv jeg maatte deran med Beethovens Længselsvals, den eneste Reminiscens fra melodiosere Dage. Den gjorde Lykke og maatte gives da capo, men da vi saa skulde oversætte for et Par franske Gjester det lille Ord, der betegner den Aand, der rører sig i den uforlignelige Tonedigtning – jo saa stod vi der! det findes jo ikke i Sproget. Vi forsøgte længe forgjæves at fremkalde en Idé om denne Art Sjælerørelse, og det var først ved at ligne den med den Følelse, hvormed vi alle hver Aften tænker paa og resigneret afventer *Slutningen* af Miss O–s musikalske Præstationer, at det gik lidt op for dem. *Georges Sand* har dog forsøgt etsteds at anskueliggjøre for sine Landsmænd Begrebet Længsel. Hun forklarer det Indtryk, *Beethovens* «Sehnsuchtswalzer» frembringer, i en Allegori: de to Genier, Glædens og Sorgens, ømt sammenslyngede hvirvlende sig i langsom Valsetakt, medens Glædens straalende og Sorgens smertelige Ansigter vekselvis møder og hilser os.

Men denne Aften syntes kun den glade Genius at raade inden vort Selskab. Den endte for os Landsmænd i en deilig Spadsertur i det nærliggende Champs Elysées. Ubeskrivelig var Virkningen af de Tusender af Lamper fra Konsertkaféerne, paa Trægrupperne og Blomsterpartierne rundt om, og vi skiltes i den stille Overbevisning, at gladere er denne vort Lands Familiefest neppe feiret nogetsteds end i vor Pension de famille, Cité Retiro. Hvor ofte jeg tænkte paa

Dem og beklagede, at De ikke var med! Nu faar De kun den tørre Beretning derom, som jeg lovede at sende Dem. En Stemning som denne kommer ikke igjen.

Iaftes var ogsaa ethvert Spor af den forsvunden. Alt var igjen i sine gamle Folder, det vil sige, vor Salon havde antaget sit sedvanlige, lidt languissante Præg. De yngre ude at more sig, omkring Bordet en Kreds af strikkende Damer. Det ærværdige Whistparti paa sin Plads tilhøre, og i Sofahjørnet ligeoverfor vilde De som sedvanlig fundet, med sin Bog i Haanden,
Deres triste, trætte, gamle C. C.

Til Venner i Kjøbenhavn.

Marts 1884.

Vi kjender alle Søsugen, hvad det er for en ulidelig Tilstand. Lad det gjælde som lidt Undskyldning for, at jeg ikke enkeltvis har besvaret eders saa gode, kjærlige Breve. Jeg har været syg, søsyg. Der gives nemlig ogsaa en aandelig Søsuge, som, hvor vovelig en Slutning ogsaa til en Aarsagernes skjulte Sammenhæng her kunde være – vi vil overlade det til Psykologer og Patologer – i sine *Virkninger* har den ialfald meget tilfælles med de Kvaler, man udstaar paa Søen. Det er denne Art Søsuge, jeg har lidt af under mit sidste Ophold her. En stille sjælelig Kvalme ved næsten alt, en træg Utilbøielighed til, ligesom andre Reisende, at søge Adspredelser og lade fem være lige – Symptomer, der nøie svarer til vor ængstelige Frygt for at røre os i Køien, medens vi forøger Marterne ved netop denne Ubevægelighed, og ved at tænke: saa og saa længe maa den endnu udholdes.

«Menneskene er ikke saa gode, som de burde være,» et mildt Udtryk for den Livserfaring, der allerede for 2000 Aar siden bragte Atenienseren *Timon* til at flygte ud i Ørkenen og bosætte sig der. Vore Dages Filosof, vor berømmelige *Schopenhauer*, tog det mere praktisk, da han gav sin dybe Menneske- og særlig Kvindeforagt Luft i at prygle sine Mætresser, ligesom hans Teori om en Menneskehedens Bod og Bedring gennem en universal Hungerkur vil han have lettet sig betydelig ved selv at dinere i Frankfurts dyreste Hotel.

«Menneskene er ikke saa gode, som de burde være, C.,» skrev mig ogsaa

Collett fra sin Udenlandsreise 1839–40.

Behøver man at reise udenlands for at gjøre den Erfaring? var Svaret, lidt *altklugt* for en ung, forlovet Pige, kunde det maaske synes.

Og dog tror jeg det nu. Jeg tror, skal man ret tilgavns faa denne Livsvisdom indprentet, maa man befinde sig paa Reiser. Paa Reiser, ak ja! hvor man altid maa holde sig slagfærdig, altid stødes og rykkes i, indtil man maaske rykkes lidt ud af sig selv, og sukkende maa bekjende: Vi er ikke saa gode, som vi burde være det, og Mismodet, Misfornøielsen med hele Verden griber os.

Der har vi det! vil I sige. Mon det ikke mest er din egen Skyld, kjære? Din egen sygelige Tilbøielighed til at finde det slette, det vrangt ved alting. «Og paa Vrangen skal man aldrig se nogen Ting, noget Menneske,» siger jo *Andersen* i sin «*Honningkagemand*». Og Paris er fremfor alt *Honningkagemanden*, som man ikke maa se paa Vrangen . . . det ved du da nok.

Ja, kjære Venner, I har Ret, fuldkommen Ret. Ja, Paris er fremfor alt *Honningkagemanden*, der ikke maa sees paa Vrangen. Deraf kan jeg forklare mig, at de enkelte Fænomener, man ikke kan undgaa at støde paa, hvor rolig man forholder sig, næsten uden Undtagelse berører mig frastødende. Man synes overalt, hvor man befinder sig, at staa paa «gyngende Grund», og Hovedindtrykket bliver – Søsyge.

De enkelte, siger jeg. Thi hvad kjender jeg til Vrangen af Paris? Hvad ved jeg om de virkelige Parisertilstande?

Jo, *Følelsen* deraf har jeg, den ligger i Luften; i alt, hvad man hører og ser, læser og stille lytter sig til, indsuger, indaander man den.

Aviserne – Dagens Aviser! dem, man leilighedsvis kan overkomme . . .
Almægtige Gud! hvad faar vi gennem disse Udskrigere ikke alt at vide! Hvad diskas os her ikke op, selv i dem, der regner sig til de bedste, der giver sig Skin af at forsvare Dyd og gode Sæder! Vi vil tie om de over al Maade ofte anstødelige Beretninger og Feuilletoner. Forargeligere er det endnu, ved Siden af maaske et høistemt Forsvar for den afsatte Religion (en yndet Form for at kunne komme politiske Modstandere tillivs), at finde velvillig rosende Annoncer af de betænkeligste Bøger – Romaner, hvis *Titler* alene, og vi betviler ikke, at Indholdet rigelig holder, hvad disse lover – vilde andetsteds udsætte dem for Politiets Indgriben. Vil man have denne Sort Blasfemi, at røre det hellige

sammen med det smudsige, vil man have den illustreret, saa kaste man blot et Øie til et af disse mange Skuevinduer for Dagens Billedkunst; man vil her træffe den hellige Jomfru i det betænkeligste Selskab, en tornekronet Christ i en Kreds af Magdalener, der mindst synes at tænke paa nogen Bodfærdighed.

Overhovedet, skal vi tale om den Ting, var her nok at sige. Vi havde en vakker Samling den Genre før; nu begynder «Salonen» ogsaa at udspejle sine pikanteste Beholdninger til Bogladerne – dette Aar mere end almindelig righoldige.

Manden kræver med ubønhørlig Strenghed Blufærdighed hos Kvinden, og dog gjør denne samme Mand alt for at drage denne Egenskab ned hos hende, sløve hende selv for den og lære sine Børn lidet at agte den.

Ja, saa var det denne Salon. Jeg vover intet at sige om det, som her vel ansees for det hovedsagelige; dette bliver de kunstforstandiges Sag. Og de kunstforstandige har jo sagt, at der findes ypperlige Ting, at den er interessant. Hvad jeg har set af den, har ikke gjort dette Indtryk paa mig, før det modsatte. Der skal noget til at vinde igjennem; det sker ikke med ett, to, knapt tre Besøg. Heldigvis kan man gaa ti–tyve Stykker forbi uden at fristes til at slaa op i Katalogen. Dette letter jo noget. Jeg kan saaledes ikke afvinde Billeder, der forestiller en Kok i sit Kjøkken, eller en Slagter i sin Bod midt imellem sine blodige Varer, Spor af Interesse. De volder mig omtrent samme Følelse, som naar man vippende i sin Køie hører Middagen serveres indenfor. Der er Hundreder af den Sort. I Grusomhedsgenren har vi dennegang noget ganske nyt, en Korsfæstelse af *Løver* i Legemsstørrelse, der heller ikke tiltaler mig. Ligesaa lidt som *Psyche*, der piskes med forsvarlige Ris af Fru Venus's Kammerjomfruer (jeg tilstaar min Uvidenhed, slet ikke at kjende denne Episode i *Psyches* Liv). Dog dette angaar jo bare *Stofvalget*, Dagens Stridstema, og derom holder nu enhver lidt egensindig paa sin Mening. Om selve *Maneren* tør jeg som sagt mindre dømme; dog vil det synes mig, som om disse i en graa, kalkagtig Tone holdte Landskaber, denne broget klattede Kolorit i Figurbillederne, forstyrrer Perspektivet, alt Relief, følgelig al Illusion, og at saa inderlig man kan holde af Billeder, vilde det være liden Glæde at have dem paa sin Væg. En stor Mængde fortrinlig malte Dameportrætter vilde behage mere, naar ikke saa mange af dem skjæmmede sig ved Dragterne. At Forbillederne til disse Portrætter hylder Tidens Moder, med sine unaturlige Opheftninger og Pukler bagpaa, kan man endnu begribe, da det nu engang *er* Mode; men at overføre dens Smagløshed til en

Eftertid, der vil væmmes ved den, er vanskeligere at forstaa, og dog kan det bedre udholdes i Maleri end i *Skulptur*, hvor det bliver latterligt. Skandinavernes Billeder har jeg endnu ikke truffet paa, hvor meget jeg har søgt; det er en underlig Skik ved disse Udstillinger, at Billederne ikke placeres efter Numrene; hvor vilde dette lette og behageliggjøre Besøget, naar man var fri for denne trættende Slaaen op i Katalogen! *Runebergs* mesterlige Buste af *Jonas Lie* var jeg dog saa heldig efter lang Søgning at opdage.

Træder man saa bagefter et saadant Besøg i Aarets Salon ind i Louvregalleriets kjølig stille Haller, hvilken Overgang! Som naar man fra en bedøvende Maskeradetrængsel slipper ind i en Kirke eller en Skovs friske, duftende Stilhed. Ja her er den sande Kunstens Helligdom! Intet støder os her. Alt fængsler, alt fylder os med et stille Velbehag, med Rørelse, med Andagt. Disse hellige Billeder, Inspirationer fra en Tid, da man *endnu troede, endnu bøiede sig*, disse Historiens mægtigste Scener, der knytter sig til Navne som *Delacroix, Delaroche, Ingres, Horace Vernet*, vi ser dem her i hint dunkle Perspektiv, der straks stiller os i den rette Afstand ligeoverfor dem: Fantasiens, Illusionens magiske. De forbliver i majestætisk Ro i deres, de rykker os ikke paatrængende paa Livet, som vore Dages Billeder i sin grelle Klattermaner gjør det. Ak, vi gamle elsker dog ogsaa Kunst, om vi end ikke kan finde os tilrette i denne nye Maner. Hvem mindes ikke at have læst *Heines* Skildringer af Parisersalonen 33, og har saa senere maaske havt den usigelige Nydelse at hilse disse uforlignelige Kunstverker, som han havde forstaaet saaledes at beskrive os, at vi syntes allerede at kjende dem!

Skal vi ikke opleve nogen Salon fra 33 mere?

I det nye Vokskabinet – Paris maatte ogsaa have et saadant, og det skulde overgaa alle andre – er det just ikke, man lærer at tro paa, at en bedre Tid vil oprinde. Himmelen bevare os! det var for sterkt, selv for – søvante Naturer.

Jeg kjender kun ett saadant Vokskabinet før, det berlinske Panoptikum. Mægtig betagende var det at gennemvandre, særlig naar man er ene, som det engang er min Lod at være det. Man ved ikke, hvad man skal beundre mest, de enkelte celebre Personligheder, som de staar der, eller Grupperne; man har saaledes den hele tyske Rigsdag forsamlet. En stor Mængde Dødsmasker af berømte Personer, hvori man tydelig gjenkjender Trækkene fra Billederne, skal

alle tilhøre Virkeligheden, det vil sige, Kunstneren har taget dem over Ansigterne.

Skal jeg endnu vove at gaa ind af denne Dør? spurgte jeg mig selv efter en saadan noget betagende Vandring gennem de mange Sale. Paa denne Dør stod der nemlig «Schreckenskammer». Skal jeg vove det? tænkte jeg. Nu, jeg vovede det, og befandt mig passabel sindsmægtig ligeoverfor en Række berømte Forbrydere, hvoraf Bremerhelten *Thomas* og Giftblandersken *Gedske Timm* hilser os først. Her var mange rare Sager, Vaaben og Instrumenter, som man aldrig havde set eller tænkt sig før. Jeg bukkede mig for at se nærmere paa et saadant nede paa Gulvet; da jeg reiste mig, fik jeg et dygtigt Dunk i Hovedet af noget, der hang og vippede, og som viste sig at være et stort Slagsverd:

«Das Schwert, womit *Sand*, *Kotzebues* Mörder, im Jahre 1820 hingerichtet», stod der paa Sverdet.

Ja, man bliver underlig tilmode, men næste Gang jeg gik gennem Keiserpassagen, der under sit mægtige Glastag bred og prægtig strækker sig gennem et helt Kvartal, drog det mig atter op i Castans Panoptikum. Hvor besynderlig rystet, som om det havde været en for sterkt, man kan gaa derfra, saa modtager man dog Indtrykket af noget stort, opløftende. Af noget, der kunde saare den strengeste Anstændighedsfølelse, ikke Spor her.

Det er mere, end man kan sige om «Musée *Grévin*», det parisiske Vokskabinet.

Naar man er traadt ind i Forhallen til dette Kunstens Tempel, studser man straks ved at befinde sig ligeoverfor tvende kolossale, med noget guldspettet Flor let draperede Sfinksgestalter, der i en vistnok egen Uoverensstemmelse med, hvad Myten lærer os om Skabelonen paa disse mystiske Væsener, her ender i et Par *lodne Gjedekroppe* . . . altsaa et Slags Faunesser. I Sandhed, en egen Sort Genier, fuldt værdige til at bevogte Indgangen til den Helligdom. Lidt forbløffet træder man da ind i Hovedhallen, med sine Nicher til Siderne, og den store Tribune i Midten, og synker maaske ned paa den nærmeste Bænk for at samle sig lidt, en Bænk overraget af noget, der i det uvante Lysskjær syntes os en Slags Baldakin. Et Par Skridt fremad, og Baldakinen forvandler sig til den luftige Florsperiferi omkring en paa sin Piedestal placeret berømt Danserinde. Paa den store Midtribune finder vi da fast alle Sangens Celebriteter, notabene kun dens mandlige, Forfattere, Komponister, Journalister, Billed- og Scenekunstnere, i

forskjellige Grupperinger og i det *bedste Selskab*, det vil sige efter den Smag, der nu synes at raade i Dagens Paris. Vi henstiller til enhvers egen Fantasi, hvor de vil søge de kvindelige Skikkelser, der, en Sværm natlige Falæner lig, omsvirrer disse dets store Mænd, holder sig fortrolig til dem, spiller med dem, skjænker for dem, koketterer foran Speilet – kort indtager de betænkeligste Attituder. *Zola*, med sit godslige Ansigt, syntes ret at finde sig i sit Es. Men jeg kunde ikke lide at se *Gounod* der. Man havde placeret denne uforlignelige, der med al sin sydlandske Verve har formaaet at lægge en saa nordisk germanisk Dybde og Inderlighed i sine Toner – den eneste Franskmand maaske, der kunde løse en Opgave som *Faust* – ved Flygelet, omringet af en Kreds lyttende.

I den hele Samling findes der derimod neppe tre hæderlige Kvindeskikkelser, i det hele faa Kvinder, nogle bekjendte Skuespillerinder og et Par do.

Kommunistinder. undtaget.

Da jeg vendte tilbage fra min Runde i Salene, tiltalte jeg en ældre Dame, der havde taget Plads paa en Stol i et Hjørne, dog efter forsigtig at have forvisset mig om, at hun tilhørte Livet og ikke Kunsten. Det var nemlig netop hændt mig ved en af Indgangene, at jeg havde rettet et Spørgsmaal, efter, som jeg troede, at have formuleret det paa rigtig godt Fransk, til en der posteret kolossal Gardist, men som af gode Grunde forblev uhyggelig ubevægelig.

Jeg maatte have lidt Luft for min længe kvalte Forundring over at se de store Mænd i saa slet et Selskab, og at den bedre Del af Kjønnen var saa mangelfuldt repræsenteret.

Nei, hun var ikke af Voks.

«Ah, vous avez raison, Madame,» fór hun op som elektrisk berørt. «Vous avez raison, c'est une horreur!»

En hel Nations, en hel Tidsalders Kvindeklage og Harme lød til mig i dette Svar.

I noget Teater har jeg ikke været. Ikke set *Sarah Bernhard*, *Théo*, *Judic*? Nei. Men jeg har to Gange bivaanet Forestillingerne paa Marionetteatret i Tuilerihaven. De varer et godt Kvarter, og saa sidder man saa deilig frit under aaben Himmel, omgiven af glade Barneansigter. Om jeg havde været i *Mme. Adams Salon*? Skandinavisk Forening? Den internationale Kvindekongres?

Heller ikke. En af mine Pariserfornøielser er at stanse udenfor Dyreudsalget

paa Madeleinepladsen. Her findes et vakkert Udvalg af beffærede og firbenede, af denne tamme Sort, som vi Mennesker holder af at have omkring os, i Mangel af bedre Selskab. Det er en sand Fornøielse at iagttage dem i deres forskellige Bure og Aflukker. Der var en Hund, høi, slank, kridhvid med sorte Pletter, et pragtfuldt Dyr, 300 francs var Prisen. Den kunde vist gjøre sin Mand berømt. Ind i Buret til de fire søde smaa Katunger, ogsaa hvide, havde man sat et lige Antal Miniaturhundehvalpe. Det var rørende at se Forholdet mellem dem, enten de legede og boltrede sig sammen, eller forholdt sig rolige, det kunde ikke være fredeligere og bedre. Om man saadan fra Begyndelsen vænnede disse Racer til at omgaaes hinanden, mon ikke Fiendskabet lidt efter lidt vilde ophøre? . . . Jeg ved ikke, hvordan det var, men jeg kom til at tænke paa hint Spørgsmaal om Fællesopdragelsen og Fællesundervisningen, der nu saa ivrig diskuteres hjemme . . . vore betænkelige skulde set dette Forhold: Ja, vi kunde lære meget af Dyrene.

«Hvad tænker De om *Darwins* Teori om Nedstammelsen?» spurgte jeg en Abekat, der stirrede mistroisk paa mig bag Sprinklerne. «Den vinder da Deres Bifald?»

En gyselig Grimase, som om den vilde sige: «Maa jeg frabede mig Chikaner,» var Svaret. Naar det kommer til Stykket, saa er det dem, der føler sig fornærmede, tænkte jeg, og lidt skamfuld gik jeg derfra.

Se saa, nu har jeg intet mere at melde. Jeg oplever intet, besøger ingen, søger intet. Jeg gaar hver Dag, naar Veiret tillader det, over i Haven, min kjære Have, Tuilerihaven, og græder over dens Forvandling. Og græder over Paris, mit deilige Paris, som jeg ikke kan finde igjen. Og græder over mig selv, der er bleven for træt og gammel til at søge det. I denne Have har jeg Billedet af mit lille Paris – *Paradis*. Hvor er de ensomme Pladse? hvor de himmelhøie, stille susende Træer, som engang skyggede over et Publikum, der nøiede sig med Stilheden og Skjønheden, et Publikum, der respekterede de store Traditioner og ærbødigt lod dem sin Plads! Nu har en Klasse bemægtiget sig den gamle Fyrstehave og skabt en Dyrehavsbakke af den. Den ene Trægruppe falder, den ene Fjælebodbarakke reiser sig efter den anden . . . en ny saadan er endnu kommet til, og det ligeoverfor Pavillon de Flore, den engang reserverede Del af Haven, hvorfra *Marie Antoinette* og *Lamballe* har skuuet ud over den . . . over Døren paa denne en Inskription, som – jeg forstaar jo ikke Engelsk – lød paa noget som: Watter Closets.

Og saa vandrer jeg trist og hensunken min Vei tilbage. Kommen udenfor Haven, gjælder det da at samle sig igjen, skal man vente at komme med hele Lemmer over den myldrende Concordeplads hjem til den nærliggende Pension i Citéen.

Saa stod jeg igaar længe ved en af Overgangene, en af de allerværste. Tog et Skridt frem og et tilbage og kom ingen Vei. Et Par Gange havde jeg hørt noget som et: Prenez garde! bag mig.

Det var en af de mange ledige Arbeidere, disse Stakler, som man ser undertiden i Klynger, paa Trottoirer og Gadehjørner.

«Madame, vous me devez deux sous parce que je vous ai sauvé la vie,» lød tilsidst Stemmen.

Se mig til den! tænkte jeg. To Skilling vurderer han mit Liv til, han ved ikke han, at jeg er af en Stand og fra et Land, hvor man skatter det mindst dobbelt saa høit . . . Værsgo, der er fire.

Et velment Raad til vore Partiførere hjemme.

Paris, Mai 1884.

Et velment Raad til vore Herrer Partiførere! . . . Ja det klinger jo anmassende, og det af en, der ikke tør regne sig til de i Dagens Forhandlinger immatrikuleret Stemmeberettigede. Et visst Grundlag, hvorpaa en *Mening* i disse voldsomme Brydninger tilsidst maaske kunde bygges, tillader man sig dog at holde paa – prøve, dømme kan man kun fra dette Grundlag.

Og saa vil det synes mig, som om – og særlig en viss Fraktion af vor hjemlige Dagspresse, i sine Referater hentet fra et visst Sortiment af Udlandets Nyhedsbeholdninger og Notiser, ofte er uheldig i sit Valg. »*Den Nation, der agter sine Kvinder, agter sig selv,*» saa vil et gammelt Ord belære os. Men det er det, man mindst faar Indtrykket af, naar man gjennemlæser visse af vore hjemlige Blade. De byder os undertiden et betænkeligt Udvalg af et, som det synes for Tiden særlig yndet Stof, mest hentet fra Pariserpressen, om hvilken man vel kan sige, at den overbyder alle andre Presser i at stille hende, *Tidens Syndebuk*, i det slemmeste Lys.

Det er nogle Indtryk, samlet her i Paris, vort af alle Lystreisende, alle

velsigbefindende Korrespondenter, høit priste Paris, det er til disse Indtryk, jeg har den Dristighed at knytte en Advarsel til en Magt som vor Presse.

Samlet, siger jeg. O, man behøver ikke at samle, at søge saadanne. I en By som denne indaander man dem med Luften.

Ja, i Sandhed, Tidens, Forholdenes Syndebuk er hun bleven til her. En sørgelig Falliterklæring af en Nation, der engang kaldte sig den ridderlige.

Der gives maaske ikke noget sikrere Tegn paa en Nations moralske og politiske Forfald, end naar den i den dumpe Skræk, der altid følger en saadan, søger at dække egen Skyld med Beskyldninger – Beskyldninger, der i dette Tilfælde turde være ligesaa uretfærdige, som de er lave og feige. Der skriges over de mange hvert Aar tiltagende Selvmord – det værste Selvmord, der kan begaaes, er, naar en Nation fører det dræbende Stød mod sig selv. Skulde noget kunne redde det franske Samfund fra at «gaa i Hundene», som det heder, saa maatte det være dets Kvinder.

Ja dets Kvinder, der trods alt, hvad der gøres for at drage dem ned i det almindelige Fald, maaske er det eneste, der holder igjen.

Og drages ned – ak! det maa de, her er ingen Redning. Kun vil det ikke ganske lykkes, takket være Kvindens Natur, der til det sidste vil holde igjen: i denne Kappestrid, Fordærvsens, kommer hun tilkort. Men det gaar her efter den gamle Maalestok, man altid er vant til at anlægge, naar der er Tale om Skyld og Feil paa begge Sider, det er Minoriteten, der maa bøde, det er det usedvanlige, der vækker Skriget. Og saa har man vænt sig til ikke at se, ikke at ville se Misforholdet, der paa en forfærdelig Maade øges Aar for Aar. Prøv Statistikkerne, læs Listerne paa de daglige Forbrydelser, lyt til de Alvorsrøster, der som Nødskrig hæver sig op af dette Dagens Tohuvabohu af Futiliteter, hadske Smædelser og tomme Fanfaronader, hvormed en Nation søger at døve sig selv.

En Kriminalstatistik for Aaret 1882 angiver Antallet paa de i Løbet af dette Aar i Frankrige *tiltalte* Forbrydelser til 4,814, deraf de 4,134 begaaede af Mænd, de 680 af Kvinder. Det sidste Aar, 83, skal endnu i sin aarlige Stigning af saadanne overgaa alle sine Forgjængere.

Og nu de utallige Forbrydelser, der ikke nævnes, ikke kjendes, af disse, som Lovene og Opinionen forener sig om at beskytte! I Paris fødes der aarlig omkring

16,000 uegte Børn, hvoraf kun de 2/16 anerkjendes af Fædrene, de andre 14/16 af disse, med Lovenes Tilladelse, lister sig undaf.

Hvad bliver der af de mange forladte? Hvor mange af disse kan vi søge blandt de 680? Vi talte i en af Dagens Aviser 19 kriminaliter tiltalte mandlige Individier, dertil 3 kvindelige. De to af disse sigtedes for Barnemord og Fødsel i Dølgemaal, den tredje for en mislykket Vitriolhevn. Her kan vi maaske sige: «Où est l'homme?»

Det vil kanske ikke være ganske malplaceret at erindre om, hvorledes Anelsen om et saadant, den stigende Demoralisations Omslag i Stemning mod Kvinden allerede for flere Aar siden har paatrængt sig den stille Betragtning.

Det var netop i Monsterrehabilitationsmaniens vanvittigste Periode, da en fuldstændig moralsk Tøilesløshed proklameredes i hele den europæiske Presse. Det var netop i denne Periode, den «forbrydervenlige» har man siden kaldt den, at der faldt nogle varslende Ord i en stakkels lidet beagtet, nu ganske forglemt Bog, der lød omtrent saa: «Der vil komme en Tid, da man vil føle Trang til at nedsætte og bagtale Kvinden. Majoriteten, den lov- og skrankeløse, vil finde sig ubehagelig tilmode, den vil føle noget, som ligner Skræk over sig selv, en Trang til at dække Misforholdet. Digtningen maa da atter til, for at forsøge at bringe nogen Ligevegt tilveie, da Virkeligheden undskylder sig med, at den for Øieblikket ikke tør paatage sig Bestillingen. Deraf vil flyde en Literatur, hvori de lidende, altbærende Heltindetyper vil give Plads for lutter hadefulde afskyværdige . . .»

Og Spaadommen er paa en frygtelig Maade gaaet i Opfyldelse. Vi har naaet det Standpunkt, hvor Majoriteten i Væmmelse over sig selv griber til Syndebukken, og hvem skulde egne sig bedre dertil end – der foresvæver den dunkelt nogle blide Minder – netop hin lidende, altbærende, den engang hyldede som sin gode Genius, sin reddende Engel! Man kan nu neppe tage en fransk Bog, et Blad i Haand, uden at møde dette Omslag i Dagens Stemning mod Kvinden. Man behøver blot at streife Titlerne paa de lange Rækker af Dramaer og Romaner, der udstilles i Boghandlernes Vinduer, for at ane, hvad de indeholder, og stille slaa et Kors for sig. Man behøver blot at følge de Vink, Bladanmeldelserne giver derom, for at faa det bekræftet. Men jeg har hjemme i Pensionen i al Ro og Mag gennembladet et Par Aargange af en belletristisk Revue, der lovede noget bedre, da den bød paa flere bekjendte agtede Navne.

Fraregnet disse, talte jeg indtil 50 (femti) mig fuldkommen ukjendte Forfattere, der alle overbød hinanden i Dagens Modekunst, at skabe fæle Kvindetyper. Man skulde sige efter en saadan Læsning, at for vore Dages Franskmænd gives der kun to Slags Kvinder, som repræsenterer den eneste beskyttelsesværdige, det vil da sige, *den uundværlige Del af Slegten: la mère*. der har havt den undertiden knusende Ære at bringe ham til Verden, og – vi siger ikke mer.

Skal denne Anskuelse i det moderne Frankrige blive til en Verdensmaksime? Der arbeides paa det.

Her nogle Prøver af bemeldte «Revue populaire», taget iflæng:

La fille garçon. (Jean qui passe.) En af de dygtigste i den Kunst at nedrakke Kvinden.

Une histoire sans nom. En forfærdelig Moder.

Les femmes d'artistes. En Række do. Kunstnerhustruer.

La chaste Lucrece. Naturligvis en Hyklerske.

Le maître de Forges. Ohnets noksom berømte: En Kamp mellem Mand og Kvinde om bedst at skjule deres Følelser. Hun knækkes naturligvis og falder tilfode, hans kolde Tyranni forherliges.

La femme de Paul. (Guy de Maupassant.) Et Stykke Digtning, der svulmer over af smudsige Beskyldninger mod Kvinden. En smuk Italienerinde, der udvikler sig til et Uhyre i Raahed.

Le Million. (Jules Claretie.) Slet Kvinde.

Mademoiselle Fifi. (Guy de Maupassant.) Slet, skandaløs.

La baronne de Trefle. (Jean qui passe.) Et Monstrum af en Verdensdame, der ender med at kaste sig ud af Vinduet, efter et Tab ved et Spillebord.

Les femmes qui font les scènes. (Charles Moncelet.) Unødvendigt at kommentere.

Le doigt de Dieu. (Camille Lemonier.) En Mand, som eier overnaturlige Evner til at vitre Ulykker og komme som reddende Engel, men som opholdes bestandig af en forfærdelig Rappenskralde af Hustru, saa han kommer for sent.

La voix des faits. (Alphonse Daudet.) En Historie om en stakkels Hustru til en Kunstner, der mishandler hende, skjelder hende ud, slaar alting itu, naar han kommer i det Humør. Hun søger en Sagfører til at begrunde Skilsmisse, han

siger, hun maa have Vidner paa den slette Behandling. Med stor Kunst har Forfatteren nu lavet det saaledes, at hun drevet til det yderste kommer til at give et Ørefigen, og han staar der som det skyldløse Offer! En morsom Historie, kun grundfordærvet. Overhovedet *Daudet*, der begynder saa smukt i sin «Fromont jeune et Risler aîné», er beklagelig steget ned i sine senere Produktioner. Han har faaet det med at raillere sterkt og gjøre Kvinden latterlig.

Les heureux du jour. (Aurélien Scholl.) En over al Maade nederdrægtig Besudling af Kvinden i de høiere Stænder. En Sværm af Lakeier venter i et Forgemak paa deres Herskaber, og tilbringer Tiden med efter Tur at fortælle sine «bonnes fortunes» hos deres Herskerinder. Gemenere kan man ikke tænke sig Dagens Hang i den omtalte Retning.

Og dette i en Samling, hvor Navne som *Victor Hugo*, *Daudet*, *Henri Gréville*, *George Ohnet* skulde bebude noget bedre!

Spørger vi saa, naar vi med stigende Modbydelighed har endt en Lektüre som denne, hvor skal vi søge Grunden til en saadan Raahed, og det i en Nation, i hvem vi er vante til at se Forbilledet paa høi Kultur, Skjønhed og Smag? saa bliver Svaret det samme: *I den Stilling, dens Kvinder indtager i samme*, maa vi søge den, en Stilling, som man trygt kan benævne «den gyldne Elendighed». Herren er bleven kjed af sin Slavinde, og sparkes nu til hende.

Jeg ved ikke, hvordan det er, men intet Sted, selv ikke søndenfor Alperne, modtager man et saa bestemt Indtryk af Raceforskjelligheden, som naar man færdes paa fransk Grund. Medens hele det øvrige Europa har staaet som aandeløs betaget, for ikke at sige beundrende Tilskuer foran den hele Række af sociale og politiske Dramer og Farcer, der i ustanselig Fart har afløst hinanden nu snart et Aarhundrede, medens alle Nationer, den stive britiske maaske undtagen, har kappes om at indforlive sig disse bedaarende Eiendommeligheder, som vi alle kjender: fransk chic, franske Moder, fransk savoir vivre, – har «la France» selv ikke fundet det Umagen værd at optage noget af dem, det mindedes maaske kun, at der eksisterede andre kultiverede Lande, naar det skred til en Erobring.

Sedans Kanoner vakte det lidt umildt, og dog, mon ikke til dets Gavn? af denne Sigselvnohedens Tryghed. Indtil denne Dag havde det gjort Krigslykken, den uovervindelige, til sin Gud. Guden svigtede, og for første Gang vil det være

gaaet op for la France, at der ogsaa gaves andre Nationer, som det kunde lære noget af, fra hvem det kunde hente noget, en Opdagelse, som *Fru v. Staël* engang for længe siden haardt nok maatte bøde for.

Den Fremmede, der upartisk rolig ser til, vil maaske sikrest føle, hvori denne Raceforskjellighed ligger. I den romanske Nationalkarakter møder der os ofte noget *hedensk*, der berører os underlig fremmed, usympatetisk, og som kun gennem en grundig Blandings- og Lutringsproces med vor nordisk-germaniske Nationalitet kunde tænkes udjævnet, paralyseret – betvunget. Grundelementet i denne sidste kunde man maaske vove at betegne med et større *Inderlighedens*, det kristelig beaandede; Sproget alene har hundrede Udtryk for Hjerter- og Sjælelivets Rørelser, som det romanske fuldkommen savner. Det er «la France», som trænger til os, ikke vi til dem.

Trods at det ikke lettelig kan modsiges, bliver vi ved at øse og øse af de gamle, grumsede Kilder. Naar det bare er fransk, er det godt og vel. Det kunde ellers synes besynderligt, at der neppe kommer os en Beretning fra hint Bedaarelsens Land, uden at den paa det nøieste stemmer med de Erfaringer, hvortil jeg ovenfor har været saa dristig at knytte nogle Betragtninger. Vore nordiske Blade strutter daglig over af Skildringer og Notiser hentet fra dets Samfundstilstande, indre og ydre Politik. Beretninger, der kan bringe Haarene til at reise sig paa den mindre franskbetagne Læser, men som her serveres os med den beundringsværdigste Sindsro, Forkjærlighedens mildeste Overbærenhed. Det er nu engang Franzemand, vor egen Franzemand, med ham maa man ikke regne det saa nøie.

At vort forrige Søsterland endnu befinder sig i og at det nødig vil vækkes af Beundringsrusen, kan man lettere forstaa. Det har sin Undskyldning i Grunde, som man maa respektere, og som det er overflødigt her at fremhæve. Vi vilde ellers ikke lettelig kunne begribe, hvilken Smag det idealistisk anlagte Danmark, *Ingemanns, Paludan-Müllers, Hostrups, Christian Richardts* Land, kan have for en saa oversvømmende Import af den mest grundfordærvede Literatur, som nogen Tid har havt at opvise, og hvori dens Mønsternation altid er gaaet forud for andre Nationer. Maatte Invasionen fra Venneside ikke komme den dyrere at staa, end de fiendtlige Indryk engang gjorde det!

Men vi oppe i vort Norden! Skal vi stræbe at efterligne Maneren?

Nei, vi vil ved alt, hvad der staar i vor Magt, stemme os derimod.

Der gives neppe noget Samfund, af dem, som vi er vante til at kalde de civiliserede, hvis Kvinder forholder sig passivere til alt, hvad der foregaar, end vort norske. Lad der opstaa Spørgsmaal, der direkte angaar dem selv, deres hele Eksistens, de vil tilse, afvente alt med Klokkefaarets Taalmodighed. Vi behøver blot at minde om Lægesagen, Eiendomsretten og den skjendige Partiskhed, der endnu raader i Lønninger og Gratialer etc. etc.

Men skal denne Maade, at glimre ved sin Fraværelse, være det smukke og rigtige, saa holder vi ogsaa paa vort Privilegium *ikke at nævnes*. Vi faar finde os i, at hvor Kvindesagen overhovedet nyder nogen Omtale i vor Dagspresse, at det sker i en Tone, der minder sterkt om den, hvori vore Bjørnehistorier oppe fra Fjeldbygderne opdiskes os: en viss stereotyp forceret Morsomhed har de tilfælles. Nu, det gjælder jo ogsaa her en «Bamse» at overlister, med den skal vi nok faa Bugt!

Et andet er det at lade Kvinderne selv figurere i lutter halvsande, eller komplet forvrængte Billeder hentet udenfra, et andet er det kun at minde om disse hos os saa lidet beagtede Væsener i nogle fremmede Skandalhistorier. Vi vilde neppe finde det værd at nævne, at et Blad som «Chistiania Intelligenssedler» nylig under sit æstetiske Blandingskonsortium præsenterede os en Række af 9, siger ni, Numre, der samtlige, hentet udenfra, gaar ud paa at harcellere og nedsætte Kvinden; men det viser i alt Fald, at selv det uskyldigste Blad finder det tidsmæssigt tappert at herme efter. Mere betegnende er det, hvad vore betydeligere Blade i dette Stykke bringer tiltorvs. Vi har nu blandt mange morsomme Ting faaet Pariserudgaven af Mme. *Rouzades* Optræden som Talerinde. Vi har faaet Mme. *Mackays* Historie, hin rige Amerikanerinde, der havde den Særhed ikke at finde det hyggeligt at have et stygt Portræt af sig daglig for Øie, og som, efterat hun havde betalt Mesteren de forlangte 70,000 Kr., resolut ekspederede det ud af Verden igjen, i Parisernes Øine en *crimen læsæ meissoniatis*, der ikke undlod at drage et sandt Styrtebad af Forhaanelse over den dumdristige efter sig. En Kvinde, og *Meissonier!*... . Se disse Erobring for vore Blade hjemme skal vi ikke opholde os ved; men der er kommet en til, som ikke kan, ikke bør gaa upaatalt hen.

For nogle Aar siden tildrog der sig i en engelsk Jernbanekupé en

Skandalhistorie, noksom bekjendt.

Alle franske Blade var dengang enige i at billige Dommen, der traf Forbryderen, og i at udtale sin Beundring for den fornærmede, der købte sin Ære ved paa det farligste at risikere sit Liv.

«En Gentleman sig saa kompromittere!

En Militær, en *Militær* sig saa blamere!»

Saa hedte det dengang, og alle Nationer stemte mer eller mindre indigneret med. Hjemme stod vi forbausede over, at noget som dette kunde volde saadan Larm.

Nu har Bladet vendt sig. Den samme *Baker Pascha*.ar efter flere Misgreb og Uheld endelig vundet en Dusk Laurbær nede i Ægypten, han er nu bleven Dagens Helt. Hans Portræt, et Billede paa raa Sanselighed, kan man se udstillet paa alle Boulevarders Aviskiosker. Der solliciteres for ham, at han med Ære skal optages igjen i den engelske Armé, hvorfra hin Dom havde udslettet ham. I den Anledning vaskes han nu fuldkommen ren for den nævnte Forbrydelse, medens Gjenstanden for *den, efter Dagens Skik, paabyrdes Skylden*, med andre Ord, hendes Minde tilrakkes paa det skjendigste.

I det hele taget vil det synes os, som om vort alvorlige Norden øser vel sterkt af franske Kilder. Vi kan saaledes godt – for at nævne en uskyldigere Ting – undvære Parisermoderne, med deres særlige Specifikationer af Kapricer og Finesser, hvormed man i den senere Tid har glædet os. Det er ikke til Modedukker, vore Damer i Tider som disse yderligere trænger til at uddannes, det er til noget ganske andet.

Disse nogle Betragtninger, som en rolig, uforstyrret Tilskuen af Tilstandene her paa Stedet mod min Vilje har givet et skjærpet, maaske for mørkt Præg – med Indignationen, Rædselen har man ondt for at gaa paa Akkord –, disse nogle Betragtninger vil man ikke forarge mig, at jeg giver i Form af en Advarsel.

Og særlig til vore Høireblade være denne rettet, til ethvert af vore offentlige Organer, der let kunde fristes til at optage enhver ærlig, paa Sandhed og Ret grundet Udtalelse fra den fiendtlige Side – Initiativet er givet – som en ny Stridens Hanske. Vogter eder for at gjøre den Sag, hvorom her er Tale, til et Motiv i eders Partistrid. Kvindesagen er en Menneskehedens Sag, ophøiet over

alle Partier, ligesom den ufravigelig maa danne det usynlige Grundlag, hvorpaa enhver sand Fremadstræben maa bygges, og hvori alle Partier, det haaber vi dog, tilsidst vil enes.

En Nat i Rosenborg Have.

Af Fætter Fantusus's Dagbog.

I.

Det kunde synes underligt nok, at jeg, der har reist meget, har besøgt Syd- og Vesteuropa, ogsaa et Par Gange berørt Danmark, dog aldrig havde været i den danske Hovedstad. Og mine Forældre havde dog oftere besøgt det. Imidlertid havde jeg, maaske fornemmelig gjennem Familiepaavirkningen, modtaget et af disse Indtryk af Stedet, der er saa levende, at man tilsidst forveksler Begreberne *ikke været med været der*.og ender med for fuldt Alvor at indforlive det sidste.

Da jeg derfor en varm Juliaften i Aaret af vor Tidsregning 1880 drog gjennem Byen, forbi Thorvaldsens Museum, Christiansborg, ned ad den livfulde Østergade og havde naaet den store Plads, der vel tør betegnes som dens fashionable Centrum-Akselstadens Place de la Concorde –, var jeg vistnok bleven grebet af noget uventet, overraskende, men det tiltalte mig dog som det længe bekjendte. *Der*.var det nye Teater, *der* Charlottenborg, *der*."Hesten paa Kongens Nytorv». Jeg tog ikke fejl af noget. Det var i mine Forældres glade Kjøbenhavn, jeg befandt mig.

Paa Hvile inde var der ikke at tænke. Efter at have bragt Tøiet i Sikkerhed i Hotellet, drev det mig lige ud igjen.

Jeg fulgte den nye Boulevard, der har fortrængt de patriarkalske Volde, indtil jeg stod foran *fjerde Christians*.gamle Slot. Ogsaa dette hilste mig saa bekjendt som Kirken hjemme. Det havde prydet min Faders Væg i Kobberstik, min Søster havde broderet det i Silke paa en Festgave til Mama. Som et Stykke Eventyr midt i Dagsprosaen dukkede det, med sine slanke Spir og Taarne, op bag de andre Huse. Den øverste Brem af Alléen bagved luede endnu i de sidste Solstraaler og syntes uimodstaaelig at vinke indenfor; jeg modstod heller ikke.

Man maa have reist Dage og Nætter i ett Træk paa Jernbane for at forstaa, hvad det vil sige pludselig at kunne aande op i den friske, svale Skovluft, medens

Øiet ligesom beruset hilser det saa længe savnede kjære Grønne, hilser Skjønheden! Og her omgiver den os, hvor vi ser hen. Disse majestætiske Løvhvelvinger, disse dæmrende Perspektiver, der lader os skimte Eventyrslottet snart fra en, snart fra en anden malerisk Side – det var selv et Eventyr; saa følte jeg det i det mindste, der havde tilbragt tvende Døgn indesperret i de kvalme Kupéer. Enkelte spadserende drev endnu omkring og nærmede sig nølende Udgangen, som om de tænkte: I de kvalme Stuer kommer vi tidsnok. Mig var denne Ensomhed, denne fuldkomne Stilhed netop tilpas. Endnu sporedes intet til Trætheden. Tvertimod. Jeg havde ikke paa længe følt mig saa spænstig, saa modtagelig for, saa fuldt nydende alle Indtryk. Man glider, maaske selv ubevidst, paa denne ligesom af ukjendte Kræfter baarne, nervøse Incitation, der umiddelbart pleier at følge paa Overanspændelsen.

Slottet med Standbilledet udenfor skulde allerførst tages i Øiesyn, derpaa Havens øvrige Merkværdigheder.

Rosenborg Slot maa sees i Afstand.

Jeg sad længe paa Terrassen foran Støtten.

Staden huser allerede en Række Mindesmerker over de oldenborgske Konger. Dette er reist for den berømteste af dem. I det hele eier den usedvanlig mange Æresminder over store Mænd; noget Friluftsmonument over en Kvinde eksisterer, tror jeg, derimod ikke. Det faldt mig ind, fordi jeg netop havde oplevet den høitidelige Afsløring af den preussiske Dronning *Luises*. Standbillede, en sand Folkefest. Danmark har dog havt nogle Regentinder, der alle, merkeligt nok, var betydelige, ja en endog «nordisk *Semiramis*». – Mon der findes noget saadant over nogen af disse?

En viss i Emancipationens Tjeneste virksom Dame, som jeg er saa lykkelig at kalde min Kusine, vilde, hvis jeg uforsigtig havde ladet denne Betragtning faaet Ord i hendes Nærhed, sandsynligvis faldt ind: Æresmindet over dem, min kjære Fætter, har Landet sat dem i en viss Lovbeslutning fra Rigsdagen i 1859 . . .

Hvad der nu kan siges derom, saa er det en egen Sag at finde den rette Stemning ligeoverfor denne voksende Skare af Mindesmerker og Kunstverker, hvori Nationerne, naar Leilighed gives, sørger for at rekrutere sin Hæder. Jeg er ingen Entusiast, kan vel neppe kaldes nogen Sangviniker i dette Ords gjængse Betydning, men er heller ingen saadan pessimistisk Grubler, som man gjerne vil

gjøre mig til. Med Følelser, som jeg vil have ondt for at beskrive, da de har rodfæstet sig i Sjælen fra Barneaarene, har jeg staaet foran det eneste Monument af den Slags, vor Hovedstad hjemme endnu har at opvise: Rytterstatuen – Helteskikkelsen, den *sande kongelige* – af den Mand, der kom til os samtidig med vor unge Frihed, der blev dens Vern mod den selv, dens faderlige Leder, da den mest trængte til en saadan, han, Grunderen af vort Dynasti, Nationens alle gode Aander beskytte og opretholde os det! . . . Thi, sandelig, den har ikke lært at undvære dette Vern endnu, vor unge Frihed!

Dog, det maa være Mangel paa Storsind hos mig, ja, kald mig Særling, Pedant, Filister, alt, hvad I vil, men ellers har kun faa af disse verdensrenommerede Hædersminder – og under mit stadige Reiseliv havde jeg dog havt Anledning til at se de forskjelligste – formaaet at aftvinge mig denne uvilkaarlige, andagtsfulde Betagenhed, som de alle mer eller mindre kræver af os . . . Ja lige fra den store Nationbesverger og Landesluger oppe paa Toppen af Vendômesøilen ned til salig *Bellman* har jeg havt disse gjenstridige Følelser at verge mig imod. Man kan vanskelig undlade at tænke: Havde du, hyggelige Selskabsbror, Tallotterisekretær, havde du levet i en mindre «salig» Tid, og havde du valgt at besynge mindre salige Tilstande . . . Og havde du, o store Verdensomkalfatrer hist oppe paa Søilen, nøiet dig med at slaa saa mange Individuer ihjel, som du har befordret Millioner ind i Evigheden . . . Og havde du, o store Eventyrer fra *Narva* og *Bender*, foretrukket at gjøre dit Land lidt mindre bemærket og lidt mindre elendigt, og havde du deroppe dit og du deroppe dat – saa vilde I neppe staaet der nu, og en rolig, nøktern Samtid vilde afgive eder til Eftertiden under helt forskjellige Navne.

Hvad er det da, Tiderne bøier sig for, og hvad reises der Æresminder for?

For *Storheden er det, lige meget i hvad*, naar den blot er stor – stor nok til at lamslaa Samtidens Bevidsthed og grundig vende op og ned paa dens sunde Dømmekraft. Det er for Storheden, selv om den er Djævelens, den bøier sig og reiser Æresminder.

Statuen histhenne indbyder vistnok ikke til saa rebelliske Betragtninger. Det er et mere tiltalende Billede af den berømte Oldenborger, end man er vant til at se det paa Kobberstikkene og Malerierne, og som i sin noget plumpe Førhed, Haaret kartet ned over den tykke Pande og de vredtblinkende Øine, er bleven

typisk for denne Monark. Mere ungdommelig kjæk, med et vindende Udtryk staar han her. Og dog maatte jeg tænke: lykkelig den Mand og den Kvinde, der ikke levede i din Nærhed! Lykkelig vil vi i det hele skatte vor Tid med al dens Brøst, alle dens Kvaler, al dens Forvirring mod hint Tidsafsnit, da han byggede Borgen der, – Stokprosaismens, Stokkeregimentets, Drikkegildernes og den platte Sanseligheds Aarhundrede, dette Aarhundrede, der endnu ikke havde opfundet Emaljeringen for det hæslige, hvilket det næste fik Æren for? . . . Og i den nu sterkt tiltagende Dæmring syntes jeg Øinene begyndte mere og mere at antage hint vrede Udtryk paa Billederne, og det majestætiske Slagsverd, hvortil han lænede sig, langsomt runde sig til *Stokken*, dette skrækindjagende, mest betegnende Symbol paa hans Magt, der endnu opbevares, fortælles der, som et talende Vidnesbyrd fra hine Hustugtens og Tyranniets feudale Tider.

Det var en deilig Plads, denne paa Terrassen foran det gamle Slot og Statuen af den Mand, der havde bygget og beboet det. En herlig Plads i den dæmrende Aftenstilhed! ret skabt til store, alvorfulde Betragtninger.

II.

Det var endnu et Monument at opsøge i Haven, før jeg kunde forlade den. Hvilken Kontrast bød ikke dette? Til dette gaar man med sine frommeste, barnligst-venlige Følelser – Mindesmerket, som er reist over Danmarks – ja vi kan sige Nordens populære, kjæreste Digter, den første, vi læste, da vi havde lært at læse, den sidste, vi maaske læser, naar vi er bleven kjed af alle de andre og ønsker, at vi kunde blive Børn igjen. I tyske Aviser havde jeg læst Beretningen om den festlige Afsløring af dette Mindesmerke, der havde fundet Sted tidligere paa Sommeren.

Men hvordan jeg gjennemspejdede Haven i alle Retninger, vilde det ikke lykkes mig at opdage noget Monument. Alle Pladser, hvor det rimeligst maatte søges – ingen Statue af den store Eventyrdigter og Børneven, det var dog besynderligt!

Naturen krævede endelig sin Ret. Jeg var sunken ned paa en, den første den bedste Bænk. Trætheden var kommet saa pludselig, saa overvældende, at jeg i den besynderlige Tilstand, hvori den forsatte mig, flere Gange maatte besinde mig paa, hvor jeg var. De sidste Indtryk blandede sig med Reminiscenser fra

Reisen i en sand broget Forvirring. Snart befandt jeg mig foran den skjønne Dronnings huldt smilende Billede, saa stod jeg med ett foran Oldenborgerens Statue, der ganske havde undergaaet Forvandlingen til den gamle, barske *Christian den fjerde*. Snart søgte jeg fortvilet efter det andet Monument, saa drev pludselig en Bevidsthed om, at det var bleven sent, og at det nu kunde være fornuftigt at søge hjem til Hotellet i en god Seng, mig hen mod Udgangen; jeg lukker Porten op, og se, saa staar jeg paa en skummel Perron, hvorpaa det lange Træn snøftende og hvæsende venter paa Signalet . . . Med dette skulde jeg jo gaa, der bruser det afsted! . . . Holdt, holdt! skreg jeg og fór op . . .

Men der sad jeg jo paa Bænken, hvor jeg havde siddet og endnu blev siddende.

Hvor længe, ved jeg ikke.

Klokken slog i det nærmeste Taarn, forskrækkelig mange Slag. Skumringen var sterkt taget til. Slottet med sine spidse Taarne tegnede sig nu kun som en bisar *Doré*-Fantasi silhouetagtig mod den blanke Nordvesthimmel.

Springvandet var den eneste Lyd, der hørtes.

Jeg saa paa Uret.

Hvad for noget! tolv! nei, det er ikke muligt!

Jeg skyndte mig mod Udgangen: Lukket, laaset. Intet Liv at se udenfor. En fjern Rullen af en enkelt Vogn afbrød stødvis Stilheden.

Idet jeg gik tilbage ad Hovedgangen, saa jeg en Mand langsomt bevæge sig foran mig og bøie af i en Sidegang tilvenstre. Da jeg havde naaet denne, var han ikke til at se. Det maatte været Indbildning. Men idet jeg passerede Bassinet, saa jeg atter hin Skikkelse paa Bænken ligeoverfor. Denne Gang var det ikke Bedrag. Han havde en Bog i Haanden, hvoraf han syntes at læse op med Gebærder, som om han havde en Tilhørerkreds om sig.

Fra den anden Side mod Boulevarden, hvor jeg havde haabet at slippe ud, var der ogsaa lukket, og jeg vendte nu tilbage muligst fattet paa den Udsigt at tilbringe Natten i mit ufrivillige Indelukke.

Jeg havde udsøgt mig en Bænk i en af Sidegangene, der støder op til en Gade, som jeg tror kaldes Sølvgaden, og gav mig herfra til at speide omkring, om jeg kunde se noget til min mystiske Nattefælle.

Tilvenste hen mod Hovedgangen kunde jeg ikke øine ham. Heller ikke i

Retning af Bassinet. Da jeg derpaa vendte mig om tilhøire, sad han paa Bænken ved min Side. Ganske stille maatte han være kommen fra den modsatte Kant.

Saavidt jeg i den nu sterke Skumring kunde iagttage det, var det en storslagen, lidt skjævbøiet Mand med store Træk, der, af Alder eller Bekymringer temmelig udhulede, traadte endnu mere markeret frem; de lange, magre Hænder holdt endnu Bogen. Han mindede mig om nogen, hvor havde jeg dog set dette Ansigt?

Han hilste artig og spurgte, med hvem han havde den Fornøielse? . . .

Da dette var besvaret, blev samme Spørgsmaal rettet til ham.

Andersen, sagde han med et keitet Buk.

Ah, Andersen! Carl Andersen? spurgte jeg nølende.

Nei, *Digteren Andersen*. Saa kaldte man mig engang. Har De set mit Standbillede?

Aha, er det saadan fat! tænkte jeg. En ikke ganske lystig Situation, indelukket den dunkle Midnat i den øde, fremmede Have og med en Selskabsbror, hvis aandelige Tilstand ikke syntes tvilsom. Det gjælder at tage sin Mand rigtig.

Har De set min Statue, Mindesmerket? gjentog han med en smertelig Betoning.

Jeg svarede med en benegtende Gebærde. Da jeg havde hørt, at ligeoverfor Folk af hans Art gjør man altid klogest i at gaa ind paa deres Fantasispring, hvor vilde disse end arter sig, beskrev jeg ham med stor Iver mine spildte Anstrengelser for at finde den.

Nei, De kan nok søge. De skal have ondt ved at finde den. Se derhen! Han pegede tilhøire. Som Forbryderen, der begraves uden Sang og Klang under Kirkemuren, har man placeret Mindesmerket over «Den grimme Ællings», «Ole Lukøies» og «Hyldemors» Forfatter. Se engang, hva synes De?

Jeg fulgte Retningen af hans Finger og saa nu omtrent i tyve Skridts Afstand i Udkanten af Haven, lige for Enden af Alléen, en stor, graa Firkant, som jeg vistnok flygtig havde bemærket, men i Dæmringen taget for noget ganske andet. Nu viste det sig tydelig som Sökkelen til en Statue. Træveksten bagved var netop her noget tynd og forkommen, saa den gamle Husrække bagved med sine røde Tage kom til at danne Baggrunden. Nogen Statue, det saa jeg da tydelig, var der

imidlertid ikke. Som om min uhyggelige Nattefælle havde gjettet, hvad jeg tænkte, tilføiede han:

Ja, Støtten selv maa De ikke *nu* søge der. De ved jo, eller maaske De ikke ved det, at sande Kunstverker, det vil sige de af Geniet virkelig beaandede, tør have sine Mindefester. Disse Mindefester svarer nøie til de Dage i Aaret, hvor de i levende Live har oplevet det for dem kjæreste og mindeværdigste. En saadan Dag forundes det dem at se, høre, føle, kort en flygtig Afglans af Liv, og naar Midnatstimen slaar, tør de endog stige ned til den kjære, vante Jord, hvor Gruset knirker saa hjemlig kjendt under Fødderne, og strække de stivnede Lemmer, inden Forstenelsen griber dem igjen i sine isnende Arme. Ingen af dem, som pryder vor Hovedstad, vil lettelig forsømme at benytte sig af dette Privilegium – det skulde da være *Tordenskjold*, der maaske helt bliver der, hvor han staar; han ynder ikke Kirkegaarde. Det drev ham engang derfra, ned mod den friske Sø, hans sande Element, men han kunde ikke faa Porten op. Men som sagt, denne Forret har kun de sande Kunstens Verker; hvor denne belivende Gnist ikke har berørt dem, er de den evige Forstenethed hjemfalden. Femte Christians Rytterstatue paa Kongens Nytorv med flere renommerede Kunstverker, jeg nævner ingen – vaagner maaske slet ikke til dette Mindernes stakkede Liv. Og ham under dog en taknemmelig Samtid Ærespladsen i vor stolte By, medens jeg – oh!

Her stansede han, som om Stemmen vilde svigte. Hvad skulde jeg svare til alt dette! Kun ved et stumt Minespil udtrykke min Deltagelse. Jeg kunde jo ikke længer betvile, hvordan det egentlig stod til med ham. Og dog var der i hans hele Personlighed og Udtryksmaade noget, der besynderlig vilde rive mig ind i Fiktionen, saa jeg havde min Nød med at beholde mit Standpunkt, det kolde Ræsonnements. Jeg har forgjæves senere villet gjøre mig selv Rede for mine Følelser hin Nat.

Siden min Afsløringsfest har jeg oplevet tvende slige Mindedage. Og vil De tro det, de er kun bleven Lidelsesdage. Den ene af disse Dage faldt paa den, da jeg feirede den første, altfor længe undertrykte Erkjendelse af mit Digterværk. At denne Erkjendelse skyldes Udlandet, vil mindes fra «Mit Livs Eventyr». Herhjemme havde indtil da Venner og Fiender kappedes om at kvæle denne Tro paa mig selv og mit Kald, uden hvilken en Digter ikke kan blive Digter. Man betegnede mig endnu som den indbildske, forskruede, umodne Dreng, og jeg

havde dog fyldt mit tredivte Aar, havde skrevet «O. T.» og «Kun en Spillemand». Er det dog ikke besynderligt, at man først skal hente dette Testimonium hos Fremmede, inden man hjemme tror paa det?

Jeg forsikrede ham med den samme Bereredvillighed til at komme hans Tankegang imøde, at det var ligesaa hos os.

Nu, mine Landsmænd har rigelig, da Lykkens Dage kom, oprettet denne Uret, men dengang, da jeg mest trængte til Opmuntringen, vansmægtede jeg! . . . Dog, dette er Ting, som De ikke saa let kan sætte Dem ind i, og jeg frygter, at jeg trætter Dem.

Jeg forsikrede ham atter, at jeg godt kunde sætte mig ind i det. Jeg havde endog hørt om Digtere, for hvem Opreisningen hverken var kommen *udenfra* eller *indenfra*, og som var gaaet i Graven ligesaa forknytte, som de havde levet. Ham vilde jeg lykønske, der saa smukt og rigt havde oplevet denne Opstandelse.

«Det er sandt,» sagde han med et lykkeligt Barns Udtryk. «Det er sandt. Opreisningen kom – pludselig, rigelig fra *Sverig*, fra *Tyskland* kom den, og den fandt sit høieste Udtryk i hin Artikel i «London Literary Gazettes» i 1835.

Det var denne Dag, da jeg med ydmyg Tak til Gud havde læst denne Artikel, det var denne uforglemmelige Dag, der vakte mig til den første Mindefest efter Afsløringen af mit Monument. Fra min Piedestal havde jeg forgjæves ventet paa en Tilstrømning af Besøgende. Den hele Formiddag havde jeg ikke set andre passere end nogle Arbeidsmænd, en invalid gammel Herre, der slæbte sig forbi, støttet til en Tjener, og en stakkels ung, bleg Dame, hvem et haandfast Fruentimmer trak i en Sygevojn. Mod Aften kom der tre svenske Studenter; de forsikrede, at de havde søgt i en Time efter at finde mig; jeg kan forresten ikke sige, at jeg fandt mig særdeles opbygget ved deres Besøg. Der udspandt sig en Disput mellem dem om min Næse, som den ene af dem sagde var for stor, den anden paastod var for liden, da en Onkel af ham engang havde taget en Skisse af mig personlig, der endnu opbevaredes som en Relikvie i Familien. Det var fan så ohyggelig en plats! mente den tredje, der mindre havde taget Del i Striden, idet de fjernede sig, og deri syntes de alle enige.

Idag var den anden glade Merkedag. Jeg havde tilbragt Aftenen efter naadig Indbydelse fra Hs. Majestæt Kong *Friederich Wilhelm IV* af Preussen, og kun for ham, Dronningen, *Humboldt* og to Kammerherrer oplæst «Grantræet», «Den

grimme Ælling» og «Toppen og Boldten». Det var en velsignet Aften. Som et Bevis paa Hs. Majestæts Yndest blev der mig endog før min Afreise overrakt Ridderordenen af den røde Ørns tredje Klasse. Jeg blev saa usigelig glad. Hvordan mener De saa, jeg feirede dette glade Minde?»

Denne sidste Vending og endnu mere Tonen deri rørte mig forunderlig, ja midt i Bevidstheden om mine bedre ordnede Koncepter følte jeg mig ussel og liden ved Siden af ham. Ogsaa jeg havde modtaget en Orden engang ved at komplimentere en fyrstelig Turist, idet han steg iland paa en Skibsbygge. Jeg havde redelig gjort mig Flid for at opdrive denne stoiske Ufølsomhed, denne overlegne Ro, man har at iagttage ved den Slags Beskjæringer, medens jeg – skal jeg være ærlig – ogsaa var «usigelig glad» i den.

«Hvorledes», gjentog han, «mener De, jeg har feiret den? O, det havde næsten været bedre, man havde vendt mig mod Gaden, saa havde jeg i det mindste kunnet se Skomagerens Børn lege histovre, og den unge Pige paa anden Sal vilde, hver gang hun fodrede sin Kanarifugl i Vinduet, maaske venlig nikket herover og tænkt: der sidder *Andersen!* Mod Aften kom der en trivelig Bondepige i Hedebodragt, ledsaget af en Artillerist, og tog Plads netop paa Bænken her, medens de Smaa, tre Stykker var der af dem, legede omkring. Paa én Gang tog de Veien ned mod Monumentet . . . O, mit Hjerte bankede mod dem! Da raabte en skingrende Stemme: Hvad skal I der? I maa holde jer henne mellem de andre! Og da de søde Smaa blev ved at lege Tagfat omkring mig, skreg hun tilsidst: Frederik, Lodvig, Mille! Kommer I ikke, saa hopper den stygge, brune Manden ned og tar jer! Det krænkede mig dybt.»

Han taug igjen.

«Med ubeskrivelig Længsel har jeg ventet paa at høre Midnatsklokken lyde, da jeg turde stige ned fra denne forhadte Plads og søge ned mod Havens Midte. Ja derhen, derhen drager det mig, hvor Folkestrømmen blander sin Summen med Vandspringets muntre Rislen, derhen hvor Børneskaren jubler og leger! Da lever jeg i den Indbildning, at de endnu flokker sig om mig, jeg ser deres kjære, glade, spørgende, lyttende Ansigter, naar jeg fortæller dem om Skorstensfeieren og Hyrdinden og Tommelise og om Svinedrengen, som vragede Prinsessen . . . Se derhenne paa Rotunden hist, netop der havde jeg drømt om, at mine Landsmænd havde undt mig en Plads. Nei, tilvenstre . . . der, mener jeg!»

En Hane galede over i Sidegaden. Ah der! sagde jeg uden ganske at have forstaaet ham. Ja vistnok, det havde været langt mere . . . Jeg vendte mig til min natlige Fælle.

Han var forsvunden.

Uvilkaarlig søgte mine Øine ned til Monumentet.

Der stod det med den gamle Husrække bagved. Det første Morgenskjær brød sig mod Kvistvinduerne og de røde Tegltage, der ligesom haanende kastede Refleksen tilbage over Hoved og Skuldre paa den siddende Figur – Broncestatuen af Nordens største Eventyrdigter *Hans Christian Andersen*.

Christiania Promenader.

(1882.)

I tidligere Bøger, jeg vil kalde det: i min Produktions skyldløse Periode, har jeg givet nogle Skildringer af vort Lands Natur, deriblandt en fra Christiania og Omegn, betitlet «Byen og Stranden». De er opfattede, disse Smaabilleder, med denne naive Beundring, denne Kjærlighed til Naturen og Lokaliteterne, som endnu ikke havde formet sig til en mere bevidst Anskuelse: jeg havde ikke set stort af Udlandet dengang.

Nu har jeg det. Jeg har havt Anledning til at lære nogle af dets mest udskregne Egne at kjende. For at begynde med «*La bella Italia*» har jeg altsaa mindst ett Sammenligningspunkt, og jeg siger: vort Norge bærer Prisen. Det bærer Prisen for alle andre Lande, naar man med Naturskjønhed mener denne inderlige Sammensmeltning af det grandios ophøiede med det yndige, blideste i en sjelden harmonisk Forening.

Fra *Florents* valfartes der daglig op til Høiderne af *Fiesole*Klosteret med sin berømte Udsigt over Arnodalen. Man kan svimle ved at se ned paa disse Vidder, oversaaede med Villaer og Slotte, Byen med sine Dømer og Kirkespir fjernere ud, og gjennem alt dette snor sig søvning den graagule *Arno*. Det er noget nyt, forunderligt for os Nordboer, men det lader os utilfredsstillet. Vi savner Perspektiver, vi savner Skygge, tørster efter noget, der skulde formidle alt dette spredte.

Skuet fra Terrasserne ved *Sorrento* ud over den næsten cirkelrunde Golf er

ligeledes verdensbekjendt. Midt imod: *Neapel*, tilhøire *Vesuv* og tilvenstre i Havbrynet, ligesom bevogtende Indløbet, *Kapri's* hvilende Sfinksgestalt. Jeg hørte denne Udsigt hver Dag prise i alle Tungemaal, stemte selv i med. Men Udsigten fra *Ormøen* ude i Bundefjorden er smukkere.

Her stod jeg en Sommeraften oppe paa Platformen ud mod Vest, som netop har levnet Plads til en smuk, liden Villa, der beboes af min kjære gamle Veninde og Skolekamerat – dette vidunderlige Plateau, der er ligesom med Jettebiler hugget ind i Øens steileste Pynt, medens Naturen kjærlig synes at ville dække Indhugget ved at brede sin rigeste Vegetation over. Man kan spare sig Pusleriet med at plante selv; af hver Fjeldspræk myldrer der Blomster frem; det laver ned ad de steile Skrænter af Busk- og Slyngvekster, bag Husets Væg løfter Birkeskogen sig op til Høiderne.

Fra dette Punkt overskuer man et Panorama af Fjorden og Indløbet til Christiania, som maaske ikke fra noget andet i dets nære Omegn. Hist nede *Malmøen* saa nær, at det ser ud, som om man med et heldigt Kast kunde svinge sig ned paa den; saa de andre Øer, fortonende sig udover, indtil de fjerne Bugter ved *Bygdø*; Byen i malerisk Fjernhed, sluttende Perspektivet mod Nord. Helt over fra *Bygdø* havde Aftensolen lagt et bredt Belte af mat, bævrende Guld. Skibe med slappe Seil gled som fantastiske Drømmesyn langsomt frem og tilbage paa dette magiske Speil – og jeg skuede og jeg raabte, og jeg tabte mig igjen i Beskuelsen for at raabe: dette er det deiligste, jeg har set og nogensinde faar at se!

Men slige Udraab undslipper os rigtignok ogsaa let, naar vi staar oppe paa *Bygdø*høiden og ser indover mod Byen; ja disse Høider vil have hørt mange saadanne Udraab. Kan man sige, at *Ormøen* byder den skønneste Udsigt over Fjorden og Indløbet, saa gjælder det samme i fuldt Maal *Bygdø*, naar der er Tale om Stranden; derunder forstaaet den hele Kompleks af Land og Sø, der danner Byens Omgivelse ud mod Vest. Det er sandt, man kommer ikke langt med at ville beskrive; et oprigtigt, fra Hjertet brydende: «dette er det vakreste, jeg har set!» siger maaske mer. Hvo tænker paa en Beskrivelse, naar vi oppe fra Tinderne paa *Oscarshal* skal samle de Enkeltheder, vi nys flygtig beundrede, til det hele Billede, der udbreder sig for os! – et Naturens Festskrud foldet ud over Dalen, med sin rigeste Skjønhedsbrem svøbt om Bugten? . . . Her er alt, hvad Øie og Sind kan begjære – Skov og Mark, Fjeld og Sø, Kirker og Slotte, gamle

Landsteder, halvt skjulte under hundredeaarige Træer, og nymodens Villaer, og al denne Herlighed slutter sig tæt ind til vor fornemste By, her mangler intet for at give denne sit Præg som Storby og Hovedstad.

Intet? . . . Jo, noget mangler dog. Disse Lunde og Havepartier, hvorfra et Tag eller Toppen af en Frontespice rager op, er lutter *privat Eiendom*; de tilhører kun den enkelte Mand, der verger for dem med muligst høie Gitre og forsvarlige Stængsler. Disse Øer, der lokker os saa forunderlig, vil vise os tilbage, hvis vi nærmede os dem, med et but: «ikke herind». I denne vide Christianiaomegn findes ikke en eneste offentlig Have, stor nok til at samle alle Klasser, den fattige Arbejder som Rigmanden, den tarvelige Haandverksfamilie som den elegante Dame, der synes, Stedet kan ikke være heldigere til at vise sig i sin nye Ride- eller Spadserdragt.

Dette er Christianias bitreste Savn, der, saalænge som det er forblevet uafhjulpet, har betaget det Ret til at kaldes en Storby.

Dette er Christianias sørgelige Hemmelighed, at det selv har forskjertset Muligheden til at faa dette Savn afhjulpet. Hvor skal man nu tænke paa at afvinde dets nære Omegn et Terræn, vidtstrakt nok til at opfylde de Betingelser, man maatte stille til et saadant Anlæg? Christiania, der er bleven ved at bygge og bygge, med den bekjendte insolente Foragt for al Besparelse af Rum, og med denne Mangel paa Orden og Skjønhedssans, som vil blive Efterverdenens Fortvilelse, har ikke levnet noget saadant til offentlige Haver. Dets Maade at bygge paa har ikke alene stængt Pladsen for alle Anlæg af den Art, men overhovedet for det, vi kalder By. Hvad er her By, og hvad er Land? kan vi spørge, naar vi undtager den vestlige Side af den, hvor Slotsomgivelserne og Villabebyggelsen byder et Slags Vern mod Vandalismen, medens denne des haardere har truffet Byens andre Udkanter. I alle Udlandets større Byer vil man se deres nye Partier ordne sig i tætsluttede Rækker, Hus til Hus, medens det derved indvundne Rum, hvoraf hver Fodsbred repræsenterer en liden Kapital, er udlagt i brede, luftige Avenuer, som med sine skyggefulde Alléer selv kan tjene som Parkanlæg . . . Den Aand, som har raadet, det vil sige faaet Lov til at raade i Bebyggelsen af den nye Del af vor Hovedstad, kan man træffende sammenligne med lille Petter eller Karlemand, der er bleven kjed af at stille Æskens Indhold op i Rækker og Rader, og tilsidst drysser det hele ned over Gulvet. Naar lille Petter

eller Karlemand bliver stor, vil han selv med Bedrøvelse anstille Sammenligningen og finde den saare træffende.

Selv i de engang ordnede Partier af vor By har Byggeugenetheden trængt sig ind og gjør alt, hvad den kan, for at forstyrre Harmonien, som f. Eks. i *Homansby*. Den er nu engang stemplet til et Villakvarter, det eneste, vi har af den Slags; men disse Kaserne af Murhuse, som Byggespekulationen reiser, et her, et der, som det kan falde, – vil tilsidst ganske betage det Karakteren af et saadant. Jeg søgte efter en liden Villa deroppe, som jeg havde beboet i nogle lykkelige Aar; den laa dengang saa frit og vakkert paa et Hjørne med Have til. Pladsen foran var nu optaget af et Par af disse uhyggelige Kolosser af Bygninger; og indeklemmt i Vinkelen bag disse fandt jeg endelig vort kjære, forrige Hjem.

Ja, vel kan man spørge, naar man nu besøger Christiania og forsøger at orientere sig lidt paa de gamle Steder: hvor ender Byen, og hvor begynder Landet? Er det By, er det Land, dette Virvar af Huse, slængt uvilkaarlig hen efter Veien, et stort, et lidet, et paa langs, et paa tvers, med en Maade at benytte Rummet paa, der saarer al Skjønhedssans, uden at indvinde et Gran Fordel for disse Huse selv?

«Det er By, det faar vi nok at føle,» siger Belysningsvæsenet. «Vi hører ikke andet end Skjend; men hvem kan lyse op paa slige Vidder!»

«Det er By, det faar ogsaa vi at føle,» lægger Veivæsenet til, ligesaa fortvilet over de Fordringer, der stilles til dette.

«Dette er hverken By eller Land,» siger Mødrene, der sender Børn paa Skole ind til Byen, ikke mindre mismodig.

«By? Nei, det er Fanden ikke By, dette!» siger Pøbelen. «derfor behøver vi vel ikke at genere os saa farlig, men slaa os lidt løs, som det kan falde.»

Og Pøbelen har ikke ganske Uret. Der gjøres heller ikke et Gran til at lære den at genere sig paa en smuk og anstændig Maade. Intet Under, at Naturen undertiden gaar over Optugtelsen, eller maaske vi bedre kan sige Optugtelsen over Naturen, den slette Optugtelse, vi sørger for at give den; der gjøres intet i denne Retning for at opdrage den simple Mand, intet for ved at berede ham Indtryk af en ædlere Sort, at vække hans Sans for en smukkere Anvendelse af sin Fritid. Intet Under, at den Trang til Forfriskning og Adspredelse efter Arbeidet, som han dobbelt trænger til, da Hjemmet gjerne er saa meget mindre skikket til

at yde ham en saadan, arter lidt ud . . . heller ikke maa det forundre os, at de mindre venlige Følelser, der altid ulmer i de lavere Klasser mod de mere «begunstigede», drager rigelig Næring af denne Forsømthed og leilighedsvis giver sig Luft.

Vi siger *Klasser*, et noget ubestemmeligt Begreb, der især, naar Modsætningerne skal udhæves ved visse stereotype Betegnelser, faar en maaske lidt anmassende, noget utidsmæssig Klang. *Dannelse* binder sig ikke strengt til en bestemt Livsstilling, og hvad nu Skilletegnene «begunstigede», «privilegerede» etc., angaar, ak, Gud hjælpe os! Livets Sorger er mere ligelig fordelte, end man tænker! Naar vi derfor siger, at medens Forskjellen mellem «Klasserne» i andre større Byer neppe træder bemærkelig frem, stikker den intetsteds mere ubehagelig af end i vort friheds- og lighedsstræbende Norge, saa vil vi dermed betegne de forskjellige Samfundsstillinger, enhver Stand fra de høiere til de ringere. Det er denne Forskjel i Optræden og Habitus, som der endnu hos os er gjort saa lidt for at fjerne, men som Tiden medrette bestræber sig for at udjevne; det er den ringere stillede Befolknings selskabelige Opdragelse, der er forsømt.

Indrømmes maa det, at forsaavidt denne Opdragelse skulde fremmes gennem en større Sammenslutning af «Klasserne» ude i den fri Natur til fælles Oplevelse, har det sine Vanskeligheder. Der skal en særegen Beskaffenhed ved Terrænet (nota bene naar man ikke fra gammel Tid, da man havde større Plads at rutte med, har sikret sig det), for at kunne samle og harmonisk ordne de forskjellige Elementer til et saadant smukt Friluftssamliv. Den mere dannede stiller heri Regelen kun ett Krav: *Skjønhed* og *rigelig* Plads til at bevæge sig; den simple Mand nøies ikke dermed, han trænger til noget mere reelt, han vil have noget at spise og – man tænke ikke straks noget ondt – at drikke, han vil mores, altimedens han stille kunde paavirkes ogsaa af noget andet, mere for Sind og Sjæl løftende, med ett Ord, hans Behov omfatter alle Elementer i den Rekreation, slige offentlige Parkanlæg skulde byde sine Gjester.

Vist er det, at vi ikke har sørget for at berede denne mest trængende Del af Befolkningen noget af den Sort. Maatte det derfor ikke undre og forarge os for meget, om den søger ud til *Etterstad* og andre Afkroge, hvor den da ogsaa muntre og morer sig, «som det kan falde».

Vi har set denne deres Trang til at adsprede sig antage besynderlige Skikkelser. Saaledes kunde man for en Del Aar siden – jeg ved ikke, om det er Tilfældet nu længer –, naar man en Søndags Eftermiddag passerede Christiania Torv, se hele Pladsen optaget af en Mængde Mennesker – udelukkende Mænd – fordelte i Grupper, omtrent som Spekulanterne paa en Børs.

«De bytter Klokker,» blev der svaret paa vor Erkyndigelse om, hvad de foretog sig. Altsaa et Slags Hasardspil, neppe til alles Fornøielse.

Ja, slige Christianiasommersøndagseftermiddage! Hvem kjender ikke dem! Hvo, som har boet i Strøget af *Carl Johans Gade*, vil nok ogsaa mindes det melankolske Syn af forkomne Haandverksfamilier vandre langsomt op ad den i Solstegen for at søge lidt Forfriskning ude i Naturen efter maaske en hel, inde i den lumre By hentræillet Uge.

Hvor søger de hen? Efter et Par Timers Forløb ser man dem vandre forbi igjen. Fatter bærende paa den mindste, Mor med en Nypetorn eller Hæggeblomstgren, som hun har erobret maaske henne i Frognermarken. Hvad har de nydt? Intet. Hvor har de hvilt? Ingensteds. De vender nu tilbage, trættede end de gik ud, for at faa sig lidt i Livet hjemme, faa Børnene i Seng og Hæggeblomstdusken sat i Vand for Ugen.

For atter at ty til Udlandet: hvor ganske anderledes har de store Byer her sørget for sin Befolknings Tarv, medens de samtidig har haft sit eget Skjønhedskrav for Øie! Det er her, vi kan dømme om Virkningen af dette store Fællesskab, hvor selv det raaeste Subjekt villig bøier sig under den Forpligtelse at træde anstændig op. Hvad har ikke *Stockholm* og *Kjøbenhavn* at opvise af offentlige Haver og Promenader! *Kjøbenhavn* sin «Kongens Have», Tivoli, det herlige «Langelinje», Parkanlæggene, der reiser sig paa de sløifede Volde, ikke at tale om de mere beskedne Rekreationssteder rundt om i Udkanterne, hvor man kan se Borgerfamilierne hyggelig grupperet omkring Smaabordene, Temaskinen paa Bordet, medens man muntret sig ved Musikkens Toner, og Børnene leger omkring.

Man kan faa for meget af det gode ogsaa! vil man maaske indvende. Det kan nok være. Og saa kommer det an paa enhver Nations Beskaffenhed, nogle trænger til mere, andre mindre deraf. Men den anden Yderlighed, at have for lidt deraf, skulde den være saa meget mere heldbringende? Og for os? De

Bestræbelser, der fra et visst Hold gjøres for at stænge for det lidet, vi har af den Sort, og at ville forvandle Søndagen til en fuldstændig Bods- og Bededag, vil neppe føre til det forønskede Maal at opdrage og forbedre Mængden.

Ladegaardsøen? Det gamle Bygdø, vil man sige; her er jo baade Plads og deiligt nok!

Turen blir for kostbar for hele Familier, og de faa Etablissementer, der findes, byder, vil man sige, ikke den forønskede Garanti for, at de kan søges af alle.

Vi havde engang, det var i Aarene 1830–40, faaet istand et Stykke Park derude, nota bene, det var Christiania finere Selskab, der samledes her. Men den Herlighed varede ikke længe. Klasseaanden, endnu lidt mere borneret-pertentlig, end den er nu, begyndte at rynke paa Næsen, og Skræmmebilledet: «blandet Selskab», opløste lidt efter lidt det hele – et Bevis for, at baade Terrænet og Anskuelserne om et saadant Anlægs rette Maal og Betydning var begge for snævre.

Det er Ligevegten, der her skulde opretholdes; det gjælder ikke at lade det vippe over i nogen Retning. For nogle Aar siden kunde Tuileriernes Have i Paris tjene til Model for denne Ligevegt, denne smukke Neutralitet. Et Storhedens og Skjønhedens Element omsluttede alle lige, intetsteds traadte Klasseforskjellen finere nuanceret frem. Det er ikke mere saa. Under den sidste Regjering har man bestræbt sig for at udslette ethvert Præg af den gamle Tuilerihave. Efterat Fjælebodskommersen er trukken derind, forsvinder det fine Selskab mere og mere derfra, og sikkerlig med større Føie, end vor lille Christianiaklik forsvandt fra Dronningbjerget.

Siden denne Begivenhed er der gaaet en Række af Aar hen. Vor By er imedens svulmet ud, lig en vandsyg Melon, til et monstrøst Omfang, medens Haabet om at erholde en Plads til en eller flere offentlige Parkanlæg er mindsket for hvert Aar.

Da lød der pludselig et glædeligt Budskab. En Anledning havde aabnet sig til at faa afhjulpet dette Savn for vor By. Et Stykke Land var bleven den tilbudt, der vilde stille alt i Skygge, hvad den hidtil havde kunnet ønske sig. Tilstrækkeligt Areal; den skønneste, mest oplivende Beliggenhed, som skabt til at forene alles Interesser, blive et Samlingssted for alle Klasser. Den hidtil saa stedmoderlig

behandlede Østside af Byen vilde herefter værdig kunne rivalisere med den altid begunstigede vestre Side. Nu skulde Konfluksen af Kjørende og Spadserende ligeligere fordeles. Et Parkanlæg her vilde tillige blive den største Forskjønnelse for Byen selv. Det vilde komme til at danne Fronten for Indseilingen mod Øst, ligesom *Oscarshal* dannede den mod Vest.

Tusender vilde have hørt dette Budskab med Glæde, og med Spænding imødeset dets Afgjørelse. Det gjaldt at gribe til.

Hvad besluttede Christiania Kommune?

Christiania Kommune fandt, at Pladsen var for dyr, og at det var bedst at vente til «en anden Gang».

Christiania Kommune fandt det uklogt at indrømme den ene Side af Byen en Park, da andre Bysider let kunde falde paa at forlange noget lignende.

Christiania Kommune besluttede derfor, efter moden Overveielse, at lade Sagen falde, og har derpaa aabnet Døren for Udstykningen, for Nedraseringen, for Bebyggelsen, for Hæsligheden med ett Ord, og forvist de simple Klasser tilbage til sine Muntrationer paa Etterstad.

Paa gamle Tomter.

(1883.)

Hvem har ikke besøgt gamle Tomter? . . . opsøgt dem med denne gjennem Aarrækker opsparede Mindets Ømhed, Mindets Forventningsfuldhed, Mindets – Forklarelsestrang! . . . Du, som har prøvet dette Gjensyn, sig, er du aldrig bleven skuffet? Har det aldrig hændt dig, at du har vendt dig stille saaret bort fra dette kjendte, kjære, med det Forsæt aldrig at gjense det, aldrig opsøge det mere, ærgerlig paa dig selv, som man kan blive det, naar man er kommen i Skade for at knuse sine Brillen eller slaa en Yndlingsvase itu.

Denne uanselige Rønne af et Hus, denne lille Haveplet med de gamle Træer, er det virkelig Stedet, hvor vi voksede op, der syntes os at rumme en liden Verden? Var Dalføret hist saa snævert? . . . Og Søen, «det sorte Hav», hvori vi satte vore Skibe og lod Vinden bære dem til de fjerneste Kyster – hvad, er det den Dam dernede?

Saa har vi vist alle spurgt, naar Tilfældet førte os i Nærheden af Steder, der

gjennem den lange dæmrende Fjernhed stod for os i et ganske andet Mindets Lys.

Der gives ogsaa Gjensyn af kjendte Steder, der nok kan volde Smerte, men ikke af denne Art nedstemmende. Jeg har nylig oplevet et saadant. Vi eiede jo et lidet Hus i Homansby, men havde kun et Par Aar beboet det, da Døden hjemsøgte det, og lukkede det for bestandig. Siden den Tid, det er nu over tretti Aar siden, havde jeg aldrig magtet at sætte min Fod indenfor den Port.

Da fortaltes der, at nu skulde Huset rives ned og give Plads for en offentlig Bygning, en af disse Kolosser, der mer og mer trænger sig ind i vore Villakvarterer. Saa gik jeg en Dag derind. Ad Kjældertrappen kom jeg op i Værelserne. Der var tomt og tyst som i en Grav. Paa Gulvet laa nogle Murerredskaber. Hvor smukt var der endnu: det samme Tapet i Dagligstuen, brunt med Guld; under Loftet i Kabinettet de to Hjørnearabesker, som vi begge for vor Fornøjelse selv havde malt – til Malerens store Overraskelse. Et saadant Besøg paa gamle Tomter vækker Følelser, der løfter og beroliger tillige. Man har staaet som ved en Døendes Leie og taget kjærlig Afsked.

Nogle Uger efter var Huset revet ned.

Men det var ingen af disse Indtryk, der ventede mig, da jeg efter en Række Aar besøgte *Eidsvold*, vort kjære, berømmelige Eidsvold, Skuepladsen for min Barndom og Ungdom. Det var hverken Tilfredsstillelsen eller Skuffelsen, det var ialfald ikke den Slags Skuffelse, der venter os, naar vi selv er vokset ud over vor barnlig ungdommelige Erfaringskreds og vender forventningsfuld, fordringsfuld tilbage – det var ikke den, der ventede mig her. Skuffelsen var af en anden, mer oprørende Art. Her havde Tiden ikke været den ørkesløse Tilskuer, der stille lader det usle, det smaa, men ogsaa det store bestaa. Men heller ikke som den *skabende* Magt, vi nu hilser i den, den Magt, der skaanende fornyer, ordnende forskjønner, havde den i denne min Hjembygd fuldført sit Verk og efterladt sine Spor. Som en rigtig Herjer var den her skreden frem, som en brutal Erobrer, der ikke kjender Skaansel, men blot erkjender Seiren i Ødelæggelsen.

Enhver vil have hørt Eidsvoldsnaturen prise; den er beskrevet og besungen mer end én Gang. Man vil dog neppe faa det rigtige Begreb om denne Skjønhed, naar man følger Landeveien, der lidt ensformig, flad, strækker sig mellem *Dal* Station og *Mjøsen*, Bygdens nordlige Grænse. Det er i Trakterne omkring Vormen og Andelven, vi helst maa søge denne Skjønhed. Og det er sandt, det er

vanskeligt at beskrive den hemmelighedsfulde Ynde, der – ak, vi maa sige det – *engang* hvilte over disse Kjeder af hinanden krydsende, dybe Dale og snart steilt opragende, snart blødt nedskraanende Høie, der danner Bredderne om disse vidunderlige Elve. Geologerne faar afgjøre, hvad det er for indre, utrættelig virksomme Magter, der kan frembringe saadanne ofte bisarre Naturdannelser, der former sig saa at sige lige under Beboernes Øine. Det kan begynde med en Revne i Jorden, der skarpt kileformet, truende alt, hvad der stiller sig paa dens Vei, skrider stødvis frem, indtil Vegetationen, der fulgte den i Hælene, Vegetationen, saa mægtig, saa forunderlig rig i disse Egne, binder den og siger: stop! ikke længer.

Jeg mindes en saadan Revne, der tog Veien i lige Retning op mod Kirken. Hvo, som besøger Badet i Eidsvoldsbakken, vil finde denne Spræk i Jorden forvandlet til et smukt, skovbevokset lidet Dalføre, der maaske dog lidt betænkelig over det uhyre at skulle forstyrre Gravenes Fred, er stanset lige foran Kirkemuren.

Vormen, der har sit Udspring af Mjøsen, gaar en god Mil i sydlig Retning, indtil den optager *Andelven*, der kommer fra Hurdalssjøen. Denne sidste Elv passerer, som man ved, «Eidsvoldsbygningen», lige under dens Vinduer – *Dorotheenbusk* med sine prægtige Hængebirke tilhøre; den deler saaledes billigvis lidt af den Glorie, som omstraalet dette vort Lands navnkundigste Sted.

Taler vi saa om denne Naturskønhed, der udmerker disse Elves Bredder, gjælder dette igjen særlig Trakterne om deres Sammenløb, den danner den Vinkel, hvorpaa Kirken og Prestegaarden er beliggende.

Her er intet smaat eller trivielt, alt i sine vekslende, ofte overraskende Overgange storartet, eiendommeligt, Sindet fængslende. Disse mørkt beskyggede labyrintiske Daldybdere, der dæmonisk synes at lokke og føre os – Gud ved hvorhen . . . vi føier os kun viljeløse – og se, vi staar maaske henrykt studsende ved en smilende Udsigt! . . . Denne Blomstersti langs den blikstille, kulpdype Elv, der, inden vi selv merker det, taber sig, møisommelig klamrende sig til en steil Fjeldskrent, under Graners kjølige Skygge . . . Og den samme Elv, i hvis Dyb Bredderne netop saa salig beskuede sig selv – den synes ikke skabt til andet end et saadant Speil – ogsaa den har skiftet Sind, har kaad afrystet alle Billeder og skummer nu larmende afsted mod den nære Fos, . . . hvor gjerne følger vi den! . .

. Det er disse Overgange, der vugger os gennem alle Stemninger, der er det særegne ved denne Egns Skjønhed.

Romantikken laa dengang saa at sige i Luften; man vil let forstaa, at fantasirige Gemytter, der Aar for Aar færdedes i en Naturensomhed som denne, let kom til at vippe lidt over fra den jevne Virkelighed til det, vi kalder det overnaturlige.

Jeg mindes en deilig lys Sommernat. Et Par Prestegaardsgjester havde, varslet om, at der kunde komme noget saadant, taget Post oppe paa Høiden af Bakkerne og ser nu grandgivelig en Skikkelse i fuldstændig Ofeliakostume, under en dæmpet Klagesang, langsomt beskride Stien nede ved Elven og forsvinde bag Buskene. Ellepigen eller Dalspøgelset – en gammel Historie vilde fortælle om en ulykkelig Bygdeskjønhed, der var forsvunden langs disse Bredder – var dog dennegang ingen anden end Gaardens unge Frøken, der ved en liden Mystifikation forsøgte at hjælpe paa sine Byveninders mere skeptiske Opfatning af det «endnu uudgrundede». Lidt parodisk faldt det jo, da samme Frøken, da hun, ret bedrøvet over disse Gjesters Afreise, næste Gang vandrede langs Stien, hørte Færgekongen histover tysse paa sin Unge: Tier du ikke naa, Skarven, saa kommer den Jomfrua der og tar dig!

Oppe paa Sletterne, hvor de vidtstrakte, rige Kornmarker langs Bremmen af de til alle Sider nedglidende Dale giver Plads for Engene, laa nu, omgiven af sine Haver og Alléer, Prestegaarden, den gamle Prestegaard.

Hvem, som tilfældigvis kun kjender denne Gaard (og det gjør jo desværre de allerfleste) af det xylograferede Billede, der i Anledning af Wergelandsstatuens Afsløring i 81 stod i et af vore illustrerede Blade, har ikke faaet nogen ret Idé om den.

Dette Skilderi slutter sig, det gjør mig ondt at maatte sige det, kun altfor korrekt til den Række Billeder af min Slegt – *at begynde ovenfra* – der ved denne Leilighed blev bragt for Lyset, og som Søsteren, der slap for at være med dengang, ved en senere Leilighed har været saa ulykkelig at forøge.

En eneste Gang i mit Liv har jeg paa indtrængende Anmodning tilladt den Slags Udstilling, og denne eneste Gang har været en Gang for meget.

Jeg griber Anledningen her til at protestere mod det Portræt, der findes optaget i «Illustreret Tidende» for 11. Febr. d. A. Jeg skulde længe siden gjort det.

En styg *Lighed* faar vi allesammen finde os i, naar den ikke gaar os sjælelig altfor nær, men en *Ulighed*, der sætter sin Styghed i *Smilet*, i *Udtryk*, og hvortil man skal afgive sit ærlige Navn, finder man sig ikke i. Dette Billede er en Forhaanelse af mit Minde.

Visst er det, vor stakkels Prestegaard havde heller ikke synderlig Grund til at være fornøiet med sit Kontrafei. Den saa ikke saaledes ud. Knap kunde jeg kjende den. Vi eier en Tegning af afdøde Garnisonspræst *Bøyesen*, denne varme Beundrer af Eidsvoldsnaturen, denne sande Kunstnersjæl, og den giver rigtignok et sandere, mere tiltalende Billede af den end den trivielle Kasse af et Hus, der findes optaget i hint Blad og givet Navn af *Henrik Wergelands* Hjem. Med alle Mangler i dens indre Indredning havde den i hele sin Bygningsform dog noget visst herskabeligt, stateligt, der slet ikke var almindeligt ved den Slags Gaarde paa Landet. Store, rummelige Værelser, høie Vinduer, brede, magelige Trappegange – ak, man vil ikke stødes ved, at jeg dvæler ved disse Enkeltheder, selv om jeg fristes til at tabe mig for meget deri – om Afdøde tør man jo tale.

Foran Gadedøren var der en Slags Pergola, hvis Tag, der maaske i tidligere Dage havde gjort Tjeneste som Balkon til anden Etage, bares af fire statelige Søiler. Her kunde man sidde i Ly, naar Veiret eller Aarstiden ikke lokkede en længere ud. En anselig stor, tildels græsbegroet Gaardsplads udvidede sig foran denne Perron og holdt de stygge Udhuse, denne uundgaaelige Tilgift i vore Gaarde paa Landet, i en velgjørende Afstand.

Og her til denne Side Huset manglede det ikke paa Liv og glade Røster. Alt, hvad der af Dyreverdenens to- og firbenede kunde heges og huses i en saadan Gaard, syntes at være samlet her og befinde sig altsammen saare vel. Og der var altid nogle særlige Yndlinger, der ikke forsømte at indfinde sig for at bli fodret og kjælet for. Det bjeffede og brægede, kurrede og kaglede, snerrede og snadrede fra alle Kanter og Kroge, saa lang som Dagen var, indtil Storkvæget vendte hjem fra sine Udmarker og gav Tegn til Aftenfodringen og den velsignede Hvile. Alt forstummede da, men kun forat Fuglekoret i Alléen kunde stemme des lydeligere op; Frøerne kvækkede i Dammen, og fra de nærliggende Agre lød Agerriksens taktmæssige, melankolske Slag.

Denne Familiens Kjærlighed til Dyr, denne Trang til at beskæftige sig med dem, drage dem omkring sig, gav, som man nok kan tænke sig, Anledning til

baade tragiske og komiske Scener. En vaarm Sommerdag, just som vi havde et par Fremmede tilbords, viser sig pludselig i den aabne Dør Gaardens Gjedebuk – med Hat paa. Den havde ganske rigtig ude i Forstuen fanget en saadan paa Hornene, førend den fandt det passende at præsentere sig. Den strenge Bordskik, Far altid overholdt, kunde ikke holde Stand mod dette Syn; han glemte rent Irettesættelsen, fordi Gadedøren ikke havde været lukket, hvilket altid strengelig maatte overholdes. Det minder mig dette om en anden Gjedebukhistorie fra min Faders Formands Tid. Et sandt Uhyre af denne hornede Slægt var en vakker Dag trængt lige ind i Storstuen, og rasende paa sit eget Billede i Speilet havde den stanget dette Husets Pragtstykke iknas. Man turde ikke fortælle den strenge Husherre det, men Sagnet føier til, at Magen til det, der befandt sig paa et Gjesteværelse ovenpaa, maatte møisommelig flyttes fram og tilbage, hvergang Muligheden af en Opdagelse kunde true. Heldigvis færdes Folk lidet i sine Storstuer.

En anden, en Scene fra min Ungdomstid, stiger klart op for mig i denne Stund, som om den var passeret igaar. For de allerfleste Læsere kan disse Smaatræk synes lidet værdt at berette, men er det ikke Stemningen, der bar det oplevede, der giver det sin Betydning? Derfor vil man tilgive mig.

En mild, dæmrende Aften, Huset var festlig smykket til at modtage vore kjære Sommergjester fra Kristiania. Stuens Potteplanter, omhyggelig pleiet til Anledningen, smykkede Vinduer og Borde. Vor Stolthed, et Mosrosetræ med tre svulmende Knopper, der neppe syntes at kunne afvente Ankomsten for rigtig at udfolde sig, var flyttet ud foran Portalen for at opfange nogle kostbare Regndraaber, der begyndte at falde. Mor og jeg i det aabne Vindu.

Knusp! sagde det, og atter knusp, knusp, Gaardens store, hornede Saubuk stod der, som skudt op af Jorden. Der var ingen Redning. Vore deilige Mosroseknopper var allerede dens Bytte, og vi naaede netop ut for at se den gumle saa rolig og uforstyrret paa dem, som om det havde været Smørblomster.

Vi vender tilbage til Huset. Over Indgangsdøren en latinsk Inskription forgyldt paa sort Grund. Fra Forstuen førte Døren tilhøire ind til Dagligsuen, den tilvenstre til Storstuen, en Benævnelse, som vor nu mere forfinede Tid vel vilde omsætte til Selskabsværelset, Salonen.

Fra denne Forstue kom man ad en bred, magelig Trappe op til anden Etage,

og det var fornemmelig eller maaske kun alene her, at Manglerne ved den gamle Bygning gjorde sig gjældende. Lange, mørke Gange, hvor det kunde sukke og drønne ret uhyggelig i de belgmørke, stormfulde Høstnætter, gjennemskar den i sin hele Længde. Spredte til alle Sider fandtes da nogle Redkabsrum, et Par Gjesteværelser, vort gamle Barnekammer, endvidere, ud til Alléen, Fars Studerkammer, Biblioteket og endelig «Grevens Kammer», saa kaldet efter en gammel, halvforrykt Adelsmand, der havde beboet det i *Legangers*, Faders Formands Tid, og hvor man vilde paastaa, at det spøgede. Det er dette «Grevens Kammer», der senere blev Broder Henriks fantastiske udsmykkede Værelse (se «I de lange Nætter»).

Hyggeligere var det nedenunder i de daglige Beboelsesrum. Vi betræder først Dagligstuen, der tillige tjente til Spisestue, et stort, dybt, trefags Værelse til Gaardspladsen. I midten af Bagvæggen førte en nok saa sirlig rundbuet Portal ind til et Par snævre Aflukker, hvor der opbevaredes Testel og andre Rekvisiter til Servicen. Foran eller rettere bag denne Portal havde Far ladet opstille et ligeledes med nogle Statuetter prydet rundbuet Skab, hvidt med forgyldte Sirater, alt efter hans egen Tegning. En strengere Smagens Maalestok maatte man vistnok ikke anlægge paa Arrangementet i denne Stue. Men man maa ikke glemme, at i vort dengang endnu mere end nu afstængte Landliv spillede Nødvendigheden Ceremonimester og Tilfældigheden Dekorator, og disse Faktorer tog det ikke altid saa nøie med Sammensætningen. Hvem har ikke stødt paa rigtig gamle Gaarde inde i Afkrogene af vort Land! Sande Raritetskasser! Den strengeste Harmoni herskede vistnok ikke i vor Dagligstue. Til nogle ret solide Mahognimøbler sluttede sig et stort, rødmalet Slagbord, der tjente baade som Spisebord og Tebord, og som især maatte være en sand Forargelse for en fornem, gammel Lysekrone, der havde «kjendt bedre Tider». Den syntes ogsaa, hvergang Pigen larmende skjød det frem til Middagen, indigneret at protestere mod Naboskabet. Henne i Krogen ved Ovnens grønmalet Havebænk, som var meget hyggelig. Alle Vægge behængte med Malerier, Portrætter af Familien, hvoraf vist ikke mange havde kunstnerisk Værdi. Paa Chiffonieren et Ibenholts Taffelur, hvis tik-tak, tik-tak kunde klinge ret ængstelig lydt, naar jeg mangan lang Vinteraften, træt af at sy og læse, vandrede op og ned i den øde Stue, medens Mor fik sig en liden Slummer paa Sofaen. Jeg holder ikke rigtig af denne Stue, der knytter sig Erindringer til den om Savn, om rugende, sig selv fortærende Længsler, om det

lange, lange Vinterfængsel.

Heller dvæler Tanken ved de andre Værelser, fire i Tallet, Værelser, der minder om Liv og Lystighed, om Brødres Ferier, om Besøg af Christianiagjester, om den smilende, lysegrønne Sommer udenfor.

Fra Dagligstuen traadte man ind i Mors Sovekammer, et venligt, tofags, med Udsigt til Dalen og Vormen. Dernæst kom «Kaminkammeret», saa Hjørnekammeret og endelig, sluttende sig til Forstuen, den omtalte «Storstue».

Alle disse Værelser, aabne om Sommeren, var smukt belagte med engelske Gulvtepper af ett Stykke, en Ensformighed, som altid i den huslige Dekoration vil frembringe et godt, harmonisk Indtryk. De var dertil alle sterkt behængte med Billeder, enkelte ret værdifulde, ligesom det heller ikke manglede paa andre Prydelser, hvortil den vidtbekjendte «Verksauktionen» efter Statsraad *Anker*, der varede en hel Uge, havde ydet et ikke ringe Bidrag. Endnu mindes jeg de Dage, da disse Rariteter, som Faders aldrig rastende Skjønhedstrang ikke havde kunnet modstaa, holdt sit Indtog paa Gaarden, naturligvis til vor glade Overraskelse. Og hvem tør benegte den Indflydelse, som det huslige Udstyr øver paa os, og særlig under vort afsondrede Landliv, hvor man omtrent de 3/4 af Aaret færdes inden sine fire Vægge! . . . Jeg har lært mer af Skilderierne og Billedbøgerne i mit gamle Hjem end i mine Skoler.

Med alt dette raadede der vel ogsaa i disse kjære Rum noget, som vor Tids mer kræsne Smag ikke vilde anerkjende. Paa det ene Konsolbord et forgyldt Taffelur mellem to prægtige Sevresvaser, paa det andet en Plet-temaskine paa Løvefødder . . . Ja, ikke sandt, det var morsomt! Ogsaa mindes jeg endnu det Blik, ladet med knusende Kritik, hvormed en ikke ret velsindet Christiania Storborger – Partimand – der, jeg ved ikke ret i hvad Anledning, havde forvildet sig ind til os, mønstrede denne Prydelse i vor Storstue.

De strengt private Værelser tilstedede jo unegtelig en friere Anordning, der alt efter sine respektive Beboeres Smag og Behov kunde stige til det fantastiske. En nøiagtig Skildring af Henriks og Faders Beboelsesrum vil man ligeledes finde i Familiebogen «I de lange Nætter». Disse sidste husede ogsaa, foruden en ret anselig Bogsamling, mange andre Kuriositeter, alskens gamle Postiller og Billedverker, deriblandt en kolossal, vist et Par Aarhundreder gammel Bibel, som vi Børn, naar vi laante den, maatte være to om at bære.

Men til ingen af mit Fædrehjems mangehaande Kunstsager knytter sig en saa uudslettelig Erindring som til et gammelt Maleri, der hang i vor Storstue; intet af, hvad jeg i senere Aar fik Anledning til at se af Kunst, har efterladt saa dybe Spor i Sjælen som dette Billede. Det var en efter kyndiges Dom sjelden god Kopi af Rubens' «Korsfæstelsen».

Hvor mangan Gang har jeg fra Sofaen, hvorover det hang, med skrækblandet Medlidenhed fulgt alle Detailer i Scenen her! . . . bevægede allerede dengang et dunkelt Spørgsmaal Barnesjælen, der senere blev mit Livs Kamp og Tvil: Hvorfor skal vor Religion, der skulde løfte os, trøste os over Livets Elendighed, være knyttet til slige Rædsler! . . . Fra det første Øieblik, man stræber at vække Gudsbegrebet i en saadan uberørt, enfoldig liden Sjæl, skal den indpodes Bevidstheden, Forestillingen om Lidelser og Grusomheder, som den knapt kan fatte. Hvorfor vælger vore Kunstnere altid fortrinsvis disse Momenter i Frelserens Liv, medens der dog gives saa mange, mange, der løfter og husvaler Sjælen, uden at bringe den til at stivne af Rædsel!

Maleriet blev efter Faders Død skjænket til Kirken.

Endnu en vemodig Erindring har jeg bevaret fra disse Værelser.

Hjørnekammeret – forresten ikke i streng Forstand et Hjørnekammer – var det smukkeste og venligste Værelse i Huset. Ved Siden af et Sovekammer ovenpaa havde Husets Datter faaet Lov til at kalde dette for sit, et lidet Boudoir altsaa, hvori hun kunde anbringe alle sine Smaaeffekter, Guitaren, Bøger etc., kort ordne efter Behag. Det havde Udsigt til en liden Blomsterhave, anbragt i den Spidsvinkel, som Alléen beskriver op mod Huset, inden den fortsætter sin Gang hen mod Kirken. Hvor deilig kunde Aftensolen, brudt gennem Hængepilene udenfor, spille og danse paa Gulv og Vægge i dette Værelse.

Under Speilet stod et rødt Saffiansskrin, der havde hævdet sin Plads der, siden vi drog ind i Huset i 1817. Dette Skrin blev af os Børn altid betragtet med en viss sky, ærbødig Ikkeviden-af. Det indeholdt nogle med Faders sirlige Haand skrevne Digte, hvoraf de fleste tilegnet Moder. Et af disse Digte skrev sig fra 1808, Henriks Fødselsaar:

Til Dig, til Dig, min elskte Lette liden,
Mit Hjertes Afgud og min Hyttes Pryd,
Hvis Kjerlighed har seyret over Tiden,

Og skjænkt mig alt syvhundred Dages Fryd – –

saadan var, mindes jeg endnu, Indledningen til dette Digt. Det vil ikke være en Krænkelser for de dyrebare Bortgangne, om jeg citerer det her.

Hvil i Fred, gamle Prestegaard! Jeg skal aldrig mere opsøge dit Spor. Fra den øde Tomt, hvor Resterne af dine Piletræer endnu trofast, sørgende holder Vagten, skal Mindet reise sig skjært og ublandet.

Hvil i Fred, mit Ungdomshjem, i den Skikkelse, hvori du sank i Gruset, inden man vovede *altfor haardt* at krænke den. Det Stykke Bygverk, uden Udsigt, uden Skygge, uden Præg, man har reist paa den anden Side Tunet, og som man har givet Navnet af den nye Prestegaard, skal ikke fordunkle Mindet om dig.

Ak, det er mer, end man kan sige om *Kirken*. Her har Vandalismen i Form af Ombyggelse rigtig holdt sit herjende Indtog.

Eidsvolds Kirke maatte engang kaldes en ualmindelig smuk kirke paa Landet at være. Der var Stil i den. Jeg forstaar ikke at betegne denne Stil med sit rette Navn, men den virkede harmonisk. Det var en Korskirke med dybe Fløie til Siden. Alter, Prædikestol, Pulpiturer, Orgel holdt i forrige Aarhundredes rige Ornamentik, forgyldt paa hvid marmoreret Grund. Oppe mellem de høie Buevinduer, som Fader havde forsynet med farvede Glas, var endel gamle Adelsvaaben fæstet til Væggen, en Prydelse for et Gudshus, der vil forekomme vor Tid besynderlig nok. Der var noget fornemt ved denne Kirke; man burde skaanet den, som den var.

Men det skeede ikke.

Kirken befandtes for liden for Egnens Tarv, og Bygdens Kommune troede, at dette bedst og mest besparlig kunde afhjælpes ved at underkaste den en grundig Ombygning. Dette har dog kun ført til, at vi istedetfor en smuk, mindre Kirke har faaet en stor, styg, med et Taarn, der siden Ombygningen er bleven skjævt, man skulde sige af Sorg over, hvad det skulde opleve.

Jeg sad oppe paa Loftsgalleriet og saa med blødende Hjerter ned paa den Forvandling, her var foregaaet. Korsformen udvidet, udplattet til en almindelig Forsamlingsstals trivielle Flade. Enkelte Ting, Alteret, Døbefonten i sin sirlige Renæssancestil bibeholdt, hvilket stak besynderlig av mod den tunge, mørkbrune

Træstil, der raadede i det nye. Prædikestolen – hvilket Uhyre i denne tunge, brede Træstil . . . Og Loftsgalleriet, Pulpituret, hvor jeg saa ofte havde set Mors statelige Skikkelse indtage Pladsen forrest – Pulpituret – Prestegaardsstolen, med sine Buevinduer, sine røde Gardiner, var det den samme?

Jeg maatte ud for at faa Luft efter dette Besøg i min gamle, kjære Kirke. Uvilkaarlig styrede jeg hen mod den nærliggende Have, der i vor Tid kun var skilt fra Kirkegaarden ved en høi, teglstenstækket Mur, overraget af nogle kjæmpemæssige Hængebirke. Ingen Mur, ingen Birke, ingen Have! Grav ved Grav mødte mig her. I Rotunden med sine Bænke, under Syringerne, var Sølvpoplen væk, og Rosenbedet omskabt til et Hvilested for Provst K., Faders Efterfølger.

Ja, hvil kun i Fred, gamle, venlige Mand! Dødens hellige Ro og Stilhed er nu lyst over Stedet. Nu kan ingen krænke det mere.

Behøver jeg at sige, at de samme Indtryk mødte mig overalt, hvor jeg søgte Sporene af den Prestegaard, jeg kjendte? Særlig nedslaaende var det at gjense Trakterne langs Andelven, Skuepladsen for vore bedste Sommerglæder. Disse Stier og Lystanlæg, *Balstigen* og *Drømmely*, *Smegterud* og *Furtero*, *Emmalyst* og *Emilienfels*, . . . ngang saa omhyggelig pleiet og fredet – alt forfaldent, voldelig fortrængt. Overalt syntes en skjønhedsfiendtlig Aand at have raadet, der særlig havde udsøgt sig det yndigste.

Dog, hvad siger jeg! Den smerteligste Overraskelse ventede mig endnu paa det Punkt, der tilsteder Overblikket over Vormen.

Vilde man i gamle Dage ret nyde dette Skue, saa behøvede man blot en vakker Sommerdag at besøge Eidsvoldsbakken og gjennem den gamle, langstrakte Bygning, der som en Mur sperrer for Udsigten, op ad den snævre, lille Trappe finde sig frem til «Rødsalen», Husets Stadsværelse. Mer end én fremmed Reisende, træt af den lange, kjedelige Landevei, vil have staaet studsende betagen foran det Syn, der her udbredte sig. Det er fra disse Høider nedenfor Kirken, denne stolte Elv, saa lidet lignende de almindelige Bygdeelve, maa sees. Medens man tilhøre kan følge dens Løb op mod Nord, hvor «Ninabbens» blaalige Kegle bevogter Udløbet fra Mjøsen, fængsles dog Blikket mere uimodstaaelig af Bugten lige foran os. Tilvenstre ser vi her «Vestsias» Sletteland glide ned i brede, mægtige Terrasser, alle skilte ved sine dybe, bugtede Evjer. Oppe paa Høiden af

enhver af disse Terrasser troner en Bondegaard under sit Løvly saa kjækt som nogen Ridderborg. Man skulde set dette Landskab, naar Aftensolen gav det sin Relief og straalende Farve.

Det var paa denne min Post i Rødsalen, som jeg i mange Aar ikke havde betraadt, at der næsten undslap mig et Forfærdelsesskrig.

Vor deilige Bugt, der strakte sig i lige Linje hen til den lange, spidse Odde, hvor den udmunder i Elven – gjennemskaaren i sin hele Længde af en smudsig Banke af Sand og Jord, der midlertidig skulde erstatte en Bro. Skoven, der saa smukt speilede sig i Vandet rundt Indløbet tilhøire, havde givet Plads for alskens Bygninger og Skur, strøede omkring med denne Ringeagt for Skjønhed, som synes at karakterisere alle blot og bart praktiske Formaal her i vort Land.

Og vor St. Hanshaug! placeret midt i denne Naturens rige Herlighed, hvorfra vi saa at sige nød den panoramisk . . . Et gammelt, uhyggeligt Sagn om denne Høi, at den engang skulde tjent til Rettersted, havde ingen Magt mod det Skue, man nød her oppe. Ingen vilde rigtig tro paa det, ingen tænke paa det.

Vor St. Hanshaug var sunken ned til en uformelig Grushob, og her havde man, ikke nøiet med at forstyrre Skjønheten, manet indtil Dybets Rædsler frem. Til Bekræftelse paa det gamle Sagn havde man nemlig udgravet flere menneskelige Levninger.

Hvo er da denne Herjer, denne ubønhørlige *Tamerlan-Tilly*, hvis Spor man møder overalt i vort Land, og som altid er ved Haanden for ved et Slag at fuldende, hvad privat Raahed og Uforstand ikke har magtet at fuldføre?

Behøver vi at spørge?

Jernbanen, Christiania-Eidsvold, var bleven afsluttet her og havde allerede for længe siden afsat sine triste Merker. Beslutningen om dens Fortsættelse op ad Vormen var tagen, kun havde Spørgsmaalet om, paa hvilken Side af denne, vakt lange Overveielser. Den vestlige var den ulige smukkeste.

For almindelig læge Øine maatte denne Side, uanset alle æstetiske Hensyn, med sit sterkt kuperede, af dybe Dale og Evjer gjennemskaarne Terræn, budt ulige større Vanskeligheder end den anden.

Meningen derom, selv blandt de Fagmænd, der skulde afgive Betænkningen, var jo ogsaa delt. Min Søn, ogsaa blandt disse Betækningsmænd – blandede der sig en Følelse af Medlidenhed med den Ynde, der her skulde forstyrres? –

heldede til den østlige Side.

Vestsiden blev valgt.

Vor Jernbane elsker Skjønheden. Den var færdig med *Frognerkilen*, færdig med *Andelven*, nu var Turen kommet til *Vormen*. Jernbanen elsker Skjønheden, som Saubukken elsker Mosroseknopper. — — — — —

Og saa endte Gjensynsbesøget i Eidsvold. Et Spørgsmaal, et smerteligt, betegner hvert Skridt, jeg har taget paa denne Pilegrimsvandring i Mindernes Land.

Hvor er der blevet af *Dorotheenbusk*, denne stolte Birkelund, der syntes os en saa uundværlig Prydelse for Stedet, og hvorunder vore «gjæve Fædre» engang søgte lidt Forfriskning efter det ansvarsfulde Dagverk?

Spørg *Interessentskabet*. Interessentskabet, ogsaa en Magt i vort Land, der elsker Skjønheden . . . paa sin Vis.

Hvor er der bleven af *Blomsterbredderne* ved *Andelven*, disse Bredder, som speilede sig saa yndig i Vandet?

Følg Sporet af den kvalmende Røgsky, der slangehvislende og –bugtende vinder sig frem langs din Elv, og den vil føre dig til disse Bredder.

Men *Pavillonen* oppe paa Bakken da? Pavillonen paa Balstigen, hvis hele Væg var et Familiealbum, et eneste Erindringsblad?

En liden Grushob betegner Stedet, hvor den engang stod.

Hvor er der bleven af *Kirken*, hvor vi alle konfirmeredes – hvor du selv stod Brud – Kirken, som vi smykkede med Blomster og Kranse til Høsttakkefesten, og hvor Faders Kantate blev sunget af Bondekoret? . . . disse Fester, som Bygdens Filistre fandt saa grinagtige?

Kirken er restaureret.

Hvor er da *Rubensmaleriet*, der skulde pryde denne Kirke?

Forkommet, mugnet hen under Restaurationen.

Hvor er *Prestegaarden*, den gamle Prestegaard med sine mange Rariteter, med Henriks *Æolsharpe*, Sevresvaserne og Pletmaskinen paa Løvefødder?

!!

Hvor er der bleven, hvor er der bleven . . .? Læser, har du et kjært Sted, som du heger i Erindringen, saa bevar det trofast der, men lad os aldrig besøge gamle

Tomter.

Fra Anton Schweigaards Hjem.

(1883.)

Der er talt og skrevet saa meget til *Anton Schweigaards* Pris i denne Tid, da hans Billedstøtte er reist i vor norske Hovedstad, aldrig har Stemmerne i vort Land forenet sig til en saa almindelig udelt Hyldning som ved denne Mands Erindringsfest, og aldrig har det været mere fortjent. Det kunde næsten synes formasteligt at ville lægge Enkens Skjærv til en saadan Anerkjendelsens rige Overflod. Lidet vilde det ialfald gjælde fra en, der kun kan rose sig af at have staaet vor store Statsborger selskabelig nær. Hans hele Aandsretning var mig tildels fremmed, hans Betydning for Offentligheden interesserede mig, dengang i det mindste, lidet.

Men jeg vil tale lidt om hans Hustru *Caroline Schweigaard*, der i denne Anledning ogsaa oftere er bleven nævnt, en Udmerkelse, som hun vel fornemmelig skylder deres samtidige Død. For at fatte dette gribende Sammentræf og de Motiver, der her har raadet, maa man ogsaa kjende noget til deres Samliv, kjende lidt til hende, og er det ikke ogsaa en Skildring af ham? Det er nogle Indtryk, jeg har bevaret fra denne Side af den sjeldne Mands Liv, jeg her vil meddele.

Det var omtrent i Midten af Tiaaret 1830–40, at Parret Schweigaard traadte op i vor By og fæstede Bo der.

«Christiania eiede dengang,» heder det i en senere Optegnelse, «en Kreds af intelligente, tildels geniale Individier af begge Kjøn . . . I denne sin første, af Arbeidet endnu ikke kuede Kraft tog Aandslivet et merkeligt Opsving. Det var en Splidens, en Splittelsens Tid, men hvilke Kræfter udviklede sig ikke i Gjæringen, hvilken Ild og Begeistring, baaret af de dristigste, rigeste Forhaabninger! Den Ungdom, der i dette Tidsafsnit færdedes paa Scenen, vil neppe overgaaes af nogen senere Generation. Denne Ungdom var ikke verdensdannet og poleret som den nuværende, men der var Lidenskab og Poesi i den. Og Kvinderne var med i Striden, samlede Kredsen, vækkende, drivende, dømmende mellem Parterne; hvad der blev vundet, blev delt med dem. Hvert Møde blev til en Fest, hvor enhver gav det bedste og skiltes dog beriget . . .»

Lad nu denne Lovprisning af vore daværende Hovedstadsforhold være holdt lidt sterkt i Erindringens Rosenskjær – saa er det og bliver en Sandhed, at hint Tidspunkt var et merkeligt Afsnit i vor Udviklingshistorie.

Man vil derfor forstaa, hvad Indtryk to i sin Art saa merkelige Personligheder som Schweigaard og hans Caroline maatte øve ved sin første Optræden paa Scenen. At de begge straks saa sig hyldede og optagne, følger af sig selv.

Nedskriverinden heraf var desværre bosat en god Dagsreise fra Centret for denne aandrige Selskabelighed. Indskrænket til et Par aarlige Besøg kunde hun saaledes ikke regne sig til fast, virksomt Medlem af Kredsen. Men hun havde den Lykke at eie en Korrespondent, der trofast nøiagtig afgav Rapport om, hvad der tildrog sig paa Scenen, hvilke nye Figurer der dukkede op, og den Virkning, de gjorde. Denne Korrespondent var den stille, fine, men skarptopfattende *Emilie Diriks*, Datter af den i 1837 afdøde Statsraad Diriks. Jeg bevarer endnu disse Breve, et lidet Stykke Kulturhistorie, der nok fortjente at komme for Lyset som saa meget andet fra den Tid.

Det var under et Besøg hos denne Familie, at et Par af dens yngre medlemmer og jeg en Dag befandt os oppe i de øde, triste Sale paa gamle *Akershus*, for at se noget der udstillet; jeg kan ikke huske, hvad det egentlig var. Midt i Sværmen af Søndagspublikumet (hvor man helst ikke skal tage nogen Forventning om Skjønhedsindtryk med) stødte vi paa en ung Mand, der, idet han skred forbi, aftvang mig – jeg tilstaar det – et sagte, næsten forskrækket: Nei, Gud, Emilie! Han syntes mig en af disse Skjønhedsaabenbarelses, som Kunsten og Poesien i sine bedste Øieblikke kan have og gjengive os dem, men som man ikke maa vente at træffe lyslevende i Cylinderhat og Frakke – i vort nordlige Verdensstrøg nu allermindst.

Det var først senere, gjennem et Venskab, der endte med Schweigaards og Hustrus Død, at jeg forstod det første Indtryk, hans Personlighed gjorde paa mig.

Det var vistnok Skjønheden i en fremmed, fuldkommen sydlandsk, næsten klassisk Form; men det var noget mere endnu, det var Udtrykket i dette skønne Ansigt, der ligesaa lidt var nordisk, end sige norsk-nordisk. Disse blide, mørke, lidt mysende Øine, denne Pande til det næsten barnlige Smil – det udtrykte maaske det, som Tyskerne kalder «das rein Menschliche», udtrykte det saa rent, saa ædelt, som det kunde lyse fra et menneskeligt Aasyn. I denne Mands Sjæl

kunde ikke en uren Tanke opstaa, denne Mund kunde aldrig, selv hvor det ansees for tilladt, udtale et Ord, der kunde bringe Rødmen op i en Kind. Han var ingen Kavaler i den almindelige Forstand, gjorde ingen Figur paa Ballerne. Han var ingen Kavaler, men han var en Ridder uden Dadel; han var en Mand med Hjerte.

I et af disse Mindeskrifter, som Festanledningen har draget frem, et smukt og hjertelig affattet lidet Manifest, der skriver sig, hvis vi ikke mindes feil, fra Schweigaards Fødeby, fremhæves som et eiendommeligt Træk den Modsætning, der raadede mellem det næsten barnlig milde – vel hans Væsens Grundtone – og den mandige Fasthed, den ubøielige Viljekraft, hvormed han holdt paa og satte sine Idéer igjennem.

Det kunde synes at levere et nyt Bevis for det usikre, her at drage Slutninger frem og tilbage, Slutninger, der har voldt mer end én Feiltagelse, vakt mer end én Forundring. Men Schweigaard bød liden Anledning til slige Overraskelser. Vi oplevede disse Kontraster mellem det offentlige og private Jeg ganske anderledes udpræget i andre af vore store Aander. Vi vil blot nævne Høvdingerne for hine Dages stridende Partier, *Welhaven* og *Wergeland*. Hvem som kun kjendte denne første gjennem hans milde, lidt elegiske Digtning, vilde vanskelig have kunnet tænke sig den Personlighed, der skjulte sig bag denne. Selv hans Polemik var misvisende, den var tung og manglede Humoren. Og nu Personen, Privatmanden Welhaven! Man har maaske endnu ikke tænkt sig eller vurderet ret den Virkning, denne har øvet paa vore dengang endnu ubefæstede, lidt konfuse Tilstande. Hans største Betydning har maaske ligget heri. «Welhaven, denne Stormvind i vore lumre Smaaforhold, der undertiden kom i Skade for at rive Stakitter ned, maaske en og anden pen liden Vase ogsaa . . .,» saa heder det medrette i nogle Erindringer fra den Tid. Men en Kritik som hans var vækkende; man fik Øinene op, man var paa sin Post. Og hans Kritik skaanede ingen, intet. Man kunde sige, som det heder i Folkevisen, at hvor han traadte ind ad en Dør i en, kanske intet ondt anende, Familiestue, «vendte sig alle Billeder smaa» af Skræk. Nu, naar jeg tænker paa mange af disse, især Familieportrætterne – vi kjendte dengang ikke Fotografier –, gjorde de ogsaa bedst deri. Af ham taalte man det, fordi denne Skaanselsløshed mod alt smagløst, latterligt, borneret bares af en bedaarende Personlighed, et glimrende Vid, der kastede sine Funcker tilbage fra en Sjæl, saa barnlig ubekymret, saa rolig lidenskabsløs, saa kjølig krystalren som Solskin i Marts. Han var paa en Gang vor Bys *enfant gâté*. og *terrible*. Man kunde ikke

undvære ham.

Nede i Danmark læste man hans Digte og drømte om en nordisk Minnesanger, en from Baldurskikkelse bag disse milde, formfuldendte Strofer, en sand Modsætning til hans Fiende, den skrækkelige Wergeland. Dennes Poesi kjendte man slet ikke, men af hans Polemik mod Welhaven og ved en maaske ganske misforstaaet Opfattelse af Stridens virkelige Motiver, havde man dannet sig en Idé om noget «Ungeheuerligt», man ikke kunde komme nær – en Slags Jette, der morede sig med at slynge Klippestykker ned paa fredelige Folks Hoveder. Det er med inderlig Glæde, jeg har oplevet, at denne Opfatning af ham nu er vejet Pladsen for en ganske anden, og at det *unge Danmark* bedre har forstaaet, hvad hint Danmark saa sørgelig misforstod.

Henrik en Jette, en Umulig at komme nær! Et Barn, et godsligt, snildt Barn var han. Kritikløs, uberegnet, blot følgende sit Hjertes Tilskyndelser. Altid forelsket, altid i Ekstase! Alle Originalers, for ikke at sige Karikaturers Velynder og trofaste Beskytter! . . . Alle oversiddende Damers Trøst paa Ballerne! Ja, saadan var han.

Det var en egen, en interessant Tid, denne. Dog ønsker vi den ikke tilbage. Livet gik i raske Pulsslæg; for vor gamle, forsigtige Doktor *Tid* maaske lidt for betænkelig raske og fulde. Selv vi Damer følte ubevidst en Forpligtelse til at følge med og yde vort. I den lille Kreds, hvortil jeg var saa lykkelig at høre, havde der endog dannet sig en hemmelig Forening, et Slags Frimureri, der ikke gik ud paa mindre end at erklære alle de gamle ærværdige Omgangsformler og Snirkler Krig og lempeligst muligt kaste alt konventionelt usandt overbord. Forkyndelsen af denne nye Lære turde naturligvis kun træde forsigtig op, det vil sige halvt skjemtende, men det gav Anledning til morsomme Konflikter og mangen fornøielig Scene. Ak, det er vemodigt i de gamle Gjemmer at støde paa en Pakke forkrøllede Skripturer – Bladet, som vi udgav.

I al denne Dagens Gjæring, under Spøg og Alvor, skjulte der sig dog en Trang, en Higen mod noget, som man i vore Dage mere bevidst har givet Navn af en Kamp for Individualiteten, en Kamp, der ogsaa føres med anderledes mægtige Vaaben nu end dengang.

Det er ikke ganske uden Hensigt, jeg er kommen til at dvæle ved nogle Betragtninger, der kunde synes at ligge Maalet for disse Linjer fjernt. Det skulde

ogsaa bidrage lidt til at kaste et Lys over den Scene, hvor vor Schweigaard indtog en – maaske den fornemste – Plads, et Lys over ham selv. Ogsaa han tog Parti i hin Strid. Han var jo Medredaktør for Hovedorganet for det Welhavenske Parti, men hvor billigdømmende, hvor human! Aldrig traadte han selv saarende op. Ogsaa i ham denne Modsætning mellem den offentlige Mand og Privatmanden, men hvor mildt udjevnet, hvor forsonet traadte disse Kontraster frem i en Individualitet saa ligevegtig harmonisk som hans!

Der var gaaet et Par Aar hen siden hint første Møde med ham oppe paa Akershus. Da annoncerede min Korrespondent mig en ny Fremtoning paa vor Hovedstadshorisont: *Caroline Homann*, Schweigaards Forlovede. Hun var kommen i Besøg fra deres fælles Fødeby Kragerø, og alle talte om hende. Alle vilde gjøre hendes Bekjendtskab. Efter Beskrivelsen maatte hun paa det nærmeste virkeliggjøre Forestillingen om disse Feer og Sylfider, som Folkepoesien luftigst og mest bedaarende har skabt dem, dertil straalende af Livslyst og det overgivneste Lune. Med den Ligeformhed, der nu engang var bleven Dagens Tone, lod vi hinanden straks hilse og forsikre, at vi var yderst spændte paa at gjøre hinandens Bekjendtskab. Vi skulde nok vide at finde hinanden, kjende hinanden uden Præsentationer.

Saaledes stod Sagerne, da vi en Aften befandt os i den røde Sal i Lyceet, det ugentlige Mødested for Christianiasocieteten. Foran os sad en ung elegant Dame, der straks vakte en temmelig sikker Formodning om, hvem det maatte være. Nogle prøvende Sideblik, der streifede mig, medens hun vekslede nogle Ord med Emilie D., tydede paa, at hun ogsaa nærrede sine.

«Maa jeg ha den Fornøielse at forestille Damerne for hinanden,» sagde min Veninde, vendt mod hende. «Frøken W. dg» –, her nævnte hun et fingeret, mig ganske ukjendt Navn.

«Fra Kragerø?» sagde jeg. «Saa kjender De vist Caroline Homann, Schweigaards Forlovede?»

«Nei,» svarede hun med den fuldkomneste Anstand og det forbindtligste Alvor. «Men jeg har hørt hende meget omtale . . . Hun skal være saa elskværdig.»

«Saa-aa! . . . det har jeg ikke hørt . . .»

Længere formaaede vi ikke at vedligeholde Spasen, og Bekjendtskabet var sluttet.

Vi gjensaa hende som ung Hustru i sit smukke, elegante Hjem, straalende af Liv og Lune, der dog aldrig gik over Gratiens Grænser. For mig mer alvorlige, indesluttede maaske lidt for nærgaaende i sit drillende Skjemt. Vi saa hende paa Bal i Lyceet, i hvid Silke og Flor, med gule Roser i det mørke Haar. Selv blandt de mange virkelige Skjønheder, som vor By kunde opvise ved slige Leiligheder, maatte hun vække Opmerksomhed. Hun havde denne rene Blegthed – *morbidezza*. kalder Italienerne den –, der ved Lys fortoner sig til Marmorets Hvidhed – dertil en Figur, middelhøi, slank, hvis alfeagtige Finhed og Elegance først traadte rigtig frem i det luftige Balkostume. Naar hun svævede hen i Valsen, fulgte alles Øine hende, og de gamle Fruer paa Tribunen i Fonden bøiede sig hviskende mod hinanden.

Det var maaske den sidste Gang, hun var paa Bal.

Deres første Barn, en kraftig Gut, havde arvet Forældrenes Skjønhed. Vi maatte altid stanse paa Gaden for at se og beundre lille Christian Schweigaard. Alt syntes nu samlet i dette Hjem for at gjøre det til et Lykkens, Tilfredshedens.

Saa kom Vendingen i hendes Liv.

En næste Barselseng bragte hende paa Gravens Rand. Barnet døde straks, hun selv havde faaet det Knæk, hvoraf hun aldrig kom sig.

Og saa veg Lykken fra dette Hjem, der herefter skulde blive en Sygestue?

Nei, den overvandt Stødet. I Caroline Schweigaard boede der en Livsglædens og Freidighedens Magt, der bød selv Sygdommens og Smertens Dæmoner Trods; det havde blot formaaet at lægge noget mildere, dæmpet over hendes Væsen. Hendes Alvor stemte saa vemodig!

Deres Hjem var et af de selskabeligste. Her samledes alle hine Familier, som vi vel tør vove at kalde vor Bys første. Nærmest i Rækken *Hansteens* Familie og *Andreas Munch*, den samme trofaste Ven, der skulde opleve at blive hans Hovedsanger ved Festen, fremdeles *Welhavens*, *Dunkers*, *Colletterne*, *Fougstads*, *Sars's*, *Kjerulfs* etc. Denne Sofa, hvorpaa Vertinden hvilede, mest klædt i sirligt hvidt, var jevnlig omgiven af et inderlig velstemt Selskab, hun selv den gladeste, mest oprømte. Han, blid og fornøiet, hørte stille til. Det var, ligesom en under dette stille Alvor skjult Aare fik Luft i *hende*. I denne Stue, fra denne Sofa hørtes aldrig disse Klager, der kan blive en saa sørgelig Mani hos mange andre Syge. Men en Tilskikkelse som denne, baaren med en Sjælsstyrke

som denne, har sin Majestæt, en afvisende Fornemhed, der vil holde ogsaa alle Mislyd udefra i fjern Respekt – hvo havde vovet at komme med sit Smaaklynk her? En Skjæbne som denne vil aande ligesom i en Atmosfære af skaanende Æmhed.

Den første Mai var hendes Fødselsdag. Ogsaa dette var betegnende. Hun kunde ikke være et Barn af den barske Vinter eller vor mørke, triste Senhøst. Naar hendes Helbred blot nogenlunde tillod det, samledes man paa denne Dag til en større Festlighed, og det forhøiede naturligvis den gode Stemning, naar det var Vertinden muligt at bevæge sig mellem sine Gjester.

En eneste Gang har jeg truffet hende udenfor hendes Hjem. Det var en Aften i 59 paa Observatoriet hos Hansteens. En ren Begivenhed for hende, for os alle. Vi sad rundt om Aftensbordet, hun halvt hvilende i Sofahjørnet. Talen, der i den snævrere Kreds ofte streifede det metafysiske, faldt paa vort Forhold til det gennemlevede, det tilbagelagte, og hvorvidt man havde Mod til at ønske det helt eller periodevis tilbage. Herpaa blev vi alle afkrævet en Bekjendelse, der omtrent enstemmig, maaske lidt mer eller mindre betinget, faldt ud til et: Gud fri os vel! Welhaven, husker jeg, reiste sig heftig og styrtede derfra, som om han ikke fandt det et Svar værd. Det besvarede sig selv, kunde det synes.

Fru Schweigaard var den eneste, der forsikrede, at hun skulde gjerne *leve om igjen fra den første Dag*, hun var bleven sig sit Liv og sit Kald deri fuldt bevidst.

Naar var denne første Dag, hun blev sig fuldt bevidst?

Var det, da Smerte og Sygdom traf hende og knækkede hende midt i hendes fagreste Ungdom? . . . det kunde røre til Taarer at høre hende tale om Livet i de varmeste, ivrigste Udtryk.

Kom med alle Schweigaards Lovprisninger, al den Ros, der har lydt i Tale og Skrift i disse Festens Dage – *denne betyder mere!* Ogsaa har han besejlet sin hellige Ret til denne Ros ved at følge hende i Graven.

Det gribende ved denne Begivenhed er udhævet i flere af Festberetningerne. Dog er dette skeet paa en Maade, der tyder paa en noget forskjellig Opfatning deraf. I et af disse Referater heder det, at Schweigaard et Par Dage efter Hustruens Død, «som angreb ham sterkt», paadrog sig en «akut Lungebetændelse», der i mindre end et Døgn bortrev ham.

Jeg vil ikke stride med den ærede Indsender, om dette forholder sig saa; der

kunde maaske skaffes Lægeattest for, at en saadan akut Lungebetændelse stødte til, jeg har aldrig hørt det. Vi vil maaske ogsaa kun forstaa det som en undskyldelig, ja for vor Tids Opfatning maaske uundgaaelig nødvendig Tillempning af et lidt for uvant Motiv. En norsk Egtemand, Statsborger, Stortingsmand, der dør af Hjertesorg ved sin Hustrus Baare! . . . Vi indrømmer, at dette klinger for mytisk ind i vor sundere opfattende, over forrige Dages Følelsessværmeri høit ophøiede Tid.

Men jeg tror paa Myten, fordi jeg har kjendt denne Mand, hvis Hjerte brast, da hans Hustru døde.

Jeg tror paa Myten, saaledes som den dengang fra sikreste Kilde blev os berettet.

Schweigaards Sorg over hendes Død var saa dyb, saa heftig, at hans Omgivelser begyndte at ængstes for ham. Hin Nat til den 1ste Februar (Fru S. var død den 28de Januar) veg den kjærlige Søn ikke fra Faderens Side, men holdt trofast Vagten, til Morgenen randt; om Lungesygge var der ikke Tale.

Ud paa Natten stod Schweigaard op og gik ind til den Døde. Kom tilbage, og laa faa Timer efter afsjælet i sin Seng.

Formandskabet besluttede enstemmig, heder det endvidere, «at bemyndige Magistraten til at træffe de Foranstaltninger til Schweigaards og Hustrus Begravelse, der maatte findes hensigtsmæssige, for at give Handlingen den Høitidelighed, den festlige Karakter, som værdig kunde udtrykke Kommunens Sorg og Taknemmelighed». Bisættelsen skulde finde Sted i Trefoldighedskirken. Efter den Beskrivelse, der nu følger, maa den have været ualmindelig smuk og storartet.

Om nu Formandskab-Magistrat-Kommunen troede at forhøie det festlige Indtryk ved kun at tilstede *Mænd* Adgang til Kirken, ved vi ikke. I Referaterne nævnes intet derom. «For at forebygge Trængsel,» heder det, «besluttedes der, at Adgang til Kirken for Almenheden skulde begrænses ved Udstedelsen af Billetter. »

Omfattede Kommunens Fortolkning af Begrebet *Almenhed* ikkun *Mænd*? Man maa tro det. Naar vi undtager nogle reserverede Pladser oppe i Koret, bestemte for Familiens nærmeste, blev Kvinder negtet Adgang til Kirken. Mig havde Familien vist den Forekommenhed at sende Adgangskort til Koret. Men

jeg havde hørt om hin Forføining og blev udenfor. Her, blandt de *udelukkede*, har jeg havt min Plads, og skal jeg have den, til jeg selv bæres bort.

TANKER OG MONOLOGER

En Forbøn.

En Selskabssøster har jeg, der har fulgt mig trofast i en Række af Aar, jeg kan sige fra den Dag og Time, da min C. lukkede sine Øine, og som vel vil følge mig ligesaa trofast, til jeg lukker mine.

Hun er noget stille og taus af sig, saa hun nok undertiden kan trætte mig morderlig; men søger jeg saa andet Selskab, saa kan det hænde, at jeg længes tilbage til den tause, slet ikke morsomme igjen.

Heller ikke har jeg kunnet forebygge, at hun af og til er kommen til at spille en liden Rolle i de Bøger, jeg har udgivet. Glem ikke, kjære Læser, at det næsten er uundgaaeligt, da hun saagodtsom er mit eneste Selskab. Hendes Navn klinger lidt pretentiøst, naar hun saaledes træder op; selv er hun, det tør jeg forsikre, ikke pretentiøs. Det lyder, hvis du ikke allerede har gjettet det, paa Mme. *Jeg*.

Fra mit Sygeophold i Klosteret.

Det er eget at betragte en saadan Rude overstænket med Regndraaber. Et helt lidet Billede af Livet. Alle vil de deres Bane ned, førend Solen tilintetgjør dem. Nogle skyder Fart, andre glider langsomt, ventende paa den næste, der skal tilskyde Kraften, den kommer, de glider, de tager en anden, en tredje med, og deres Vei er banet . . . se nu, hvilken Fart de tar!

En glitrende Draabe laa der ubevægelig, den gled lidt, saa stansede den, den syntes at vente paa noget.

Og i lige Linje med den kom en tung Draabe, først stille, majestætisk skridende, derpaa rivende med sig alt paa sin Vei, svulmende i hurtigere og hurtigere Fart nedad. Den stille Draabe sitrede i Forventningen af dens Komme, den havde ingen Magt til selv at flytte sig.

Men den store, mægtige Draabe gled forbi, netop *lige forbi*. Solen brød frem i det samme. Et Øieblik efter var Ruden blank.

Da jeg kom ned i Haven idag og forsøgte at hinke lidt omkring, gjorde en af Søstrene mig opmærksom paa et uhyre Spindelvævnet, der strakte sig tvers over hele Hovedgangen fra Busk til Busk. Noget saadant havde jeg dog aldrig set før, saa fortrolig jeg under et langt Landliv troede mig bleven med Naturens mangehaande Fænomener. I Midten af dette Net hang et Uhyre af en Edderkop, fire Gange saa stor som vore almindelige Edderkoppe.

En Bi kom tilflyvende, eller var det en Hveps? og blev hængende. Uhyret styrtede sig straks paa den, og en Kamp udspandt sig. Jeg blev staaende som fastnaglet; jeg tror neppe, man med mere Spænding har hilset en af de gamles Gladiatorkampe. Den fangne sprællede sig løs et Par Gange, men blev paany hængende.

Ved Hjælp af min Krykkestok lykkedes det mig at redde den. Den kom løs og – fløi mig lige i Ansigtet. At jeg nu slap vel derfra, var ikke dens Skyld. Man slipper ikke altid saa vel fra Biers Taknemmelighed.

At Dyrene har sit Sprog ligesom vi, ja det er jeg forvisset om. Jeg strøede idag en rigelig Portion Brødsmuler ud paa Vinduskarmen.

En Spurv indfandt sig straks, der, uden at jeg skræmte den, ligesaa snart forsvandt, dog kun for at komme igjen med to andre. Jeg kunde ikke tage fejl, det har hændt mig oftere. Mon de enlige Fraadsere skulde være Pebersvende, der ingen Familie har at forsørge?

Havde den Klods, Jupiter kastede ned til Frøerne i Dammen, der kvækkede ham for høit og forstyrrede ham i hans olympiske Middagslur, havt mindste Følelse, vilde den bitterlig beklaget sin Stilling, som det ømfindtigste, der kunde hænde en Udsending af den Natur. Først at vække det uventedes, usedvanliges stupid-ærbødige Frygt, saa se den vige for en mer og mer nærgaaende Nysgjerrighed, og endelig føle sig overlabbet og overkvækket af slimede Frøer.

De følesløse Opskræmmere i en saadan Dam er unegtelig de lykkeligste.

[Et Interiør i et moderne Velstandshus.](#)

Det første Indtryk Forvirring; om det kom af de mange brogede Farver eller Lyset til to Sider, ved jeg ikke. Vinduerne hen mod Krogene frembringer altid denne spredte Lysvirkning, Skjønhedens, den lune Hygges værste Fiende. Det næste Indtryk var Kulde, hvis man tør kalde noget, der ikke stod i mindste Rapport til den store, mægtige Jernovn, saa. Vore, i lys, glinsende Blakfarve malede Vægge, der i de sidste Aar saa sørgelig har fortrængt de smukke, mørke, fløielslignende Tapeter, dertil de smørgule Døre med hvide Gesimser gjør altid, jeg kan ikke for det, den Virkning paa mig, som om jeg frøs. Paa Gulvet et nyt Brysseler i skrigende Farver. Over Sofaen et Oljemaleri af Husets Herre, malet af en ubekjendt norsk Mester, derunder et Fotografi af Fruen, en gammel And mellem fire grimme Ellinger, hvoraf ingen lovede nogen Andersensk Forvandling til Svaner. Hvad Slags Betræk paa Stole, Borde og Sofaer? Det forbliver en Hemmelighed, bestemt til at afsløres tre à fire Gange om Vinteren. Et pragtfuldt Taffelur mellem to forgyldte Vaser med de bekjendte pyramidalske Tøibuketter under Glas. Paa Konsoller, Etagèrer og Kommoder opdynget en saadan Masse af Nipserier og hvad disse tusende smaa Unyttigheder kaldes, som om vor Bys samtlige Basarkratere havde udspytet hele sit aarlige Udbytte over denne ulykkelige Stue alene.

Lidt overvældet var jeg sunken ned paa en Chaiselongue i Hjørnet. Da jeg havde siddet en Stund, følte jeg mig saa forunderlig beklemt tilmode, ligesom man vil sige, at Kattehadere kan føle Nærheden af disse dem antipatiske Dyr, uden at vide om dem. Jeg vendte mig, og jeg fik Øie paa en grøn Gibspapegøie i naturlig Størrelse; det maatte være den; jeg reddede mig skyndsomst ud af den smørgule Udgangsdør med sin hvide Ramme – ved den hvinende Knirken i Hængslerne fór jeg op – det var kun en Drøm.

Nogle Selvbetragtninger.

. . . Det er det forfærdelige for en, der, som jeg, kan siges at være kommen i Utide, at der i Sporet af denne hos os i Folks Bevidsthed indgroede Opfatning af Kvindelighedens Ideal gaar en hel Række af disse selvmorderske Forskrifter, som, ak, min egen Natur og hele Opdragelse altfor meget har nærret, men som i den Stilling, jeg nu indtager, omtrentlig hører til en moralsk Umulighed at gennemføre. Dertil hører først og fremst denne hyklerske Selvnedsettelse og

Selvnedkuelse, der falskelig gives Navn af Beskedenhed. Bare man knyr for at paatale noget, ville noget selv, da ingen hjælper os, har man straks som et Kast i Ansigtet: Fordringer, Fordringsfuldhed. Jeg løfter mine Hænder i en Bøn til min Samtid, ikke ganske at træde mig ned – Mændene tier haanlig; Kvinderne hvisker: Fordringer! Jeg ynker mig en enkelt Gang til en Veninde over den haardhjertede Overenskomst, der udelukker mig fra alt, alt. Fordringer! Jeg skrev engang en liden Bog, der indeholdt Skildringer fra Familielivet, mer for at kaste et sandere Lys over det noksom omtalte, mere udprægede Medlemmer: «Bare tale om sig selv», blev Hovedanken mod den.

Men hvor det giver Mod til at ville, at vove! Man vil fortjene sine Prygl.

Hvoraf kommer det, som man kalder: Intet vil lykkes for en? Ligger det i en medfødt Mangel i vor Natur, Opdragelse, Mangel paa Øvelse i at gribe Livet hændig og praktisk an?

Jeg vil tie om, at intet vil lykkes i det store, men netop disse smaa Chancer, der skulde, om ikke trøste, saa dog berolige, disse Dagens Smaafelttog til at vinde denne Beroligelse, til Erobring af lidt nyt Livsstof, Livsfriskhed, er det, som saa smertelig skuffer, saa sørgelig sløver.

Jeg gik idag efter Ugers saadanne hundrede Skuffelser over i botanisk Have for at se Drivhusvandliljerne, der skulde være saa deilige. Kom netop derhen for at se Døren blive smækket i lige for min Næse. Hjem i Solstegen. Lagde mig paa Sofaen. Slumrede ind. Da syntes jeg at se Feen fra min Barndom bøie sig over mig, viftende kjølig af den bredbladede Amaryllis, jeg ikke fik se, denne deiligste af alle Vandliljer. Trøst dig, sagde hun, du skal være uheldig i alt, alt, kun ikke i ett, og det er det, som volder dig mest Kvaler i dit Liv.

Vi kjender alle Protesilaosmyten, der har formet sig til en Verdenssandhed.

«Den, som gaar foran i en Alvorsdyst,
Han seirer ei, han kjæmper kun og falder.»

Hundreder af Mænd, der har viet sit Liv til en stor, endnu ikke af Mængden fattet Idé, vil have lært Protesilaos' Betydning at kjende.

Saa meget mere da en Kvinde, der har stillet sig i Fronten for noget saadant,

beredt paa at tage alle Slagene, der falder, før hun ligger der selv.

Der var nogen igaar, der vilde give mig Navn af en kvindelig Protesilaos. Det er sandt, jeg har prøvet denne Kamp i al Skrøbelighed og Magtløshed, og det maa man lade mig, imod en forfærdelig Overmagt, der er vant til at seire, og dog, Vidunderet er skeet, jeg lever endnu, jeg er bleven 70 Aar i denne Kamp. Mon Protesilaos var saa gammel, da han faldt for de tusende trojanske Spyd?

Den 24de Januar 83.

Til Henriksmindet.

Nei, Henrik har aldrig været Republikaner i *den Forstand*, man nu vil gjøre ham til. Aldrig har nogen i hans levende Live opfattet ham saa. Hans første brusende Ungdom faldt i Revolutionsaaret 30, hans store, nu saa ofte nævnte, dengang saa lidet læste, af endnu færre forstaaede Digterverk er paavirket, om ikke udgaaet af hin Bevægelse. Dette Menneskehedens Epos, der begynder med Skabelsen eller lidt før og ender med den Grænse, som vi med vor bedste Vilje ikke formaar at øine endnu, hvor denne samme Menneskehed endelig har kjæmpet sig igjennem til Fuldkommenhedens Maal, kastet alle Krykker, aftakket alle Støtter, hvor alle Ledere, alle Folkeslag tumler hinanden i Armene i en evig beseglet Broderkjærlighedens Fred – skulde vi allerede have naaet denne Lyksalighedens Grænse, hvor vi trygt kan afskaffe alle Støtter, alle Førere, al Autoritet, man give den hvad Navn man vil? Vi tror det ikke, og man vil neppe i Henrik Wergelands Skrifter eller Taler finde et Ord, der betegner, at han vil have Konklusionen i dette sit ideale Verdenssyn anvendt paa vore endnu saa lidet befæstede Forhold. Den varme, aldrig rastende Kjærlighed, han bar til sit Folk, og navnlig da Almuen, vil ingen drage i Tvil; men han har kun virket til dette Folks Belærelse og Opdragelse, han har aldrig ophidset det til Misfornøielse, aldrig brugt det til et Fodstykke for egen Storhed. «Jeg har kun været Digter, intet andet,» saa lød hans Ord paa Dødsleiet. En smuk Bekjendelse, som ikke alle Poeter tør aflægge med ham.

Ja Digter var han; har han ikke bevist det ved andet, saa har han det ved den Maade, han anskuede Kvinden paa. Det ved jeg, at han med Liv og Sjæl vilde laant vor Sag Ord, havde den blot havt et Navn, en Lyd for sine Krav dengang. I hans store Fremtidssyner stod hun ligeberettiget med Manden, med gamle,

svundne Epokers Begeistring og ridderlige Hyldning, løftet og baaret endog høiere end han selv . . . Ak, min Broder, vi forlanger ikke saa meget!

Det frygteligste, der tænkes kunde.

Om de andre Universets utællelige Kloder er beboet? Ja, dette er et Spørgsmaal, som vore Geologer og Astronomer vel for længe siden er kommen til Enighed om at besvare bejaende. Vi andre uvidende Stakler staar foran denne Mulighed med et rædselsfyldt: For Guds Skyld, dog vel ikke!

Konsekvensen er ubønhørlig. De lærde Herrer forsikrer os, at saa er det, det kan ikke være anderledes, og er i sin videnskabelige Iver saare fornøiede; men de glemmer at bevise os, at vor lille Klode blandt disse Myriader af Himmelleger, der skulde være befolket med levende Væsener, at denne lille Klode er den *allerulykkeligste*. Det er heller ikke tænkeligt.

Men hvem kunde bære Forestillingen om, at der gives Tilværelser, Tilstande i Verdensaltet, der i Lidelser og Rædsler af alle Arter endnu skulde overgaa dem, vor Jord huser? . . . Hu, nei Tanken gyser tilbage.

En egen Smag.

Det er forunderligt med de mange Christusbilleder, ældre og nyere, hvormed Verden er beriget, hvor faa af disse der tilfredsstiller. Næsten alle er gaaet i de traditionelle Spor: Det bøiede, langlokkede Hoved med det stereotype Fromhedsudtryk.

Jeg havde længe, mange Gange følt det, uden at turde sige det; det er af disse Ting, man ikke tør røre ved. Da skrev min *Collett* mig fra sin Udenlandsreise (vi var dengang forlovede), at han endelig i Rom havde fundet den Christus, der havde talt ham, tilfredsstillet ham mest, og det var en Michel Angelo-Statue, hvis jeg ikke mindes feil, i Kirken «Sta Maria sopra Minervam».

Denne Christus hørte ikke til de traditionelle Billeder af ham. Det var den opponerende, harmbevægede Forløser, den Christus, som jager Hyklerne ud af Templet.

Hvad er det rigtige?

Det er Begreberne stort og smaat, der i vor sociale Moralkodeks er saa forvirrende. Hvordan forsone det subjektivt rette og rigtige med det store, almindelige, Teorien med Praxis? . . . Hvad bliver tilsidst Ret og hvad Uret?

I Skolen har vi lært, at *Christi* Kjærlighedsbud strengt skal holdes, vi har faaet det indprentet i ti Budord, og vi afkræves Løftet om at overholde dem trofast i vor Konfirmation. Den samme Yngling, som høitidelig for Guds Alter har aflagt dette Løfte, er maaske inden faa Aar Medlem af et af disse kommunale Hverv, der tilsammen danner den Magt, vi kalder *Staten*.

Er Staten kristeligsindet? . . . Handler den i hin Aand, efter hine Lovbud, hvorpaa vi aflagde Løftet?

En Morder drages for Retten, dømmes og straffes med Døden. Men den samme Stat opdrætter Tusender og atter Tusender af Landets kraftigste Sønner i nogle aandssløvende Indøvelser til at sendes ud for at dræbe eller selv at dræbes. En henrettet Forbryders Dødskamp er kort, en Soldats Skjæbne, naar han falder, en langsom Pinselsdød paa en fremmed Valplads, og saa at begraves, som man begraver Hunde under en Galskabsepidemi.

En Tyvebande bryder ind i et Hus, knebler Beboerne og plyndrer, hvad den kan faa med sig. Den haardeste Straf, vor Lovgivning hjemler, Infami og Død, venter Forbryderne, hvis de gribes.

En Nation reiser en organiseret Bande, der kalder sig *Hær*, overfalder et fredeligt Fremmedland, herjer, plyndrer, myrder i tusendvis, og forkynder sig tilsidst som Territoriets Herre. Men her kaldes Indbruddet *Heltedaad*, Overmandelsen af Beboerne *Seier* og Ranet af fremmed Eiendom *Erobring*. Naboerne ser til med frygtblandet Beundring, og Historiens Genius optegner Begivenheden med Stolthed i sine Annaler som et af dens Lyspunkter.

Er Staten kristeligsindet?

– En stakkels forført Pige begaar i Fortvilelse en Forbrydelse og sperres inde for Livstid. Men Ophavsmanden dertil ved ingen noget om, han kan gaa hædret omkring, som det ikke angik ham det mindste. I enkelte Lovgivninger forbydes det udtrykkelig at efterspore ham. Naar gale Hunde bider, skynder man sig med at slaa dem ned for at forhindre Smitten. Her har man ordnet Sagen omvendt.

Her er det Ofrene, der slaaes ned, Forgifterne gaar fri. Og der er forskrækkelig mange Forgiftere, hvor skal vi finde en *Pasteur* til at betvinge denne Hundegalskab?

– Naar en af vore Kvinder i en viss Samfundsstilling begaar en Uforsigtighed eller gjør sig skyldig i en Svaghed, eller ofrer mer i sin Kjærlighed, end Reglementet tillader, er hun udpeget, maaske fortabt i den offentlige Mening.

Men dette samme dydige Samfund, denne strengt retfærdige Magt i det, som kalder sig Staten, aabner selv Dørene til Skjendselens Boliger, hvor Tusender af Kvinder ofres for Mandens Dyriskhed, aabner dem og siger: Værsgo, mine Herrer, nu er det ordnet saa godt og trygt, der er ingen Ting at frygte.

Ogsaa angaaende *Dyrene* mindes vi at have faaet nogle Leveregler indprentede, der kommer i en forfærdelig Strid med en senere Samfundsopfatning af det berettigede og tilladelige ligeoverfor disse vergeløse.

«Maa være snilde Barn mod Dyrene, ikke rive Vingerne af Torbisterne, ikke slaa Karo . . . klappe Pus pent!» . . . har vi ikke alle hørt dette lyde for os hjemme hos Far og Mor?

I det store Hjem Samfundet seigpines daglig Tusender af uskyldige Dyr tildøde i dertil indrettede Laboratorier, om for at tilfredsstille en videnskabelig Kundskabstørst eller en særegen Grusomhedstrang hos Bødlerne, kan ingen bestemt afgjøre; men Staten holder sin beskyttende Haand ogsaa over disse Vederstyggeligheder, og Samfundet ser rolig, ufølsomt til, som om aldrig nogen af dets Medlemmer havde havt et Barnehjem, aldrig havde hørt en kjærlig Stemme formane: «Snild mod Dyrene! . . . ikke slaa Karo! . . . klappe Pus pent!» .

..

Er Staten kristeligsindet?

Den sidste Sten.

Naar man gaar tilfjelds, vil man undertiden ved Veikanten træffe paa en pyramidal Sammenhoben af Smaasten. Medens man stanser og undrer sig, i hvad Hensigt denne Stenhob er reist der, har Førerne allerede lagt sin til, og uvilkaarlig gjør vi det samme.

Er det et Mindesmerke, der er reist over noget merkeligt, *der* hændt? Nei. Paa

denne Plet tog maaske for flere Aar tilbage et Par Gjætergutter Sigte paa en pragtfuld opskudt Tidsel; flere og flere Sten faldt, der trykkede den til Jorden og skjulte den.

Og nu kastede enhver, der vandrede forbi, sin Sten til, fordi de andre Stene laa der.

Det er saaledes, Stendyngen kan optaarne sig over et Menneskeliv, der løfter sig op over Alfarveien. Er den første Sten tankeløst kastet, følger de andre efter, og nu gaar ingen forbi, uden at de har lagt sin Sten til.

Men en Dag er Pyramiden vokset saaledes, at ingen naar længer derop. Og se Tankeløshedens og Raahedens Stenhob er vokset til et Mindesmerke, som Eftertiden ærefrygtsfuld bøier sig for.

DEN DUNKLERE SIDE:

Til bedre Forstaaelse.

(1879.)

I.

Hvad der end tales for og imod Sagen, bliver der et Punkt i den, hvori selv de uenige lettelig vil enes, og det er, at vort Norden neppe kan kaldes en villig Jordbund for den Verdensbevægelse, som vi kjender under Navn af Kvindesagen.

En Smule sammenlignende Erfaring vilde snart belære enhver, der rolig vil se og dømme, om, at det Standpunkt, denne Bevægelse indtager hos os, ligger et godt Stykke under det, som den har naaet i andre Kulturlande – Amerika taler vi ikke engang om.

Et bredt Belte tænkt sig draget fra Nordkap gennem Norge – Danmark-Tyskland ned til Schweizergrænsen vilde maaske temmelig nær betegne det Strøg af det dannede Europa, hvor denne Sags Betydning og Berettigelse endnu ikke er trængt rigtig ind, men hvor den endnu maa friste en usikker og kjæmpende Tilværelse.

Særlig maa dette siges at gjælde vort Norge. Selv eier den ikke et Organ i Pressen, som den kan kalde sit, men der findes heller neppe et eneste af vore andre Blade eller Tidsskrifter, hvor den var sikker paa ikke at blive afvist, hvis

den tilfældigvis skulde forkynde Anskuelse og Tendenser, som ligger lidt over det Høidepunkt for saadanne, der gjælder her hjemme, men som andetsteds maaske betragtes som noget allerede overskredet.

Et uimodsigeligt Bevis derfor har vi deri, at der ikke som i de store vesteuropæiske Lande er optraadt en eneste Mand af Betydenhed, der har gjort denne Sag til sin egen.

Ernest Legouvés herlige Verk: «l'Histoire morale des femmes», der samlede Tusender af Tilhørere af alle Klasser, da han i «Collège de France» uddragsvis meddelte det i Foredrag, er i vore nordlige Lande neppe kjendt af en Snes Individuer. Her vides ikke en eneste mandlig Forfatter, der i Lighed med den berømte franske og flere, som England har at opvise, i et omfattende, paa den rette Grundvold bygget Skrift har forkyndt sig som Forkjæmper for disse Bestræbelser. Hænder det, at nogen leilighedsvis udtaler sig om Spørgsmaalet, kan man være temmelig sikker paa, at det sker i nedkuende Aand.

Og hvilken er den rette Grundvold for disse Bestræbelser? vil man spørge.

Det er den, som ogsaa jeg, med bedre Vilje vistnok end Evne, har forsøgt at hævde i nogle Skrifter. Man har lidet søgt disse Skrifter; man synes ikke at have villet forstaa dem.

Det er sandt, der staar ikke et Ord om Mønsterkjøkkener eller nye Industriskoler deri. Da det fremmedartede i Programmet imidlertid maatte gives et Navn, har man kaldt det Fantasteri, Utopier o. s. v. Man har troet at se det yderligstgaaende i denne Retning, medens jeg har kjæmpet for Maadeholdet, kjæmpet for at føre det bedste, brugbareste af andre Landes Resultater i Bevægelsen ind i vor og advare mod Udskeielsen.

Den er den Grundvold, som den franske Skribent allerede antyder i Titelen af sit Verk, naar han kalder det Kvindens *moralske* Historie.

Det er *Kristendommens* Grundvold. Ikke den af Mennesker forvanskede, gennem Tiderne forfaldne, men den, som Christus selv forkynder: *Lighedens*, *Fællesforpligtelsens* Lov i et evigt, uryggeligt Forhold mellem Mand og Kvinde, hvorledes den end uundgaaelig maa tillempe sig en fremadskridende Verdensudvikling.

Det er dette gennem Tiderne saa grovelig forrykkede Forhold, denne endnu saa uklart opfattede Sag først har at gjenoprette, skal der bygges videre derpaa,

medens den er tvungen til at betragte andre mere letfattede og –gribelige Faktorer i den, de praktiske Vindinger indtil videre som det underordnede – som noget, *der vil falde af sig selv*. Naar vi derfor i en eller anden hjemlig Behandling af Emnet har set dette sidste Spørgsmaal, *det praktiske*, omtalt som det for Tiderne *enegyldige, eneraadende*, der allerede skulde have fortrængt det andet, Livsnerven i den hele Bevægelse, da beror dette paa en Opfatning af Sagens Stilling, der er vel «elementær» endog for os her hjemme, og som derfor neppe vil kunne dupere nogen. At de fremmede Samfund, hvor denne Erfaring skal være hentet, ikke godkjender den, er det overflødig at forsikre.

Nei, deri skal det sande Motiv til Bevægelsen søges og i intet andet: dette Forhold, dette af Christus indstiftede Forhold mellem Mand og Kvinde har ikke vedligeholdt sig. Legouvés Skrift vil paa en forfærdelig Maade kunne oplyse derom. Manden har kun forbeholdt sig selv Tillem্পningen efter Tidens Fordringer, alt imedens han efter *sine Fordringer først skaber Tiden*, men han har forment Kvinden det. I alt, hvad der kunde træde hans Egeninteresser for nær og true hans Enemagt, medens han selv mer og mer frigjorde sig fra den gamle Lovs Fællesbud, har han paakaldt den i sin hele knugende Bogstavstrengthed mod hende og kun tilladt Ophævelsen af disse Lovbud i formelle Uvæsentligheder.

Men kan det ene Lovens Bogstav hæves, kan andre det ogsaa, der ganske anderledes fjernende og skillende reiser sig mellem de to forbundne. Thi ligesaa lidt som en Kvinde i vore Dage tænker paa et bibelsk Forbud mod at klippe sit Haar eller røgte et Lærerkald, ligesaa lidt som vore Nutidsdamer finder sig religiøst forpligtede til at bede og høre Guds Ord med bedækkede Hoveder, ligesaa lidt kan vi efter Bogstaven godkjende den Stilling, som Apostelen fra *sin Tids Standpunkt*, og vel at merke, ligeoverfor den *evangelisksindede* Mand, anviste Kvinden. Vi kan ikke anerkjende dette Underdanighedsforhold til vor Tids Mand, uagtet vi maa høre det forkyndt i de kirkelige Ritualer og Ceremonier. Presterne, de bestaltede Vogtere af dette af Christus indstiftede Fællesforbund, har ikke magtet at opretholde det – de er endte med at se gennem Fingre med den ene Part og lukke Øiet for Kløften. Deraf maaske ogsaa den usikre Stilling, de indtager i vor Tid. Man skulde næsten sige, at jo mere de føler sin egen Uformaaenhed til at virke paa den mere ustyrlige Del af Hjorden, des strengere søger de at holde den føieligere Halvdel af den under Bogstavlovens Tugt. Derved

udvides Kløften. Det maa komme til et Verdensopgjør, et Kompromis, hvortil Manden selv godvillig giver Stevne.

Det er dette Verdensopgjør, dette Kompromis, der forberedes i hine store Mænds Skrifter. De har begyndt, disse Christi sande Bannerførere, med at drage Sløret fra det Dyb af Fornedrelse, hvori Kvinden i Aartusender har været nedsunken. Mer og mer at vække Bevidstheden om en saadan verdenshistorisk Uret, og *ikke mindst hos de forurettede selv*, forberede Forsoningen, opildne til al den Opreisning, der kan ydes – saa sandt som vor Tid kalder sig Oplysningens, Humanitetens: at løfte Kvinden op til den Magt, den Betydning i Samfundet, der med Gud og Rette tilkommer hende, det er og bør være det sande Formaal for disse Bestræbelser.

Af Mænd, som vil anerkjende Kvindesagens Berettigelse i denne dens sande Aand: *Ligeberettigelsens, Opreisningens*, eier vort Norden vist ikke mange. Det er ikke længe, siden en enkelt saadan høisindet offentlig tog Initiativet i en simpel menneskelig Billighedssag, der angik Kvinden. En Karikatur i et Vittighedsblad var Belønningen for denne ridderlige Handling.

I dette Mørke kan det saa pludselig lysne, det er paa vor nordlige Horisont, disse Glimt tegner sig uregelmæssig, uberegnelige som Kornmodn om Høsten. Men Kornmodn betyder jo noget godt, derfor hilser vi med Glæde disse Glimt som et lykkeligt Varsel.

Forsvaret har hidtil kun været lagt i enkelte Kvindehænder, det er, i *Vanmagtens, Forladthedens*. En saadan Forkjæmperinde vil snart merke, at hun støttes ikke fra nogen Kant. Hun vil altid i Farens Øieblik se sig i en Situation, der minder om den ulykkelige Keiserprins's Allersidste: Ynkelig ladet i Stikken af sine egne, medens der lurer, kan man sige, en Assagay bag hver Busk.

Den nye Opdagelse.

(1879.)

Veltalenhedens Dis, o Musa blid og skøn,

Jeg dig paakalder, høre du min Bøn!

Thi særlig, naar det gjælder uvant Tale,

Og noget med lidt Fynd og Kraft at male,

Jeg stoler mer tilsidst dog paa dit Kjøen
End paa hin stolte, strenge, laurbærkranste Gud,
Der selv mod egne Dyrkere, naar det ham stikker,
Overmodig, seirsberuset skikker En eller flere hvasse Pile ud,
Naar han (man har Eksempler og derpaa,
Hvis man i noget drister sig hans Lige)
Ei foretrækker, med Respekt at sige,
Dem levende at flaa;
Og derfor Magtens, Styrkens Symbol, han som ingen anden
Til Skytsgud egner mere sig for Manden.
Men du, o milde Dis, vil os tilhøre,
Men du imod et Kjøen vil skaansomt bøie Øre,
Der, ikke kaldet til at herske, handle, styre, stride,
Fik Trangen ikkun til at *ofre sig og lide* –
En Trang, som knapt det holde kan i Tømme,
Men selv, vil man jo paastaa, søger Prøvelsen,
Imedens dog, fuldt villig vi indrømme,
For den at lette, holde jevnt i Øvelsen,
Der gjøres muligst *alt* ifra den anden Side . . .
Men du, o milde Dis, vil skaansomt bøie Øre
Imod et Kjøen, der – sælsomt, siger vi,
Med saadan Trang udstyret – sært mon friste,
At bære paa en tyndere, mer trykket Hjerne-kiste
Med *mindre Indhold indeni*
End hint det andet Kjøen, det mægtige, «det sterke»
(De tykke, tunge Kister altsaa dettes Merke!),
Staa du, veldædige Beskytterinde,
Offertrangens, trange Hjerner Skytsgudinde,
Staa du, en stakkels Bærerinde deraf bi!
Lyt huldrig til, hvad her hun har isinde,

Læg mer end Kvindes Mod og Magt deri!
Sufler mig, inspirer mig, der min Sang
Saa dristigt Maal har sat sig denne Gang.

Der er et Motiv kommet til i Kvindesagen, der maaske mere end noget er skikket til at bringe Forvirring i Opfatningen af denne Sag, for ikke at sige hemme den i dens Gang: Spørgsmaalet om de naturlige Evners Fordeling i de forskjellige Kjøen. At det er bleven en mægtig Faktor i Modstandens Bestræbelser, er ganske visst. Det er allerede adskillige Aar, siden Verden blev imponeret ved en ny Opdagelse, den, at man ad *anatomisk* Vei var naaet til paa det nøieste at faststille Forholdet mellem de mandlige og kvindelige naturlige Evner. Man var kommen til det nu endelig uimodsigelige Resultat, at den *aandelige* Overvegt overveiende ligger paa Mandens, men den *moralske* – som en af de mere berømte Sjæleprosektorer galant lægger til – overveiende paa Kvindens Side.

Med denne Opdagelse skulde alle Spørgsmaal være løste. Verdensligevegten var da endelig funden og for evige Tider sikret.

Sagen er, at det er denne Udskiftning af Egenskaber – lad dem grunde sig paa Sandhed eller ikke – der maaske mer end noget bidrager til at forstyrre denne Ligevegt og til at befæste Kvindens hele mislige Stilling i Samfundet . . . Vi staar her svimlende ved Kløftens Rand.

I Virkeligheden vil det nemlig sige, at den aandelige Overvegt først og fremst finder sig kaldet til at øve denne Overvegt netop over sin føieligere Modsætning, de moralske Egenskaber, bestemme deres Art og indbyrdes Forhold, kort – lempe dem efter sit Behov.

Det vil kun sige, at den aandelige Overvegt i det hele notorisk har bevisliggjort sin Eneret til at foreskrive Love, tage Bestemmelser, eksekvere Domme, medens den anden Part *naturnødvendig* villig vil underkaste sig disse Love, denne suveræne Styrelse.

Det vil kun sige, at deraf er flydt Love og Bestemmelser der i visse retslige Tilfælde stiller Kvinden i Række med Børn og Imbecile.

Det vil kun sige, at deraf er flydt Love og Bestemmelser, der tillader Manden «til en viss Grad» at prygle Hustruen.

Det vil kun sige, at der deraf er flydt Love, der tillader ham at dræbe hende

paa Stedet, hvis *hun* gribes i en Forbrydelse mod Egteskabets moralske Forpligtelse.

Skulde vi ikke have denne Udskiftning af Evner og Egenskaber at takke for den hele vanvittig opskruede Maalestok for kvindelig Moral og Pletfrihed i Forhold til Herrens og Lovgiverens? Til hende Kravene paa Ædelmod og Opofrelse – til ham at modtage Offeret og lønne hende paa en Maade, der ofte mindst smager af Ædelmod. Man minde sig blot det forskjellige Lønningssystem, hvor Arbeidet ofte er ganske ens: Han *byder* – hun skal *lyde* – hun *yder*, han skal *nyde*, det er Konsekvensen af denne Naturnødvendighedens Lov, beseglet ved baade Sondens og Vegtskaalens uimodsigelige Vidnesbyrd.

Vistnok kunde der reise sig Tvil om Paalideligheden af denne kirurgiske Bevisførelse, og om den i saa Fald giver Ret til en saadan Udskiftning af Magt, der simpelt væk vilde vedblive at gjøre vore menneskelige Samfund til Planteskoler for Tyranni og Uretfærdighed. Det kunde navnlig være Tvil underkastet, om virkelig den lidende Part med saadan naturbegrundet Glæde finder sig i Uretten.

Vi tror, den *lider forfærdelig derunder*, at Tusender sukker mod den Tid, da alle vil stemme sig op mod den, og denne Side af Frigjørelsen seirende være traadt for Dagen.

At denne Misfornøielse rører sig, om end dump, i mange Gemytter, hører i det mindste til det bevislige, uimodsigelige. Paa hvilken Side den aandelige Overvegt virkelig skulde ligge, og hvad Indflydelse den i saa Fald vilde øve paa Spørgsmaalet, dette er et af de Problemer, som, hvis det overhovedet *summarisk* kan opgjøres, ikke endnu kan finde nogen Løsning. Tiden dertil er endnu ikke kommen. Man kan formentlig ligesaa lidt paa vore nuværende Tilstande bygge et System for den ene Parts aandelige Underlegenhed, som man af en Chineserindes forkrøblede Fod vilde bevise, at den ikke kunde være ligesaa velskabt som en anden Menneskefod, der ikke har kjendt Futeralet.

Der har vi det. Argumentet hentet fra Foden, ikke fra Skruerne om den. Den gamle Forveksling af Aarsag og Virkning, som den «logiske» Del af Menneskeheden ikke *vil se*, og den ulogiske Del af den naturligvis ikke *kan se*, paa Grund af – den lamme Fod. Vi kan daglig faa denne Argumentation for en naturbegrundet kvindelig Ulighed og Underlegenhed præsenteret os i det hele

Repertoire af daddelværdige Egenskaber for vor Tids Kvinder og sikkerlig ikke mindst ubønhørlig af hendes eget Kjøen. Hendes Overfladiskhed og Interesseløshed, hendes «Pjattevorenhed», hendes Koketteri og Forlystelsessyge etc. etc.

Men er det ikke saa, man vil have hende? Er det ikke disse Egenskaber, man mindst i de Par sidste Aarhundreder netop har fremelsket hos hende? Manden vil have hende saa, og naar det altfor vel lykkes, burde Daddelen ikke træffe hende. Jeg kan ikke istemme dette – især det kvindelige, lidt farisæiske Skrig over disse Feil – de maa, synes mig, kun vække den dybeste Medynk. I Middelalderen indtog Kvinden en helt anden Plads i sit Samfund. Hun var da den ved Lærdom og Dannelse overlegne, den aandelig toneangivende, medens Manden skjøttede sine Rov- og Kampinteresser. Da hørte man intet til disse Smaaligheder og Ynkeligheder, der nu lægges hende tillast. Det er sandt, Uvidenheden og Fanatismen var dobbelt vaagen, en saadan Overlegenhed kunde kun stamme fra Djævelen; derfor laa Fanatismen og Uvidenheden ogsaa bestandig paa Lur og brændte hende med sand Fornøielse paa et Baal, hvor den kunde komme til det.

Forholdet i vore Dage viser sig vistnok mindre skarpt udpræget, men skulde Opfatningen af Kvinden og hendes Betydning i og for Samfundet virkelig staa saa meget høiere end dengang? En aandelig Overlegenhed sees endnu kun med mistænkelige Øine, Adgangen til at bruge sine Evner i det store, bevægede Livs Tjeneste er endnu mere end dengang sperret for hende overalt. Manden holder sig mere hjemme end i Feudal- og Ridderskabets urolige Tider, og her skal hun være Dukkebarnet, der forlyster ham, bortspøger og bortpjatter hans mørke Stemninger og sørger for hans huslige Behov. Spørg hvilken Mand af vor Tid, man vil, selv den høiærværdigste, og de vil alle foretrække Dukkebarnets Silkestrømper fremfor disse stygge *blaa*.trømper.

Den aandelige Overvegt er i sin Art despotisk. Det er ikke af den, Kvinden tør vente sig en heldig Løsning af hendes Sag. Det, man kalder hendes Fortrin, der alle skal have det passive, lidende Præg, vil neppe heller virke til denne Løsning. Det kan kun en ligevegtig Udskiftning af Evner og Egenskaber, der forsonet rækker hinanden Haanden og supplerende kan virke i Fællesskab.

Kritikken og Kvindesagen.

(1879.)

Vi kan forfølge Virkningerne af disse mislige Vilkaar, hvorunder en hos os endnu saa lidet sympatetisk Sag har at kjæmpe, vi kan forfølge den i alle dens Spor, gennem alle Konflikter, fra Dagens ligegyldigere, simpeltvæk mattende og trættende op til Livets dyberegaaende, mere skjæbnesvangre. Vi maa her indskrænke os til at antyde den Stilling, som denne Sag indtager ligeoverfor den *væbnede* Magt, Modstanden har at stille i Marken: *Dagspressen, Kritikken*.

Et saadant kvindeligt Forkjæmperskab er endelig naaet op til Udgivelsen af et Skrift.

Intet om de Kampe, det har havt at bestaa, medens der endnu arbeidedes til dette Maal. Man maa bestandig minde sig om, paa hvilken Jordbund man staar, der maa hverken siges for meget eller for lidt; det er som at sysle med Petarder, en enkelt lidt for vovet Sætning kan sprænge det hele. Censuren ligger allerede i Luften, ligefra Veninders bekymrede Miner, gennem diverse andre Instanser, ned til den allersidste, maaske en «tænkende Sætter» – «en ny Magt i vor moderne Kultur, der ikke er mindst at frygte», som en bekjendt Forfatter udtrykker sig.

Det er endelig naaet dette Maal, den store Dag er oprunden, den, som andre Kunstnerproducenter hilser som en Opfyldelsens glade, der lover dem Belønningen for alt Besvær.

Først nu vil den Stilling, denne Kunstnermission indtager til den store Almenhed, synlig træde for en Dag.

«Aanden, Kunsten har intet Kjøen,» er der sagt; her er da endelig et Felt, hvor Ligheden synes selvskreven. I alle andre Kulturlande erkjendes ogsaa denne Aandens Ligeberettigelse. Hvor det f. Eks. gjælder visse offentlige Nationalbelønninger, regnes kvindeligt Fortjeneste sideordnet med Mandens.

I vort Norden er det ikke saa. En Forfatterinde vilde selv under den gunstigste Konkurrence, støttet af de mest smigrende Indstillinger, kun opnaa en Søsterlod, hvis der overhovedet opnaaes noget. Hvor det derimod af en eller anden Partieller Tendensgrund gjælder Mishagsbevidnelser overfor hende, kan hun være sikker paa den dobbelte Arvelod.

Det vil vise sig overalt, hvor Kritikken privat eller offentlig udtaler sig om kvindeligt Forfatterskab vis-à-vis det mandlige, i den paafaldende Afvigelse i

Opfatning og Bedømmelse, der da giver sig tilkjende, nøiagtig den samme, der gjør sig gjældende i alle livets almindelige Forhold. Skulde denne Partiskhed ikke være den fornemste Grund til, at næsten alle betydeligere Romanforfatterinder forskanser sig bag Mandsnavne? – Lader et saadant kvindeligt Forfatterskab sig ikke strengt henføre til den fuldkommen tamme, uskadelige Dameproduktion, eller endnu bedre, til en viss selvmordersk, selvnedbrydende Sort, der giver sig Navn af den kristeligsindede (jeg vil heller kalde den ukristelig), en Sort meget yndet Produktion hos os, der ganske sparer andre Uleiligheden, – tillader den sig en frisindet og – dette kan neppe undgaaes – *anklagende*.temme i Tidens store Spørgsmaal – straks vil man se den daglige lille Konveniensmaaler for kvindeligt Optræden bragt i Anvendelse.

Hvad gjør vore første Dramaturger andet end at rette de bitreste, mest nærgaaende Angreb paa bekjendte Samfundstilstande? Er Forfatteren saa heldig at staa udenfor Partirækkevidden, kan hans Stykke dertil æstetisk forsvare sin Plads, interesserer det, morer det, taales det ikke alene, det sætter alle Penne respektfuld i Bevægelse. «Et Dukkehjem» skulde være skrevet af Kvindehaand! Vel, at det ikke er saa; vi havde ikke faaet det at se paa nogen Scene, men man havde nøiet sig med at harmes over Noras Bortgang i al lun Gemytlighed hjemme.

Statistikere og Kriminalreferenter, Læger og Sjælesørgere, Filantroper og Misanthroper forener sig i et Skrig over Tidens Forfald og moralske Udartning.

En Forfatterinde, uagtet hendes eget Kjøen lempeligst beregnet de 99 af de 100 Gange er Offeret for og i denne Udartning, maa ikke tale, maa ikke vide om den.

En Mand vil ogsaa i Regelen være forskaanet for disse vivisektoriske Sjæleundersøgelser og Tilbageslutninger paa det rent personlige, som en kvindeligt Forfatter af et ikke ganske normalt Præg altid ser sig udsat for. Ikke mindst heri bliver en Forkjæmperinde for en større Sag ømfindtlig erindret om, at den liberale Sats: «Kunsten, Aanden har intet Kjøen» ikke gjælder her i Norden.

Der kunde paapeges hundrede Træk af denne Partiskhed for Forkjæmpermanden. Vi vil tillade os at udhæve et eneste saadant Træk.

Lorentz Dietrichson udgav nylig et fortræffelig lidet Digt, betitlet «Kivleslaatten», der strengt gaar visse af vore hjemlige Tilstande tillivs.

Desuagtet er det blevet venlig optaget. Det har maaske virket mere overbevisende, mere varmt indtrængende, end vor berømte «Dæmring» i sin lidt kolde, overlegne Tone nogensinde gjorde det. Det er ogsaa blevet velvillig anmeldt, baade i danske og norske Blade.

Samtidig dermed er der udkommen nogle «Kivleslaatter» fra kvindelig Haand, betitlet «Fra de Stummes Leir», der mindre nærgaaende er rettet mod Tidens literære Udskeielser.

De anmeldtes, de *overfaldtes*, kan man sige, i tvende kjøbenhavnske Hovedblade, i en Tone, der haaned al god Tone. Om Provinsbladets Betragtninger derover vil vi ganske tie.

Ret merkeligt er det, at disse Udfald skede i to af den danske Presses Organer, der gjælder for rene Modsætninger, det ene for et Fremskridtets, det andet for et Tilbagegangens, Stilstandens. At nævnte Bog befandt sig imellem begge disse Retninger, som den ulykkelige Egtemand hos Schiller: «Von Beiden gleich verstossen, von Beiden gleich verhasst», med andre Ord var ingen af dem tilpas, har Forfatterinden ikke kunnet tyde anderledes end som et hædrende Bevis for det Maadeholdets Standpunkt, hun har indtaget og altid vil indtage, medens Uviljen mod en kvindelig selvstændig Optræden og Hadet mod Sagen selv gnistrer frem af begge.

Der er en Maade at affinde sig med en af en eller anden Grund ubekvem Produktion, den bekjendte, «at tie den ihjel».

En misundelsesværdig Død!

Der er en anden Dødsmaade, som den ugunstige Kritik, maaske som hurtigere og virkningsfuldere, hellere synes at ville bringe i Anvendelse, den at *citere ihjel*.

Kunsten deri bestaar i at opsøge de mere pointerede Steder i et saadant Skrift, rive dem ud af sin Sammenhæng og sætte dem i en Forbindelse, hvorved de kommer til at sige noget ganske andet, undertiden netop det modsatte. Træffer en saadan Kunstnercitator paa en Sætning, der altfor tydelig udhæver den sande Mening, saa springes den behændig over.

Nu, det er da ialfald vore egne Synder, vi her stevnes for, og vi har til Nød corpus delicti at henvise til. Vanskeligere er en saadan mer exceptionel Forfatterinde stillet, naar hun maa være Syndebuk for andres saadanne, knyttede

end disse Sigtelser sig til noget i vor Literatur mere udpræget og ophøiet. Jeg har saaledes mere end én Gang i Forhandlingerne om *Ibsens* «Dukkehjem» nydt den Ære at spille et Slags Rolle af fyrstelig Prygledreng; hvad man ikke ligetil vovede at sige ham, det fik man med et behændigt Skub ind under mit Navn.

Vi maa bøie os for en Bedømmelse, der er begrundet i Læserens egen Erfaring. Men til de Tusender, der ikke kjender til Produktionen uden gennem Døgnkritikkens Udsagn, være det bønligst henstillet, ikke ganske at dømme fra disse, og navnlig mistro – Citater.

Den naturalistiske Roman.

Denne Retning i Romanen nutildags har visseligen Ret ligeoverfor den usande, tilslørede Romantik, hvori vi Ældre er optaattet og opflasket. I den Forstand vil jeg ogsaa kalde mig Realist.

Men «Alles mit Maszen». Vi vil have den sande Side ved Livet frem uden at behøve at holde saa meget for Næsen, uden at føle Nødvendigheden bagefter at tage Nafta ind for Kvalme.

Dog, Kvalmen kunde vi endda nok se at finde os i, men der skjuler sig en brutal Uret derunder, hvorimod «Krænkelser af Velanstændigheden paa offentlig Gade» er intet at regne. Ved at vrænge Livet ud i sine dulgteste Folder, ved at behage sig i Skildringen af den dyriske Side ved Menneskenaturen er det atter igjen *Kvinderne*, der maa betale Legen, Mændene generer det ikke. Hr. *Zola* med Konsorter glemmer, eller har vist aldrig tænkt derpaa, at Kvinderne kan ikke eksistere uden dette ideelle Slør; det grunder sig i det dybeste i deres Natur; vilde de selv befri sig fra det, da vilde man, og medrette, høre et Skraal!

Høire og Venstre.

En morsom Variant til den bekjendte Kategori, hvori den franske Code civil stiller «la femme», yder os Hr. *Delaunay* i et nylig i den biologiske Forening i Paris holdt Foredrag.

Han udhæver den Forkjærlighed, som alle *høiere* og *mere udviklede* Naturer uvilkaarlig viser, altid at holde sig til *høire Side*. «De lavere, mindre udviklede Naturer, *Børn, Gamle, som gaar i Barndommen, aandssvage* eller *aandelig*

svækkede og –; *Kvinder*», saaledes udtrykte Taleren sig, «er derimod altid tilbøielige til at holde sig til Venstre. Hvor begge Kjøen skilles ad, i Kirken f. Eks., ved Maaltider, sidder Kvinderne ogsaa altid til Venstre». (?) Naar man læser sligt Galimatias, fristes man til at spørge: hvor hører Taleren selv hen? mellem de gamle Børn, eller de barnagtige gamle, mellem de svage Aander, eller de aandssvækkede? Bevares nei. Han er en af Frankriges berømteste Lærde.

Før og Nu.

Man skriger over vor Tids Usedelighed, men den har maaske et Fortrin fremfor tidligere Dages, at man har begyndt at skriges over den, at den ikke vil gaa ganske rolig, ubekymret hen, som det var Tilfældet dengang. Værre end den var og havde taget Sæde i vore Landbygder i den første Tid af vort Aarhundrede, kan den vel neppe være. Vi havde Forbrydere i alle Genre at opvise, mistænkte Hustrumordere, Bigamister, Drukkenbolte, og vi behøver ikke at nævne Donjuaneriet i den laveste Skikkelse. Alle disse gik løse omkring, havde Forsædet i Kommuneanliggender, gav deres Familiefester og Baller, gik i Kirke og til Alters, kort repræsenterede anstandsfuldt Bygdens Honoratiores. Endnu tænker jeg med Gysen paa alle de Historier, der dog først senere, naar alle disse Helte havde udspillet sine Roller, kom for en Dag; der fattedes intet af, hvad man kunde tænke sig til Stof i de forfærdeligste Tragedier.

Vor brave, elskværdige *Eilert Sundt*, senere Prest i en af disse Bygder, bad mig engang fortælle ham noget deraf. Jeg sagde, at det havde sine Vanskeligheder at fortælle, men jeg skulde forsøge at skrive ham noget op deraf.

Det skede, og jeg optegnede en Del af disse Træk af en Bygdekrønike og sendte ham det; hvor det er kommet hen efter hans Død, om det endnu eksisterer, ved jeg ikke.

Og Kvinderne, Hustruerne til disse ryggesløse Mænd! Blev de ikke selv forgiftede ved Nærheden, virkede ikke Bevidstheden om en saadan Fordærvelse sløvende paa deres sedelige Forhold?

Nei, intet mindre. I rene Gemytter virker Lasten i sin dyriske Skikkelse, berøvet alt, hvad der anstændigvis tilslører, om ikke forskjønner den: Galanteri, Lidenskab, elegante Former, kun afskrækkende, ikke forlokkende. Aldrig har jeg

samlet, paa et ingenlunde snævert Omraade kunnet tænke mig en saa fuldkommen over al Tvil hævet Renhed og Hæderlighed som den, der omstraaede disse Hustruer og unge Piger. Det var, som om Fordærvelsen ikke angik dem; man skulde tro, at de betragtede deres Herrers Udskeielser som noget uundgaaeligt, som Naturprocesser, vulkanske Udbrud; saaledes bar Hustruerne det, saaledes sad de unge Piger i Hjemmet og ventede, at den samme Skjæbne skulde banke paa og hente dem.

O, hvilke Jammeregteskaber har jeg ikke oplevet, er jeg ikke bleven Vidne til! Jeg har først senere forstaaet det ret. Der taltes aldrig derom af de mishandlede; kun hændte det, at et Par Stykker af dem «af ubekjendte Grunde» forkortede sit Liv. Enhver skjulte sin huslige Elendighed, som et klogt Pengehus dølger sin Ruin, sin undergravede Kredit. Aldrig hørte man et uvilkaarligt Udbrud, aldrig et Suk, en Hentydning, der skulde gjettes. Hændte det, at der berørtes noget, der angik andre, saa skede det med den fatalistiske Sindsro, som naar man forhandler det uafvendelige, et Jordskred, en Stormflod. Undrer man sig saa over disse Kvinders Hengivelse i sin Skjæbne, en Resignation, der næsten lignede Tilfredshed, saa har jeg kun ett Svar derpaa, den laa begrundet i *en Mangel hos dem*. I Opfatningen af deres egteskabelige Stilling var der ikke faldt Gnist af Bevidsthed om nogen Nedværdigelse, der kunde vakt dem til Selvforsvar, til Modstand, med andre Ord, her var det Følelsen af deres Værdighed, der manglede. Denne Følelse var systematisk holdt nede i dem, Opdragelsen, den huslige, som den religiøse, havde fra Barnsben indprentet dem den officielle Kvindelighedens Hovedparagraf: *lide og tie*, tie i den bogstaveligste Forstand saaledes, at Ordet, Lyden, hvert Begreb, som stod i Forbindelse med Lasten, med Fornedrelsen, var dem forbudt, end sige disse Ord skulde eiet en Sjæl, en Gnist til Opstand. Vil man tro det, Ordet *Kvinde* (Qvinde, som det da skreves) var det ikke ret kvindeligt at udtale, det var ligesom blevet til noget vanhelligt. O, saa dybt nedværdiget var dette Begreb, at det kun bragte Tanken hen paa noget misbrugt, de laveste Begjærligheder hjemfalden! Bevis nok for, hvor nær dette Tidens Kvindelighedsideal var lænket til sin egen Modsætning *Tøilesløsheden*, hvorledes de gjensidig støttede, beskyttede og befordrede hinanden, et afskyeligt Forbund!

Ja, saa fast sammenkjedet til Lasten var Begrebet Kvinde, at Nævnelser kun bragte Tanken hen paa noget tvetydigt, urent. Ikke til det herligste, det aandigste, der knytter sig til dette Ord. Himlen ske Tak! vi skyr nu ikke mere at udtale det, vi

gjør det med freidige Pander, og en mindre hyklerisk fordærvet, renere stræbende Efterslegt skal vide at løfte det til den Plads, der medrette tilkommer det.

Fatter vi Grundtrækkene nu i denne Trældommens Kvindelighed saaledes, som den kun med ringe Afvigelser kom tilsyne i hin Tids Hustruer, møder os den nedslaaende Kjendsgjerning, at de af dem, i hvem Bevidstheden om egen Værdighed og den Fornedrelse, hvori de daglig aandede, mindst var vakt, baade var de lykkeligste, og vi nødes til at sige det – de elskværdigste. Jeg mindes saaledes en blandt denne Skare forurettede, der havde, vilde man sige, en mindre lav, derfor ikke mindre følelig Utroskab fra sit Egteskabs tidligste Dage at bebreide ham. Hun glemte det aldrig, det forgiftede hele hendes Liv. Men det var ogsaa en egen Kvinde dette, i hende intet Slavesind. Hun havde ligesom taget gamle Slegters Selvfølelse og strenge Ubøielighed i Arv. Hun var den eneste blandt sine Ulykkesfæller, der med Bevidsthed anskuede sin Stilling, dog kun for at lide dobbelt derved, baade ved Bevidstheden selv og den Isolerthed, den paatvang hende; thi alle de andre taalmodige og elskværdige Hustruer vilde gjerne hakke lidt paa hende, fordi hun ikke bar sin Skjæbne «kvindelig», ikke anende, at hun indtog et langt høiere Trin paa Erkjendelsens og den sedelige Bevidstheds Stige end de alle tilhobe.

En rar tysk Husmoder.

Under et Ophold i Berlin i 1877 faldt der mig et Par Skrifter ihænde, der, selv om de ikke skrev sig fra *tysk* kvindelig Haand, maatte kaldes enestaaende i sin Art. Enestaaende ved den djerve Uforfærdethed, hvormed Forfatterinden stiller sig personlig ligeoverfor en hel Hær af navngivne Modstandere, enestaaende ikke mindre ved den skarpe, sønderlemmende Logik, hvormed hun saa rolig uforstyrret, som gjaldt det at række en gammel Strømpe op, gaar deres længe noget forældede Dogmer og Anskuelser tillivs, indtil der bogstavelig intet levnes. I hendes Land – man vil forstaa, at her tales om *Kvindesagen* – vil dette sige noget.

Det gjælder nemlig her ikke mindre end den hele Armé af tyske Stuelærde, den bekjendte Münchenerfilosof Hr. von *Bischoff* i Spidsen, der har værdiget den Bevægelse, hvormed Sagen kunde true deres eget rolige Land, nogle visselig ikke

opmuntrende Betragtninger.

Forfatterinden, *Fru Hedwig Dohm*, Enke efter en nylig afdød anset Literat, er, saavidt mig bekjendt, ikke før optraadt som saadan, da hun, det var omtrent i Midten af Syttiaarene, debuterede med en liden Bog, der bærer den meget forkyndende Titel: «Der Jesuitismus im Hausstand». Hun søger deri at bevise, at den ensidige Opgave, man i Tyskland anviser den gifte Kvinde, ene og alene Husmoderens, Husholderskens, hverken er national-økonomisk eller en Vinding for Huset selv, men kun et Skalkeskjul for de herskendes Eneherredømme over Terrænet udenfor. Hun vil vistnok stille Husfruens Opgave i at være Husholdets stille, styrende Aand, men ikke i at gaa op i en trættende, aandssløvende Detailvirksomhed, der lader hende stige ned til Tyendets Sfære, idet den lammer al aandelig Rørelse, enhver Interesse udenfor.

Hovedangrebet er rettet mod den samme Hr. Bischoff, der havde villet bevise, at Kvinder hverken kan eller bør studere, at Mangel paa Evner dertil udelukkende anviser dem paa Husmoderskabet. Vi kommer her ind paa den bekjendte Forveksling af Aarsag og Virkning, en Forveksling, som den berømte tyske Filosof ogsaa synes at forvilde sig i.

Forfatterinden ivrer nu mod den gamle «bemooste» Anskuelse, at en videnskabelig dannet Kvinde absolut maa være en slet Hustru og Husmoder, og at Moderkjærligheden uundgaaelig maa fordunste ved al Kundskab, der ikke direkte angaar Huset. «Auf dem Mittagstisch einer Frau, die es versteht, Kubikwurzeln auszuziehen, wittern sie gleich immoralisches Sauerkraut, und der Kaffee muss unumgänglich einen Beigeschmack von Tinte haben . . .»

Saaledes udtrykker hun sig etsteds.

Skulde dette ikke være skrevet en lille Smule for os hjemme? Vi kan ikke negte, at den Slags Huslighed, Kvælningssystemet i Detaillen endnu har Borgerret hos os som det fortjenstlige, enerette. Jeg kan endnu mindes de Tider, da Fruen, selv i velstaaende Huse, opvartede ved Bordet, og kom man i et venskabeligt Besøg, maatte det regnes som et sjældent Held at træffe Husets Dame i sin Dagligstue og ikke komme forstyrrende ind i en Optælling til Stovvask, eller maaske i Mysteriet af en Saucetillavning, der ikke turde betroes Kokkepigen.

Til Fru Hedwigs Bog «Der Jesuitismus im Hausstande» er føiet et Anhang,

hvori hun taler den kvindelige Stemmerets Sag. Særlig vakte dette, som man kan begribe, et Skrig fra alle Kanter. Hun besvarede det med et nyt, dygtig skarpt, men fortræffelig affattet Skrift: «Die wissenschaftliche Emancipation der Frau».

I Fortalen til dette giver hun selv os en ret fornøielig Prøve paa Tonen i disse Tilsvar, navnlig citerer hun en viss Hr. *Wistling*, der i et bekjendt Leipzigerblad havde rettet et morderligt Angreb paa hende. «Seit den Tagen, wo ein volksthümlich drastisches Räuberstück über deutsche Bühnen ging, das eine *Hedwig* zur Heldin hatte, dürfte keine Trägerin dieses Namens mit solchem Eclat in die Öffentlichkeit getreten sein, wie unsere Berlinerpamphletin.»

Hvor vilde hun ogsaa hen. Kvindelig Stemmeret og Tyskland!

Hvordan denne sidste endnu dristigere Brochure er modtagen, da den første vakte saadan Larm, har jeg ikke havt Anledning til at erfare. Ogsaa denne griber i flere Stykker ind i vore Forhandlinger af seneste Tid, saa at jeg, villig erkjendende egen Uformuenhed til at sige noget mere træffende, Sagen mere udtømmende, vilde ønske, at disse Smaaskrifter kunde finde Vei hjem.

Forfatterinden var selv en ikke mindre Merkelighed. Hun var af disse, som nok kunde bringe Forvirring i vor hjemlige Opfatning af Personlighedens Forhold til en udpræget kvindelig Produktion. Efter denne skulde man have ventet at finde en emanciperet af den velbekjendte Støbning. Men intet mindre. Hun syntes paa smukkeste Maade selv at føre Beviset for, at videnskabelig Dannelse og aandelige Interesser kan forenes med en brav Husmoders opgave, at man kan varetage denne uden at stige ned til Kjælder og Kjøkken. De Gange, jeg besøgte dem – Manden levede dengang endnu –, fandt jeg en stille, fin, ret elegant klædt Dame, altid indtagende Husets Trone, Sofaen. Herfra vil hun da have styret og greiet alle de mange usynlige Traade i det huslige Maskineri, der, skal man dømme efter det Indtryk, man flygtig modtog, syntes at være i fortræffelig Stand. Selv Moder til flere gifte Døtre vil hun have lært ogsaa dem den uskatterlige Kunst at forene tvende Opgaver, som vi hidtil har vænt os til at anse for fuldkommen uforenelige.

Vi kommer efter.

Vor Hovedstad har unegtelig æset sig op til noget, der smager af Storby; ogsaa i de andre Tilstande stræber den at hamle op med Udlandets store

Kulturbyer. Det er da uundgaaeligt, at vi ogsaa da faar noget med, som ikke er af det gode, men, nærmere beset, maaske kunde rangere under det, vi kalder Overkulturens Udvekster. Ved slige Leiligheder røber vi os gjerne ved en Ubehjælpelighed, en Mangel paa det rette Maadehold, omtrent, som naar en Rus paa et landligt Bal vil spille den flotte Byløve.

Vi vil nævne en af disse Udlandets Samfundsudvekster, som vi ikke har været sene om at give Ly hos os i den Formening, at det er et Fremskridt, hin nye Institution, der proklamerer sig under Navn af «den lovbeskyttede Prostitution». Her har *Manden*. den i Skabningen Guddommen nærmest stillede, Midleren mellem Gud og den lavere stillede Kvinde, som en berømt fransk Forfatter udtrykker sig – skabt en Lovbestemmelse, hvori han, paaberaabende sig en for Samfundets Sikkerhed og Velfærd uundgaaelig Nødvendighed af en saadan, endelig officielt – mer kan man ikke forlange – bekjender Uformuenheden til etisk at kunne betvinge de lavere Instinkter, med andre Ord, godtgjort sit nære Slegtskab med sine næstforanskabte, der rigtignok paa en egen Maade modsiger den høitklingende Teori om Guddommen nærmest.

Den nye Institution, som vi har tilegnet os med en Iver, en Raskhed, som om det gjaldt en Menneskehedens Redning fra Undergang, har imidlertid i alle Samfund, hvor den har vundet Plads (de er ikke mange, kun tre, tror vi) vakt den ihærdigste Modstand. Overalt har der dannet sig Foreninger af Kvinder og Mænd til at bekjæmpe den, som netop den værste Tilskyndelse til Samfundets moralske Opløsning.

I et nylig i Kjøbenhavn af en saadan Forening afholdt Møde talte Fruerne *Hostrup* og *Meyerheim*. indignationens varme, kraftige Ord. Pastor Hostrup, Digteren, lignede i en Tale, der afsluttede Mødet, den lovbeskyttede Usedelighed med kontrolleret Salg af Menneskekjød, arrangeret af Europæerne for at hindre de Vilde i at dræbe iflæng.

I vort uskyldige Land er vi ikke kommen til Protesten endnu; vore Damer er altfor ærbare til at vide noget om, end sige paatale en saa styg Sag som denne.

De ærlige Chinesere.

Det er merkeligt nok, at man i vore civiliserede Samfund omtrent med

samme Miner hilser en Datters Fødsel som en Søns.

Ærligere tager man det i Haarpiskenes og Fodlemlæstelsernes Land, hvor man, fuldt sig den underordnede Stilling bevidst, som den stakkels lille skjævøiede indtager i Skabningens Rækker, hyller sig i dyb Sorg (nota bene naar man ikke letter sig den ved at dreie Halsen om paa hende straks).

Det er over denne Værdsættelse af og dens Konsekvenser for den vordende Verdensborgerinde, vor Civilisation har sørget for at brede et ganske andet forskjønnende Slør. Men løft Sløret en liden Smule, saa skal vi se, Forskjellen er ikke saa stor, som den synes. Fra det Øieblik, det søde lille Nor er sat ind i Verden, vil hun finde alt ordnet til sin Modtagelse, saa sikkert som Vuggen og Svøbet. Love og Bestemmelser, der fuldstændig overgiver hende til en fremmed, enevældig Magt, urokkelig faststillede, og ve hende, hvis hun nogensinde kommer til at tænke derover, maaske reise sig derimod; de grusomste Straffe venter den opsætsige. Det eneste, der levnes hende til egen Raadighed, det er hendes Hjerte og dets Rørelser, men det er jo ogsaa det sterkeste, det bedste, hendes «Væsens Klenod». Raader hun over dette Klenod? Nei, paa *ham*, paa den herskende beror det, om det skal udfolde sig efter sin Trang eller visne hen i sin Rigdom. Men saa tyst, saa pent gaar det til, som paa Ballerne. Han bukker ærbødig og fører hende med ridderlig Holdning op i Dansen. Som de armeniske Kjøbmænd, der har beregnet de udstillede Slavinders Fortrin, har vor Balløve overveiet sit Valg og ladet Holdning, Toilette, Stilling, Anseelse bestemme, hvorfor han nu engagerer hende.

Men hun er jo ingen armenisk Slavinde. Hun kan jo sige nei. Men hun siger ikke nei. Hvorfor gjør hun det ikke? Ja, det er igjen hans Hemmelighed, der har forstaaet at gjøre baade Oversiddelsen paa Ballerne, og i Livet til en Skam for hende. Chinesisk!

Underlige Modsætninger.

Betegnende er det, hvorledes vort svage Kjøn nyder den Ære at figurere i alle allegorisk dekorative Repræsentationer, medens det i selve Livet, hvor det ogsaa undertiden kunde have en Ret til at nævnes, muligst ignoreres og forbigaaes.

Den største Billedstøtte, Verden endnu har set, den netop i Newyorkerhavnen reiste, er en Kvindefigur. I det kvindesagmorske Tyskland kan vi paa Titelbladet

af deres mest populære illustrerede Tidsskrifter tælle indtil en halv Snes sindbilledlige Kvindefigurer, alle repræsenterende de ædleste, mest ophøiede Magter, Livet har inde.

Og netop i dette Tyskland, der særlig siges at hylde disse ideale Magter, vil man fortrinsvis støde paa denne Modsætning. Maaske intetsteds vil man finde hin Mandens Emancipation af Pladsen mer konsekvent gennemført end her. Vi kunde anføre tusende Træk, men lad os blot til et Eksempel se lidt paa en Literaturhistorie af en viss *Wilmar*.

I dette Verk, der omfatter den hele tyske Literatur ligefra *Ulfila*, den første Bibeloversætter, indtil vore Dage, nævnes der blandt adskillige hundrede, tildels meget apokryfiske Mandsnavne, strengt taget kun fire Forfatterinder, deriblandt en brandenburgsk Kurfyrstinde, der har skrevet nogle Salmer.

Ængstelig for, at jeg kunde gjort Forfatteren Uret, gjennemsøgte jeg atter Registeret og stødte ogsaa paa et femte Kvindenavn: *Heriusintha*, *Heriusintha*! Det klang saa rigtig altgermanisk. Det har været en kraftig Digtersjæl, en *Thusnelda*, tænkte jeg. Men ved nærmere Eftersyn viste *Heriusintha* sig at være det gammelgermaniske Navn paa Ulvinden, som Hr. *Wilmar* maaske ikke engang vilde fundet det værd at nævne, naar det ikke udtrykkelig var skeet i Egenskab af *Isegrims Ægtehalvdel*.

Bliver altsaa de fire tilbage, hvoraf *Anette von Droste-Hülls-hoff* synes at være den af Forfatteren høist vurderede. Hun er den eneste, der i et Verk paa henved 1000 Pag. vises den Ære at nævnes i Registeret paa de løbende Forfatternavne, medens *Rahel von Varnhagen* og *Bettina von Arnim* – ikke vises denne Udmerkelse, men maa finde sig i at indtage en lille Landsbyrubrik under Mands og Broders for os i det mindste meget mindre kjendte Navne.

Efter en Række af Mandsnavne, som, vi tilstaar det, slet ikke er trængte til vore nordiske Øren: *Schuppins*, *Schnabel*, *Schnepperer*, *Schnorr*, *Klamer*, *Knoll*, *Uz*, *Göz*, *Kuh* – ytrer han sig om den bekjendte Digterinde *Anna Louise Karschin*, en i en sjelden Grad kraftig, original Digtersjæl, saalunde: Endnu mindre fortjener Digterinden *Anna Louise Karschin* her at udhæves, da hun knapt kan maale sig med nogle andre Forfatterinder fra forrige Aarhundrede, som jeg her ikke har fundet mig beføiet til at nævne (*die zu erwähnen ich mir nicht gestattet habe*); da jedoch die *Karschin* ihrer Zeit eine Art Celebritet war, so

glaubte ich, etc.

Kan man haanligere affærdige kvindelig Fortjeneste end denne Mand!

Hjemme i Norge er vi lovlig undskyldt, da vi ingen kvindelige Celebriteter har; i det mindste mindes der aldrig om nogen saadan.

Vi kommer til Danmark. For den Fremmede, der har Sindet lidt aabent for Misforholdet, vil det kun paa anden Maade træde ham imøde i de mange offentlige Mindesmerker, man der finder reist.

De eneste selvstyrende Regentinder, Danmark har havt, har ved et merkeligt Træf alle udmerket sig. Alle tre har de skrevet sig et lysende Minde i Historien.

Men ikke ett offentligt Mindesmerke findes af disse i den prægtige By, medens man paa hvert Torv støder paa Rytterstatuer af deres store Oldenborgere.

Man skal se dette underlige Misforhold røbe sig i alt, fra det største til det mindste. Den samme Skræk for at sideordne sig et kvindeligt Navn. For kun at nævne disse Merkedage med tilføiede Notiser, vi støder paa daglig i Bladene, det er jo ganske eget at læse disse skrupuløse Optegnelser af deres Vand- og Brandinspektørers Fødselsaar og Levetid, medens man skulde tro, der ikke fandtes Kvinder i Landet.

Undertiden kommer derved Konstellationer frem, som synes at høre hjemme i det Uddrag, man har fundet paa at optrykke under Navn af «Comiske og curieuse Adressecomptoirs Efterretninger fra 1767», naar der f. Eks. efter et «Napoleon dør paa St. Helena» følger et «Handskemager L. fødes i Nakskov».

En Nutidskavalier i Balsalen.

Vistnok, min Frue, mer forladt og ene

End vel til Deres Tid staar Kvinden nu;

Ei mer til Tant og Fjas staar Mandens Hu

Paa Livets store Scene.

Paa Forskningens, paa Vindingens, paa Valen,

Søg der ham nu, ei mer i Selskabssalen,

Se Dem blot om en Smule her i Vrimlen;

Paa halve Tylvten Damer kommer knapt en Herre! . . .

Fruen:

Ak nei desværre!

Dog faar vi bære det, saalænge vi er *her*,

Hernede mener jeg, men tænk Dem nu i *Himlen*,

Værst skal Misforholdet være der.

Ude og Hjemme.

(1883.)

Der eksisterer i vor Literatur en Bog af en svensk Forfatter, et ret merkeligt Skrift, hvis Titel lyder: «Qvinnofrågan. Jemförelse mellan de tre stora kulturfolkens nutidsåsigter rörande könens psykiska begåfning och sociala ställning. Studie af *Emund Gammal*».

Bogen er allerede et Par Aar gammel. Fraværelse har hindret mig fra at erfare noget om den, hvorvidt den ogsaa i vor norske Læsekreds er bleven bemærket eller offentlig omtalt. Lige meget, en Bog som denne er altid ny her hos os. Om Navnet *Gammal* er Forfatterens virkelige, om det skjuler et Pseudonym, er for norske Læsere maaske lidt uklart. Ser vi hen til den blot formelle Behandling af Emnet, respektabel Grundighed, baaret af en skarp Dialektik, bringes vi til at tvile paa, uagtet meget taler derfor, at det er *en Kvinde*, der har skrevet denne Bog; ser vi hen til Aanden, Tendensen i den, maa vi forundret spørge: Kan det være en Mand? Dette være, som det vil; det er et fortjenstfuldt Arbejde, en af disse sjeldnere Tilsyneladelser i vor Literatur, der her i Norden maa hilses med Glæde.

Det er ikke Meningen at ville levere en gennemgaaende Kritik over Hr. Gammals Bog. Andre dertil mere egnede Penne vil vist allerede have sørget derfor. Jeg ønsker kun ved at meddele et kort Resumé at vække fornyet Interesse for den. Maatte det bidrage lidt til at klare Bevidstheden om en Sag, der hos os endnu ikke kan glæde sig ved nogen stor Sympati. For den store Mængde staar den ialfald, naar den ikke er en ganske ukjendt Ting, mer som et mystisk, faretruende Skræmmebillede end en Bevægelse, hvis Berettigelse dog mer og mer vinder Erkjendelse i andre Samfund. For mig skulde da det Stykke Uddrag, der her leveres, tjene som Indledning til og et ret velkomment Tilknytningspunkt

for et Par Betragtninger, hvortil Dagens Begivenheder kan have givet Anledning. Skulde det saa hænde, hvilket ikke var umuligt, at *min* lille Studie blev beæret med en Anmeldelse, det vil nærmest sige, at den blev angrebet, mistydet, gennemheglet, saa tillader jeg mig at give Svaret forlods: *Man læse Gammals Bog.*

Forfatteren fremhæver paa en klar, anskuelig Maade Kvindespørgsmaalets Stilling i Europas tre store Kulturlande, saaledes som det kommer tilorde gennem sine respektive *For-* og *Bekjæmpere*. I denne Sammenstillen kommer *Tyskland* til at indtage en betydelig lavere Plads end de andre Lande, navnlig *England*. «England, Frihedens mægtigste Forkjæmper paa «saamange andre Omraader, er det ogsaa paa dette. Nationens «sterkeste Selvstændighedskrav kommer i dobbelt Henseende «Reformen tilgode . . . Det tyske Rige har fra først af, paa"virket af den store europæiske Reaktion ved Begyndelsen af «Aarhundredet, i Almindelighed forholdt sig ligegyldig eller rent «ud fiendtlig ligeoverfor Bevægelsen. Nogle ganske faa har «sluttet sig til den, medens flere af dets berømte Mænd er op"traadt fiendtlig mod den» . . . og nu fører han frem for os en Række af disse sidste, hvortil de andre Lande visselig ikke kan opvise nogen tilsvarende.

I Sammenligningen mellem *Tyskland* og *Frankrige* kommer Forfatteren til et ret interessant Resultat. I Frankrige raader en paafaldende Modsætning i den social-videnskabelige og den æstetiske Opfatning og Behandling af Spørgsmaalet. Medens Vurderingen af og Agtelse for Kvinden i den førstnævnte Art Literatur stiger til en Slags Tilbedelse, synker hun i den sidste ned til et Uhyre. I den franske Skjønliteratur vil hun næsten altid træde op som det ondes Princip, Slangen i Paradiset, og i denne Opfatning, Romanens og Dramaets, der jo desværre har det i sin Magt mere direkte at indvirke paa Mængden, vil man jo ogsaa og vist med fuld Ret søge en af de virksomste Aarsager til den stigende Sedefordærvelse.

I Tyskland er Forholdet omvendt. Her er det Digterne, der yder og altid har ydet Kvinderne Kjærlighed, Beundring og Agtelse: *Goethe, Schiller, Auerbach, Freytag, Ebers* etc., medens den social-videnskabelige Literatur tilbunds river hende ned . . .

Forfatteren opregner os nu et anseligt Antal af «Katederlærdommens

Repræsentanter», der samtlige overbyder hverandre i Smædelser og Forhaanelser, mange af en saadan Art, at de vanskelig lader sig gjengive. I en eneste saadan *Schopenhauersk*.irade: «Agtelse for Kvingen kan man kalde Toppunktet af den kristelig-germaniske Dumhed», er alt sagt. Især træffer Skolens Had og Foragt den dannede Kvinde. Dens Opfatning af Kjærlighed som den eneste Betydning, Kvinde kan have for Mand, synes ikke at høine sig meget over det Standpunkt, enhver hvilkensomhelst hornet og manket Hersker i sin Kreds indtager. Flere af dens navnkundigste, tobenede Tilhængere prædiker aabenbart Flerkvinderiet, Polygamiet. Socialisten *Bebel* siger: «Kvinderne er fuldkommen udygtige til at arbejde med paa Samfundets Gjenfødelse. De er beheftede med alle mulige fysiske og moralske Sygdomme, Slaver af alle Slags Fordomme, og altid Anstødsstenen, mod hvilken Reformerne vil strande. Mod dem er det nødvendigt at anvende, om ikke *fysisk*, saa dog *moralisk*, det gamle peremtoriske Middel: Piskan.»

Vi kan ikke bare os for at tænke, at Hr. Bebel dog vel har forsøgt begge disse peremtoriske Midler. Det ene har ikke vist sig virksomt nok til at vække Sansen for Samfundets Gjenfødelse, nu skal der eftertrykkelig skrives til den «moraliske» Maade at bruge – den paa.

Grunden til dette Raahedens paafaldende Særsyn, der møder os i et høitciviliseret Land, og det fra Lærdommens Høider, mener nu vor svenske Forfatter nærmest maa søges i det indelukkede Studerkammerliv, hvori den tyske Lærde, unddraget en sund, livlig Vekselvirkning med Udenverdenen, behager sig at leve. I samme Retning udtaler sig ogsaa et Par tyske Forfattere. Ogsaa de fremhæver den dybe Kløft, der skiller Standen fra det praktiske Liv, medens den alene suger sin Næring «aus dem ungeheuren Literaturtintenfass, ihrer Mutterbrust».

I denne dens Aandskoryfæers Elendighed (Ernæringen ved denne frygtelige Amme menes her formodentlig) i en naturlig Kynisme, en medfødt Smag for «die göttliche Grobheit» tilsat med «den Stuelærdes Pedanteri og Ensidighed», vil nu vor Forfatter søge Grunden til den Raahed, der møder os i saa mange Skikkelser fra den tyske Lærdoms Høisæder.

Hr. Gammal opholder sig dernæst noget forundret ved Kvindernes lydige passive Holdning ligeoverfor disse Forsmædelser, eller, som han næsten lidt for

sirlig udtrykker sig, «At hon ei förmått tilräckligt utöfva sin civilisatoriska Mission. Vist medrette vil han søge dette i den uundgaaelige Vekselvirkning som her, «ved den ensidige opfattningen af hendes kallelse», maa indtræde, kort og godt, i Forhaanelserne selv. Raaheden vetskræmmer og gjør stum.

Vi har opholdt os noget længe ved Reaktionens yderligstgaaende; vi skylder nu ogsaa at nævne de faa, der mer eller mindre har brudt med den og virket til Reformen.

Som den fornemste Repræsentant for *Middelveipartiet*. Tyskland nævnes *Sybel*. Til ham slutter sig i Almindelighed Presteskabet. Begge Parter modsætter sig Kvindens videnskabelige Uddannelse og Virksomhed, hvorvel af ulige Grunde. De Lærde paastaar, at hun udarter derved, Teologerne at det er mod Religionens Bud. Kvinderne bør kun gives den praktiske Uddannelse, der er nødvendig for, at de kan forsørge sig selv, men – men holdes borte fra den lærde og Embedsveien. Hustruen bør fremdeles baade med Person og Eie være afhængig af Manden.

Til dette Parti hører *Edward Reich* med flere; alle forener de sig i gennem en bedre Opdragelse og en mer udviklet praktisk Virksomhed at skaffe hende Sysselsættelse og Underhold, men – dermed basta.

Som Talsmand for den virkelig frisindede Retning maa i første Række nævnes *Hermann Lotze* og *Fr. von Holtzendorff*, begge tilhørende Tysklands udmerkede Mænd. I sin «Mikrokosmos» beskæftiger Lotze sig mindre med Kvindens praktiske Stilling end med begge Kjønns psykiske Begavelse. «Vel maa «man studse, naar han paastaar, at den naturlige Intelligens «hos begge Kjøen staar paa lige Trin; den skiller sig blot ved «Formaalenes Forskjellighed . . . Der gives neppe noget, som «den kvindelige Forstand ikke skal kunne fatte, men meget, «som Kvinder ikke interesserer sig for» . . . Han optager den gamle Paastand, at Manden interesserer sig for det almindelige, men Kvinden for det specielle, men viser ogsaa, at man ligesaagodt kan sige, at Manden lever for det almene, Kvinden for det hele . . . *Han* forsker efter Beviserne for Verdensordenens Love, Kvinden derimod, mere beslegtet med Kunstneren end med Videnskabsmanden, skyr Analysen og glæder sig i Skjønheden.

Ogsaa *G. Teichmüller*, Professor i Filosofi ved Universitetet i Dorpat, søger i sit Skrift «Om Kvindeemancipationen» baade ad Tænknings og ad Erfaringens

Vei at bevise, at Billighed og Nødvendighed *taler for Reformen fuldt ud.*

Den vigtigste af disse Sagens Talsmænd synes dog *Fr. v. Holtzendorff* at være. I sit Verk «Kvindernes sociale og økonomiske Stilling» fordrer han fuld Udvikling af hendes Aands- og Sjælsevner. Familie og Stat vilde begge vinde derved; Familien, ved at Husmoderen blev sat istand til at dele og støtte Mandens Interesser og Bestræbelser og lede Børneopdragelsen, Staten, ved at erholde et Tilskud af intellektuel Kraft, der nu spildes. Han fremhæver Nødvendigheden af hos Kvinden at søge Erstatningen for den Masse Aands- og Tanke-Arbeide, som Manden nu mer end før maa ødsle paa den videnskabelige Detailstudie. Hos *Holtzendorff* taler de Fordele, som Familie og Samfund vilde drage af Kvindens fuldkomne Frigjørelse fra Fordommens og Umyndighedens Baand, mere for en Reform end Kravet paa at berede hende en Selvforsørgelse. Det ene vilde vel flyde naturligt af det andet, tænker vi.

Som allerede antydet, er det dog Middelveipartiet, som kan siges i Tyskland at have vundet fast Fod.

For den gjældende Anskuelse turde *Lorenz v. Stein* ved sit i 1875 udgivne Skrift, «Die Frau auf dem Gebiet der Nationalökonomie» være Forbilledet. Bogens Hovedopgave er at fremhæve Vigtigheden af Orden og Renslighed i Hjemmet samt den nationaløkonomiske Nytte af Husmoderens Lappe-, Stoppe- og andre Færdigheder til Bohavets og Klædernes Vedligeholdelse. *V. Steins* Verk danner saaledes et af de bedste Udtryk for den tyske Opfatning af Familielivet og Kvinden.

Forfatterens Mistro til den kvindelige Intelligens ytrer sig ogsaa deri, at han, som han siger, ikke vover ligeoverfor sine Læserinder at behandle Spørgsmaalet videnskabeligt, men maatte fremstille det som en halv poetisk, mer til Følelsen talende Husholdningslære. Følgen heraf er, at Bogen er bleven saa uvidenskabeligt konfus, at man har ondt for at forstaa den.

Det er som sagt denne, Middelveipartiets Lære, der i Tyskland har faaet den største Tilslutning. I Virkeligheden synes den ikke at afvige synderligt fra den Schopenhauer-Hartmannske Skoles. Kvinden henvises ogsaa her udelukkende til det underordnede Standpunkt, Afhængighedsforholdet. Kun sker det paa mindre brutal Maade, uden Forhaanelser.

Og dog – trods dette, trods at Tyskland indtager en Stilling til Bevægelsen

som den her skildrede, medens der i de andre Lande, mod en forholdsvis svag Opposition, er optraadt en glimrende Række Talsmænd for den, i *Frankrige: Michelet, de Marsangy, Simon, Pelletan, Legouvé, Damerne Daubié* og *D'Héricourt*, i *England: Huxley* (Landets første Anatom), *Lecky, Parkes, John Bright, Stuart Mill*, vil Hr. Gammals Studie belære os om, at Kvindens, det vil da ogsaa sige Sagens, Stilling i sin Helhed ikke er meget bedre end i «das Land der Hausfrauen». Den germaniske mer følsomme Nationalkarakter bidrager maaske her til at jevne meget. I de andre Lande er det især Kvindens Stilling i de lavere Klasser, der af Sagens Talsmænd skildres som aldeles forfærdelig. Forførelse og Hustrumishandling, disse Proletariatets paa én Gang Syndeskyld og Svøbe, begunstiget af Love, der kun beskytter de skyldige, men lader de lidende i Stikken, stiller vistnok Reformen svære Opgaver at skulle løse. Medens man i Frankrige er optraadt mer galant demonstrerende og mindre handlende – den sande Tilstand der kan vist trygt betegnes med den gyldne Elendighed –, er det alene *England*, der har Æren af at have grebet praktisk an. «Ved Overgangen «fra Kontinentets Kvindeliteratur til Englands føler Læseren «samme Velbehag som ved Overgangen fra kvalme, ophedede «Rum til den friske Luft. Personlig Frihed og Selvstændighed «stræber Landets første Mænd at erhverve ogsaa for Kvinder. ». . . Man begynder nu at forstaa, at den Indflydelse, hendes «Underordnethed hidtil har øvet, saavel paa hende selv som «paa Manden, *har været lige skadelig for begge Parter. . . .* «Flere Gange har der i England blandt andre Reformforslag «været talt om at indrømme Kvinden politiske Rettigheder paa «samme Grund og samme Vilkaar som Manden . . . Stem"meret for dem, *meget nær* paa at gaa igjennem ved sidste «Votering, haaber paa det gunstigste Udfald næste Gang.»

Forfatteren præciserer nu de opstillede Betragtninger over «Sagens Stilling i de forskjellige Lande saalunde: «Den *tyske* »*Pessimisme* sætter Kvinden under Manden som en ringere, «lavere Skabning, den *franske Idealisme* sætter hende over «Manden som et højere Væsen, den *engelske Realisme* stiller hende ved *Siden af ham, som hans jevnlige*. Disse tre Anskuelser repræsenterer Orientalismen, Riddertiden og *Nutiden*.»

Læger eller ei.

Til ovennævnte Kategori af tysk-kyniske Kammerfilosofier hører en Forfatter, som Hr. *Gammal* merkeligt nok ikke nævner, nemlig *Theodor Vischer*. Og dog har neppe nogen vakt et saadant Opstyr som denne med sine kvindehaanende, socialreformatoriske Skrifter, og det i hans eget Tyskland, hvor man dog er vant til sterk Kost af den Sort.

Vi kan spare os for at give Prøver paa hans Maade at diskutere Emnet; et af vore Dagblade har for ikke længe siden optaget det noget saa nær saftigste Uddrag af hans mest «berøgtede» Afhandling om Moderne; optaget den, som det lader, som noget remarkabelt fortjenstfuldt, noget pikant nyt daraussenfra. Sammenholdt med visse andre Artikler, som Pressen i den senere Tid har budt os, lader det til, at «die göttliche Grobheit» ret for Alvor ogsaa hos os skal faa Hjemmeret og blive en anerkjendt Livsmagt. Vi har hidtil hjulpet os noksaa anstændig selv, naar vi skulde være grove, dermed menes da, naar man med Rette eller Urette fandt det nødvendigt at tage hvast i. Vi var en ung, pludselig paa egne Ben stillet Nation, hvis største Ry ikke egentlig dreiede sig om nogen særdeles Belevenhed eller Finhed i Optræden. Vi skulde vise, at vi ogsaa havde Levemaade, selv naar vi var ubehagelige mod hverandre. Et visst Forbehold, maaske indprentet os fra Barnetugten, knyttede sig endog dertil:

Saa langt, men ikke videre.

Nu behøver vi ikke at anstrenge os ligeoverfor Udlandet. Det er netop derfra, vi kan faa den nye Metode direkte indført. Og den nye Metodes Valgsprog lyder: intet er helligt, intet bør skaanes, leve die göttliche Grobheit!

Der arbeides af alle Kræfter derpaa. Vi behøver kun at henvise til den Skik, der begynder at komme i Mode, at sætte levende, kjendte Personer i Scene. Det heldigste ved stygge Portrætter er, naar man kan sige: de ligner ikke.

Vor Tids Mand er en grum Skabning. Kun er han lidet konsekvent i sin Grumhed. Endnu som før fordrende en næsten overmenneskelig Renhed og Høihed hos sin svagere Modpart, er han selv den værste Fiende af den. Med den ene Haand væbnet til ubønhørlig at straffe enhver Skygge af Brudd paa denne strenge Kvindelighed, er han med den anden lige ivrig for at neddrage og besudle den. I sit strengreglementerede Vestagevandt, hvor hver Fold skal ligge saa, og netop saa – ellers, Gud naade hende! blev det Kvinden til alle Tider givet at repræsentere den Smule Idealitet, Livet endnu har i Behold, medens vor Tids

Naturalister gjør sig det til opgave at rive hende dette eiendommeligste uantastbare, lad os kun kalde det – sfinksartede, hendes Væsens Vern og Styrke, Stykke for Stykke fra Livet, og med Satyrens Grin og Fakter stille hende blot. Sker det ikke i denne Oversvømmelse af skamløse Billeder, der nu hjemsøger Verden? Sker det ikke i disse vederstyggelige Romaner, hvoraf hveranden, hvis den var kommen ud i et tidligere Aarhundrede, vilde opnaaet en crébillonskherostratisk Berømmelse, medens de nu hører til Dagens Orden – Billeder, Romaner, og hvorfor ikke tage vore tyske Filosofers Skrifter med, hvor Kvinder med Legeme og Sjæl spændes paa den aandelige Dissekerbænk, indtil Behandlingen har levnet en modbydelig Vanskabning. Det er denne Vanskabning, der er bleven til en Type i Dagens Belletristik.

Nu vel ja, vore Moder er afskyelige, Hr. *Vischer*. har Ret. Ja, ja, det er ogsaa sandt, deres Udartning, deres mange al Smag og Naturlighed savnende Udvekster tyder – med Sorg maa det bekjendes – paa noget moralsk forkommet, sygeligt hos Bærerinderne selv. I disse excentriske Toiletter ligger et til Vanvid drevet Koketteri, en fortvilet Udfordring – kald det kun med et *Vischersk* Smædeord, «en Jagt paa Manden».

En Jagt paa Manden? Hvor er da Manden, at hun drives til at jage efter ham?

Manden har i vore Dage forladt Kvinden som den personlig paaregnelige Forsørger og har til Erstatning afstaaet hende endel Smaayrker til Selvhjælp, som han bedst kan afse, og disse Udveie viser sig utilstrækkelige, derfor kalder hun paa ham ved de eneste Midler, hun ved.

Ja vel – det er sørgeligt at se vor kvindelige Ungdom kappes i disse Modens Udskeielser, Skjødehundsluggen ned paa Øienbrynene, opfunden for at skjule det ædlest, udtryksfuldeste Parti af Ansigtet – det giver altid et Indtryk, som om man talte med maskerte Personer – de opstyltede Sko, de morderiske Pansersnørliv, der hindrer enhver fri Bevægelse og lader Bærerinden se ud som vandrende Timeglas, de unaturlig sammensnerpede, oppuffede Kjoler, der ikke tillader en eneste naturlig faldende Fold, de overlæssede Hatte, – alt dette, naar det i sin Overdrivelse træder os imøde, maa i en ikke ogsaa forskruet kvindelig Sjæl vække en halvt harm-, halvt skamfuld Følelse, blandet med Medynk. Man kan sige: heri, maaske mere end i noget andet, afspeiler sig Kvindens Stilling i sin hele Ynkværdighed, i Modeekstravaganserne illustrerer den sig selv.

Men ikke alene i Kvindens – i enhver retsindig *Mandsjæl* burde de vække lignende Følelser, Medynkens, Skammens. Det er uædelt, det er lavt, naar Manden giver sig til at haane denne Ynkværdighed, han, naar vi ser til, den rette Ophavsmand til og Opretholder af snart sagt alle de Feil og Svagheder, han dadler og spotter i hende. Ligner han ikke her Drengen, der først knækker Fuglens Vinger og siden ler af dens Anstrengelser for at flyve? Ja vel kan det hede og med mere Føie, naar *hun* drages for Skranken: Où est l'homme? Skulde en stor Del af disse Ynkeligheder ikke være den naturlige Følge af den Stilling, *han*, i selvisk Iver for at sikre sig sin gammelhævede, uindskrænkede Førsteplads, paatvinger hende, en Stilling, der i det allersjeldneste Tilfælde byder hende en Virksomhed, der sysselsætter høiere Evner, fyldestgør høiere Interesser, med andre Ord, der tillader hende selvbestemmende at gribe ind? Den «Adgang for Kvinden til Universitetet», som her vil paaberaabes, er jo kun Midlet, ikke et Maal. Hvad skal de studere til? Hvad om de Herrer Læger, der har raset saa meget mod Damernes unaturlige Støvlehæle, selv havde lidt Skyld i disse Udvekster? Hvad om det stod til dem selv at faa dem banlyst ved at unde Kvinder Pladsen ved sin Side? . . . Det er i det mindste sandsynligt, at tillod man dem at blive Læger, en Virksomhed, der kræver paa én Gang at være raskt paafærde og at træde tyst og stille op, vilde vore Doktorinder være de første til at afskaffe disse ligesaa ubekvemme, utækkelige – usunde Modens Udvekster.

Vil I derfor, mine Herrer Reformatorer af Kvindemoderne og unoderne, vente eder noget varigt Held i eders Bestræbelser, saa begynder først – foragt ikke et velment Raad – med at reformere eders eget Forhold til Eleverne. Vi kan forsikre, I vil straks spore Virkningen deraf. Spørger eder selv oprigtig, om I dog ikke skulde have nogen Skyld i alle disse sygelige Fremtoninger i den feminine Verden, som i vor ulyksalige Tid dukker op i saa barokke, før ukjendte Skikkelser – Tomhedens, aandig Uvirksomheds sørgelige Fostre –, der dukker op i vore Modeforvridninger og Ekstravaganser, hvori den Lille, endnu før hun kan gaa, indvies gennem nogle ligesaa skabagtige Dukker, indvies, forberedes og inspireres til selv at blive Modedukke . . . dukker op i disse væmmelige Skønhedskonkurrencer nede i Ungarn, med sine Udstillinger og Prisuddelinger, i den ligesaa usundt opskruede offentlige Toiletsport i den engelsk-franske fornemme Dameverden, en Kappestrid skikket til at drive Luksus og Forfængeligheden til Vanvidspunktet . . . Spørg vore Lovgivere og styrende

Mænd, der konsekvent formener Kvinden Stemme i ethvert offentligt Anliggende, helst naar det gjælder hendes egen Velfærd og Stilling i Samfundet, hvad Skyld de har i alt dette . . . *Spørg – spørg vort medicinske Fakultet*, der nylig har glædet Kollegiet med den Erklæring, at det fandt Kvinder uskikket til Lægekaldet! . . . Spørg disse Raadgivere, eller lad dem spørge sig selv ret oprigtig, hvor megen Skyld denne Udestængelse har havt og fremdeles vil have i de Eiendommeligheder og Skrøbeligheder, hvori man har villet begrunde Udelukkelsen.

Dette er de sidste Resultater af vore hjemlige Forhandlinger i Sager, der angaar Kvinder. Naar en yderst sjelden Gang en saadan Sag af lidt Betydning har været optagen til Diskussion, mere, som det synes, som en besværlig Nødvendighed, udsættes den gjerne «til næste Gang».

Denne Gang har man i det mindste givet ren Besked.

Og nu Argumenterne, der paaberaabes for Fraraadelsen og Negtelsen! Ja de smager af noget, som man herhjemme neppe har tænkt paa, noget – vi vil kalde det allerede afbenyttet, længe siden udspillet. De synes alene at være hentede i vor egen Verdensdel – det skulde vel ikke være fornemmelig . . . fra Tyskland? Gamle Moder Europa holder, som Hr. Gammal kan fortælle os, hvad denne Sag angaar, i det længste paa det gamle; ialfald vil man neppe træffe de liberalere Anskuelser i de Klasser, hvor slige Raad skal hentes. Fra vort laplandske Standpunkt kan det vist være meget fyldestgørende at søge Belærelsen der – «Was ich am liebsten hören mag, am liebsten o sag's mir Du!» Disse Grunde, man har paaberaabt sig, for ikke at tilstede vort Lands Kvinder Adgang til Lægevirkomheden, har, som sagt, en forældet Klang, en Klang af noget, den sande Grund mildt tilslørende, jesuitisk misvisende, som de praktiske Amerikanere – hos hvem vort Fakultet ikke synes at have hentet noget Raad – for længe siden har eksperimenteret væk, medens de har lagt Uholdbarheden af de paaberaabte Argumenter klart for Dagen. I en af de største Byer i Amerika indehaves Overlægens Plads med stor Berømmelse af en Kvinde.

Hendes hele Nervesystem, item hendes Kvindelighed skulde begge være for sarte til at udholde Studiet og Praksis?

Ak, mine Herrer, hun maa udholde saa meget. Det er rent forbausende, hvad hun altsammen kan holde ud! Og Hospitalstjenesten og Sygepleien Nat og Dag,

den skulde ikke være ligesaa nerverystende, helsenedbrydende, ikke sætte hendes sarte Kvindelighed paa ligesaa slemme Prøver? Og dette holder hun ud.

Er det af samme sarte Ømhed for denne sidste, at man med Forbudet ogsaa formener hende at blive Læge for sit eget Kjøøn?

Men de mange Kvinder, der af sart Skræk for at søge mandlig Lægehjælp udhaler enhver saadan, indtil Ondet er bleven ulægeligt – fører i Døden? Vi har kjendt saadanne. Omhuen for den kvindelige Blufærdighed bliver i det mindste her meget problematisk.

Det er første Gang, Spørgsmaalet i vort Land er reist om at aabne Kvinder Adgang til et Embede. Og det var et, hvortil Naturen har givet dem særegne Evner – en Sandhed, der er anerkjent ligefra baade den gyldne og den graa Oldtid.

Det blev dem negtet.

Thi tro, at d'Hrr. Raadgivere har handlet ilde ved at give dette Raad, og at det høivise Kollegium ikke har handlet vist ved at følge det.

Brev fra en ung Klodebeboerske til en Korrespondentinde i Maanen.

Mellemeuropa, Marts 188..

Hvor det er længe siden, jeg hørte noget fra dig! Der passerer intet heroppe, som er værd at skrive om, men jeg har da ganske andre Chancer for at være flittig og interessant Brevskriver, mener du, jeg, der nylig har hentet mit akademiske Betyg, som *aktiv Deltager* i det store, usikre Spil, vi kalder Livet, som «Verdensborgerinde», kalder du det jo.

Nu hernede gaar alt jo sin vanlige Gang. Intet nyt. Ufred og Krangel, Krig og Myrderier overalt, – og saa pludselig et frygteligt Knald et eller andet Sted – selv det kan blive ensformigt. De saakaldte Hedningefolk har det maaske, paa nogle Smaaslagterier indbyrdes nær, roligst og fredeligst.

Men noget kan jeg dog fortælle dig, noget, jeg aldrig har oplevet før. Her har været et Veddeløb, som Verden endnu ikke havde set Magen til. Man var bleven kjed af den almindelige Slags Sport, kjed af Skiveskydninger, Hesteløb, kjed af Børsens og Spillebordets Nervespændinger, alt det var bleven for personligt, for

snævert, for lidet spændende og vil nu mere beskjæftige den tidlige Ungdom.

Dette skulde være et europæisk Væddeløb, hvortil alle Nationer var indbudne. Det gjaldt at styre en temmelig stor Vogn i raskt Løb, henad en til Øiemedet bygget, ængstelig smal, himmelhøi Mur, styre den sikkert hen til Banens Ende, hvor Seiersprisen vinkede tilligemed et Æresdiplom for at anerkjendes som Europas første og lykkeligste Nation – nota bene, og her er Knuden – med Vogne, der var forsynede med *et stort og et lidet Hjul*; mindre Risiko turde der ikke stilles, vi lever i Fremskridtets Tidsalder.

Kun fire Nationer – de andre synes dog at have haft sine Betænkeligheder – havde meldt sig til denne merkelige Veddekamp. Disse fire skulde nu i ligesaa mange paa hinanden følgende Dage aflægge Prøven.

Det er overflødig at fortælle hvilken Tilstrømning af Skuelystne! Alle bestigelige Høider langs med Banen, Kirketaarne, Hustage, Bjergskrenter bogstavelig bedækkede med en kompakt Menneskemasse.

Gamle *Germania*, i sin rolig imponerende, lidt kyrasermæssige Holdning, blev enstemmig tilkjendt Æren at begynde Løbet. Løbet, siger jeg, hvis det ellers kan kaldes et Løb. Det gik saa langsomt og bedagelig, at inden det havde naaet 1/4 af Banen, begyndte Mængden at gabe og se paa sine Ure, og inden det havde naaet halvveis, var der næsten ikke et Liv at se; jeg maatte ogsaa gaa for ikke at forsømme en Forelæsning; om det løb af uden Uheld, eller hvor lang Tid det tog, har jeg endnu ikke faaet sikker Rede paa. Jeg beklager dette, da du interesserer dig for denne Nation; den har jo ogsaa skrevet saamange deilige «Lieder an den Mond».

Næste Dag var der anderledes livligt paa Banen. Det var Frankriges Tur, «la belle France», «Europas Hoved og Hjerte», som en Pariserkorrespondent nylig kaldte det. Med Seiersgudinden i Stavnen, vaiende Faner og klingende Spil, togede det ind paa den farlige Bane. Det var et Syn! Hvor jeg ønskede, du havde været her! Men det er saa underligt med to ulige Hjul, Førerne syntes slet ikke at huske det. Hestene, uvante til en saadan Kurs, satte fnysende afsted, den lette, elegante Kabriolet hoppede og slingrede, og en, to, tre – er der hverken Vogn eller Heste at øine mer oppe paa Muren. Der gik som en dukkende Bevægelse gennem Mængden, alle Lorgnetter sænkedes nedad. Man vil sige, at 7,000 fremmede Tilskuere skal have veddet paa, at det vilde gaa saa.

Næste Dag, da vi havde sovet paa denne Begivenhed – du maa vide, vi er saa vante til Kulbuter og Eksplosioner af alle Sorter, at denne ikke efterlod et altfor rystende Indtryk – altsaa næste Dag skulde den tredje Deltager i Veddekampen aflægge sin Prøve.

Denne Nation havde været os indtil da temmelig ubekjendt, det summede ogsaa rundt omkring, hvad det kunde være for en; nu har vi faaet nok at snakke om den. Den har sit Hjem i et Hjørne af vor Verdensdel, høit op mod Nord, været lidet opdyrket og sterkt foruroliget af Ulve og Bjørne. Forresten skal den have slaaet sig ganske respektabelt op fra næsten ingenting, og man roser den for en viss rolig, sindig Maade at træde op paa. Den vilde ogsaa nu drage en stille Advarsel af de foregaaende Konkurrenter og vogte sig for Yderligheder.

Saa tænkte vi. Løbet begyndte. Det gik i Førstningen godt, saa jevnt pent, at Folk begyndte at se sig om efter Naboen og at vedde paa England næste Dag. Men snart droges Opmerksomheden hen paa Scenen, Veddeløbsvognen kom med ett ud af Sporet, det slingrede fra *høire* til venstre, fra *venstre* til høire under stigende Skjenderier mellem Førerne, der vekselvis gav hinanden Skylden derfor, og bums! der laa den, Vognen! Førerne ud, og nu begyndte et morderligt Spektakel oppe paa den farlige Bro. Det drev snart til den ene, snart til den anden Side, det var forfærdeligt at se! En middelaldrende Herre, der var fulgt med som Passager, søgte forgjæves at faa et Ord ind, du skulde set ham! En mægtig Skikkelse med fyldigt, lidt graasprængt Haar, stramme Læber, Brillen over et Par skarpe, sarkastiske Øine – vi hørte kun nogle enkelte Ord, naar de formelig overhvinede Skrigene og Skjenderiet, og de lød for os som «Iserikke», «Iserikke», ser ikke! Hvad er det, han siger, Iserikke? spurgte vi Damer hinanden forbauset. Af Skjenderiet selv var det naturligtvis umuligt at forstaa et Ord; kun hørte vi tydelig et Par Gange noget, der lød som for Fanden! eller von *Fanden!* Siden blev det os fortalt, at det skulde være Navnet paa en for et Par Aar siden ansat Generalguvernør, der skal øve en betydelig Indflydelse i Provinserne; den gamle Guvernør er styrtet. Men endelig fik Stemmen i en sidste Anstrengelse Overvekten, den maatte, syntes vi, kunnet sprænge Bloksbjerg selv i Luften. «Er I da bindegale? Hvad strider I om? Ser I da ikke, at det *ene Hjul ganske mangler.*» Dette Udraab læses nu oversat paa alle Sprog, selv det malabariske.

Da blev der en pludselig Stilhed; Vognen laa der, men Hestene havde i fuld Fart fortsat Løbet mod Udgangen, hvor Besterne ufeilbarlig vilde vundet Prisen,

naar Reglementet ikke strengt havde fastsat, at der skulde følge Vogn og Førere med.

Saa kom sidste Løb. Jeg melder intet derom, kun at Dagen efter blev der fra alle Gadehjørner udbasunet, at *gamle Albion* kraftig og rolig, som om ingen Ting var paafærde, havde ført Tømmerne og naaet Maalet. Misundelsen vilde lægge til, at det havde vidst at eskamotere et med det andet fuldkommen jevnstort Bevægelsesapparat ind paa Vognen; men hvad kan ikke Misundelsen finde paa at sige! Nok er det, England vandt Prisen som Europas første og lykkeligste Land. Leve England!

Og nu lev vel, kjæreste «Luna». Et rigtig langt Brev med allerførste Ballontraen ventes sikkert af din trofaste Veninde «Verdensborgerinden».

Man skal ikke studse over noget.

Under et Ophold i Rom i 81 modtog jeg fra en mig ubekjendt, i Paris bosat Amerikaner, en i meget smigrende Udtryk affattet Opfordring om at yde et Bidrag til et større Verk, han tænkte paa at udgive, og som i Lighed med et i Amerika tidligere udkommet skulde omfatte Kvindesagens Stilling i Europa. For hver Nation skulde der vælges en Referent (kvindelig), der havde at afgive en Beretning om Sagens Status i de respektive Lande – mig vistes nu denne Ære for Norges Vedkommende. Lidt betænkelig ved en for mig noget uvant og tilmed ikke lidet ansvarsfuld Opgave, lod jeg en Opfordring indrykke i et Christiania-Blad, om ikke andre mere skikkede, mere i Forholdene indviede vilde paatage sig Hvervet, og i saa Fald underrette mig derom.

Der gik flere Maaneder hen. Ingen meldte sig. I Paris traf jeg Hr. *Stanton*, der indtrængende gjentog sin Anmodning. Hertil var endnu føiet en Bøn om at erholde nogle Omrids af en Biografi, ligesom ogsaa, at jeg skriftlig vilde meddele ham, hvad jeg tænkte om den *franske* Kvindes Stilling.

Jeg nedskrev da disse Artikler efter bedste Skjøn og Evne, og sendte ham dem fra Hjemmet samme Høst (82). At dømme efter den Skrivelse, jeg derpaa modtog, maatte jeg tro, at han var tilfreds.

Først nu efter to Aars Forløb hører jeg her i Kjøbenhavn, at Bogen er kommen

ud, og det lykkedes mig ved *velwilligt Laan* at faa den at se.

Jeg tilstaar, uagtet man ærlig stræber at befæste sig i den Kunst ikke at undre sig over nogen Ting mer, studsede jeg ved den Maade, Hr. Stanton har takket mig for min gode Vilje til at tjene ham.

Den praktiske Amerikaner maa dog vel have fundet mine Bidrag for «lyriske», det vil sige mindre paalidelige, skal jeg dømme af den Affærdigelse, han har givet dem i sit internationale Verk. De mindre Stykker, sendt ham i Form af Breve, har han fundet for godt ganske at udelade, medens Hovedartikelen i den Grad er maltrakteret og beskaaren, at den ikke er til at kjende igjen.

Men ikke nok dermed. Hr. Stanton har fundet sig beføiet til at tage andre med paa Raad; om han selv har søgt Hjælpen, eller man tjenstvillig har tilbudt ham den, skal jeg ikke kunne sige. Visst er det, at disse værdfulde, «Mrs. Colletts lidt for mørke Anskuelser af Forholdene», tildels modsigende «Oplysninger», paa en lidet takkelig Maade er kilet ind i det lille Stykke Bidrag, Hr. Stanton under dennes Navn har værdiget at holde paa.

Mrs. Collett vilde været enhver af disse bedrevidende høilig forbunden, hvis de straks, da Sagen blev sat igang, havde fulgt hendes Opraab i norske Blade og stillet sig helt for Hvervet. Blandt de flere Navne, som her optræder, har Hr. Statsrevisor, Stortingsmand *Berners* unegtelig den største Vegt.

Hr. Berner har gjort sig høit fortjent af Kvindesagen hjemme, ingen er villigere til at anerkjende dette end jeg. Han er den første i vort Land, der har formaaet at bringe en ordentlig organiseret Forening istand, der allerede tæller en Tilslutning af 5 à 600 Medlemmer af begge Kjøen.

Men denne, Sagen, har tilfældigvis to Sider, hvoraf den ene har den uheldige Egenskab, at man helst ikke vil se den eller vide noget om den. Ialfald kan jeg forsikre, at i vort Land har man en bestemt Utilbøielighed dertil.

Hr. Stortingsmand Berner er *Nordmand*, og er *Mand*. Det vilde maaske være for meget forlangt, at han skulde her gjøre en Undtagelse og mer end andre have Sans og Øie for denne Sagens mindre behagelige, mindre lønnende Side. Det vilde været smukt, om Hr. Berner havde ladet det bero med den *negative*, for ikke at sige fuldstændig ignorerende Holdning, han altid har indtaget ligeoverfor mig og mine Bestræbelser i den; hans Optræden i det norske Bidrag til Hr. Stantons «Woman Question in Europe» tager sig ikke heldig ud.

Paa denne Vis af mine kjære Landsmænd fortrængt af Hr. Stantons interessante Europaverk, vil jeg tillade mig at aftrykke disse mine Bidrag, ordret som de er meddelte. Læseren dømm selv.

Der kunde visselig være sagt andet og mere. Men jeg tillader mig den Formening, at de enkelte Udsagn om vore hjemlige Forhold, hvormed jeg indbildte mig fyldestgjørende, om end i al Korthed, at have besvaret de af Hr. St. opstillede Spørgsmaal, at disse Udsagn *endnu ikke*. noget Punkt vitterlig kan gjendrives. Et andet er det, om en udførligere Gaaeni-Detail af disse vore Tilstande virkelig vil have nogen Interesse for Fru Europa, for hvem det hele er skrevet, om Supplementet med andre Ord havde været uundgaaelig nødvendigt.

Tiden har unegtelig givet Kvindesagen i vort Land et mægtigt Stød fremad! Der er aabnet en glædelig Udsigt til at opnaa det og det, som vi for knapt et halvt Aar siden ikke drømte om.

Men Tingen er den, at *det* og *det* først *skal* opnaaes; indtil da faar vi trøste os med Udsigten.

Tvende Skrivelser til Hr. *Theodore Stanton*, Udgiver af det paabegyndte Verk «La Condition de la femme en Europe».

Paris, den 16de Mai 1882.

Monsieur!

I Tidsskriftet «Les droits des femmes» har De indrykket den Erklæring, at det var Deres Agt i det berørte Verk selv at udarbeide den Del deraf, som angaar Frankrige. De stiller i Forbindelse hermed et Opraab til enhver, der særlig maatte finde sig stemt derfor, at meddele Dem, hvad der kunde tjene til at belyse dette Afsnit deraf, et Afsnit, der kommer til at indtage en saa betegnende Plads i Deres fortjenstfulde Foretagende. Ogsaa mig, den Fremmede, har De gjort den Ære at anmode om at bistaa Dem hermed.

Jeg kan kun gjentage, hvad jeg allerede mundtlig antydede for Dem, at de Indtryk, jeg kan have modtaget af de her raadende Tilstande, neppe til et Øiemed som dette vil kunne tillægges nogen Vegt. Ogsaa ved jeg med temmelig Visshed forud, at De neppe vil godkjende dem. Mine Anskuelser af den franske Kvindes Stilling beror ikke paa nogen Iagttagelser, man kan anstille under et Pariserbesøg. De danner et uadskilleligt Led i en konsekvent gennemført

Grundanskuelse; løsrevne fra denne sin Sammenhæng kommer de til at staa der som blotte Tilfældigheder. Det er af samme Grund, jeg ogsaa har vægret mig for at meddele Dem hin auto-biografiske Skisse, hvorom De ofte har udtalt et Ønske.

Jeg har maaske for lidt Sans for det specielle, det lokale i denne Sag, som det dog nu er blevet mig en Livsopgave efter Evne at befordre. Min hele Udvikling har tidlig bragt mig mer til at anskue den i sin hele store Almindelighed. Distinktionen mellem Nationerne falder tildels bort. Jeg finder Kvindens Stilling i hele vort civiliserede Europa elendig. I vore koldere, nordlige Strøg har vi saa at sige den bramfri, stille Misère, den, man har stirret saa længe paa som paa den graa Væg, man ikke kan tænke sig anderledes. I Deres Frankrige, hvor alting træder mere pyntet op, kan man maaske kalde den la misère dorée (den forgyldte Elendighed). Overalt, hvor vi skuer hen i vort berømmelige Europa, vil vi se denne svagere Del af Parterne viljeløs afhængiggjort af den ved Stilling, Opinionen, gammel Hævdelse af Retten – det vil da sige Uretten – hundredfold sterkere, overlegne Part. Lidt mer eller mindre tilstudset og tilsløret denne Afhængighed, som det kan ligge til de forskjellige Nationer, gjør ikke stort til Sagen.

Og tager vi specielt Deres Frankrige, hvor kan det være andet med Love, der endnu gjælder den Dag idag, Love der stiller Kvinden omtrent paa det Standpunkt, hun indtog i hine barbariske Tider, da man fradømte hende en Sjæl? . . . Love, der i alle Livsforhold overgiver hende saa at sige «mains liées» i denne hendes Lovgivers, Herskers og Herres Hænder? . . . Er det som Tegn paa denne sin «suveræne» Magt, at han har tilegnet sig indtil Fællesbenævnelsen paa den Tvedel af Skabningen, der dog nu i vore Dage ligelig tilkjendes dette Fortrin over Dyret at eie en Sjæl? . . . Den franske Mand kalder sig L'homme (Mennesket); hvad er saa den anden Halvdel af denne Skabning?

At Tilstandene ved en saa forfærdelig Overvegt paa den ene Side ikke er værre, end de er, at de endog her og der i visse Samfundsforhold kan give sig Skin af at være gode, ja det er jo den store Hemmelighed. Mon det ikke simpelt kan finde sin Forklaring i noget «je ne sais quoi» i Kvinden selv, der magter for en Del at betvinge Virkningen deraf? – det uimodsigeligste Bevis for, paa hvilken Uretfærdighed denne Overvegt er grundet. Vi tør vel kalde dette en Personlighedens Magt, der kun kan være Udtrykket for en aldrig ganske betvungen Selvfølelse, en ulmende Hjemmelængsel efter en med hendes sande

Værd, Evner og Anlæg mere stemmende Stilling – en stum Protest, den fangne Prinsesses ligeoverfor sine Vogtere.

Vi feiler vist ikke ved at paastaa, at denne Personlighedens betvingende Magt i en særdeles Grad ligger til Françaiseerne, at den bæres af en livlig Begavelse, der hverken mangler Energi eller Mod, naar det gjælder. Vi har set det i de store Begivenheders Dage, da de ogsaa havde Uhyrer at bekjæmpe, om just ikke den *napoleonske Code pénal*.

I Tidsskriftet «Les droits des femmes» kan man støde paa fortræffelige Ting fra kvindelig Haand, Udtalelser, merkelige ved sin djerve Logik og Uforfærdethed i at gaa lige løs paa Sagen.

I Deres Land findes, naar det kommer høit, maaske et halvt Snes slige Organer for Kvindens Rettigheder, medens der daglig udkommer tusende Skrifter af alle Arter, hvor Kvinde, naar hun nævnes, i 9 à 10 Tilfælde vilde være bedst tjent med, at det ikke var skeet. Bogliteraturen, hvordan hun der besudles, vil vi ikke engang nævne; men lad os kun tage Bladene, selv de respektableste, hvor den høieste Plads, man anviser hende, synes at være den at figurere i en «Carnet d'un Mondain» i den eller den uforlignelige Dragt fra en sidste Fest, eller – skal vi søge hendes Tilværelse i de mere høitstemte Rubrikker af disse en Majoritets Organer – at figurere i en Sensationsproces, maaske endog som det interessante Offer – dette med Lovenes og Hr. *Alexandre Dumas's* fulde Billigelse – for en bedragen Egtemands Raseri.

De ser nu selv, Hr. Stanton, at De er lidet tjent med mine Bidrag til Deres Etude over *franske* Forhold. De faa Strøbemærkninger, jeg her tillader mig om disse, venter ikke andet end at blive anset for Rapsodier – Fantasterier – Misanthropier – kort, alt hvad der ikke er brugbart til Øiemedet. Jeg har dog sagt det bedre og forstaaeligere i nogle Bøger, som De ikke kjender eller vel nogensinde lærer at kjende – Skrifter, der desværre deler Skjæbne med hine Ishavsfarere, der ikke kommer tilbage. De har maaske fundet Passagen, men man hører ikke mere til dem.

Idet jeg ønsker Dem alt Held til Deres smukke Foretagende, tegner jeg mig som etc.

For norske Læsere, som det maaske kan interessere – ogsaa for at verge mig

lidt mod en Sigtelse for Overdrivelser – vil jeg kun tilføie nogle Prøver paa, hvad den franske Code civil bestemmer angaaende Kvinden. Idet jeg tillige ved Siden af en mulig korrekt Oversættelse optager Originalteksten, vil man sikrere kunne dømme.

– Manden har i Egteskabet alene Myndigheden i, hvad der angaar Børnene. (L'homme, dans le mariage, exerce seul l'autorité paternelle.)

– Naar det gjælder at bortgifte Børn, er Faderens Samtykke tilstrækkeligt. Moderens Negtelse har intet at betyde. (Pour marier les enfants, le consentement du père suffit; si la mère refuse le sien, on passe outre.)

– Manden er Bestyrer af Hustruens Eie og Formue. (Le mari a l'administration des biens personnels de la femme.)

– Manden kan skalte og valte med alt, Indbo, Møbler, Værdsager, Juveler, uden at spørge sin Hustru; han kan sælge det, bortskjænke det, om han har Lyst, til en tredje Person, selv en Mætresse. (L'homme peut disposer de tous les effets, mobiliers, meubles, valeurs, bijoux, sans consulter sa femme, et cela même à titre gratuit même au profit d'une tierce personne.)

– Hustruen kan ikke give eller modtage nogen Skjænk eller Gave, end ikke af egen Familie, uden Mandens Tilladelse. (La femme ne peut ni faire, ni recevoir une donation, fût – ce d'un membre de la famille, sans le consentement de son mari.)

– Fra at være Formynder eller Medlem af et Familieraad er udelukket alle Mindreaarige, Sindssvage, Mænd af en anerkjendt slet Vandel, overbeviste, til en infamerende Straf dømte Forbrydere og – Kvinder. (Ne peuvent être tuteurs, ni membres d'un conseil d'une famille, les mineurs, les interdits, les hommes d'une conduite notoire, les individus comdamnés à une peine infamante et les femmes.)

– Den unge Pige er fra sit 15de Aar selv ansvarlig for sin Dyd. (La fille, dès l'âge de quinze ans, répond seule de sa vertu.)

– Forførelse er ikke strafbar. (La séduction n'est pas un délit.)

– Efterforskning af Faderen er forbudt. (La recherche de la paternité est interdite.)

– Efterforskning af Moderen er tilladt. (La recherche de la maternité est permise.)

– De uegte Børn falder alene tilbage paa Moderen. (Les enfants naturels sont à la charge de la mère seule.)

– Intet Egteskabsløfte gjælder, selv om det følger af at bryde et Forhold, hvor der er et Barn. (Toute promesse de mariage est nulle, fût-elle suivie de l'abandon de l'enfant.)

– Mandens Egteskabsbrudd udenfor Huset er ikke strafbart. (L'adultère du mari perpétré en dehors du domicile n'est pas punissable.)

– Hustruens Egteskabsbrudd, hvorsomhelst hun gjør sig skyldig deri, er strafbart. (L'adultère de la femme, en quelque lieu qu'il ait été consommé, est punissable.)

– Drab, fuldbyrdet af Manden paa Hustruen og hendes Medskyldige, naar de gribes paa fersk Gjerning i det egteskabelige Hus, er undskyldeligt. (Le meurtre commis par l'époux sur l'épouse, ainsi que sur le complice, à l'instant où il les surprend en flagrant délit dans la maison conjugale, est excusable.)

– Drab af Egtemanden under samme Omstændigheder er ikke undskyldeligt. (Le meurtre commis par l'épouse dans les mêmes circonstances n'est excusable.)

– Kvinde kan ikke antages som Vidne i nogen Forsamling, hvor det gjælder Testamenter, Forpagtning, Salg og Kjøb, Delinger i Familien etc. Hendes Underskrift er Nul. (La femme ne peut être admise comme témoin dans les actes de l'état civil, testaments, les baux, ventes, partages de famille etc. Sa signature ne fait pas fois.)

Dette siger Lovene. «Og – tilføier det Tidsskrift, hvoraf jeg har laant dette Uddrag – en Mængde andre saarende Ting, som Kvinder ignorerer, eller først bliver vidende om, naar det er for sent, naar Ulykken selv har paataget sig at aabne deres Øine . . .»

Den bedste Klausul i dette Stykke dahomeysk Codex, som kalder sig den franske Lovbog, er dog den, der forbyder Kvinder at gjøre sig bekjendt med den.

Det kan man kalde Bøddelens Galanteri.

Medens jeg var ifærd med at nedskrive ovenstaaende Brev, faldt der mig tilfældigvis en Bog mellem Hænderne, skreven af en Franskmand, der kalder sig *Alfred Assolent*.

Den handler ogsaa om Kvindens Stilling her i Frankrige, og særlig med Hensyn til Lovene. Merkelige maa man kalde slige Bekjendelser, selv om de ikke skriver sig fra en Mand.

Da Kvindespørgsmaalet i den senere Tid har været lidt paa Bane ogsaa i vore Forhandlinger hjemme, vil det ialfald ikke skade at se, hvorledes en Fremmed kan tænke derover.

Et kort Uddrag af Fortalen meddeles derfor.

«Tous les français sont égaux devant les lois». Saa lyder den første Artikel i vor Lovbog. Den taler om alle *Franskmænd*, men siger ikke et Ord om Françaiseerne. Man ved virkelig ikke, naar man har læst denne Artikel til Ende, hvor man skal stille disse, om de staar *under* Loven eller *over* Loven eller ganske udenfor den. Hidtil har man ikke villet bemærke denne Dunkelhed, endsige gjort noget Forsøg paa at rette paa Sagen. Filosoferne, saa fordybede i sine metafysiske Grublerier, at de glemmer at vaske sig, har aldrig forstaaet sig paa Kvindespørgsmaalet – Juristerne forplumrer det kun mer, end det var før – Politikerne foragter det, og Digterne, nervøse, irritable Folk, der snart forguder, snart raser mod Kvinderne, undviger helst at dømme i Sagen. Alle synes at forene sig om at holde dem i Dunkelheden, det vil sige udenfor, som om de var for dumme eller altfor ophøiede til at kunne have en fornuftig Mening om denne Verdens Anliggender. For at trøste dem har man forsikret dem, at de behersker Mændene. Det er maaske sandt, men det maa være paa samme Vis, som *Perikles's* lille Hund beherskede Verden. *Azor*, sagde den store Borger af Athen, behersker min Søn *Xantippos*, men lille *Xantippos* behersker min Hustru *Aspasia*, *Aspasia* behersker mig, jeg Athen og Athen Verden, ergo behersker *Azor* den hele Verden.

. Den første Konsul Bonaparte spurgte engang med impertinent Mine Fru v. Staël: fra hvilken Tid er det, at Kvinder blander sig i Politikken?

Siden man guillotinerer dem, svarede hun. Og Svaret var træffende.

I vore Dage guillotinerer man dem ikke, i det mindste ikke af politiske Grunde, men Loven tynger paa dem som en Straf, *uden at de tilstedes at gribe ind, at kunne virke til en Forandring* Frankriges Skjæbne ligger i Kvindernes Hænder. Den Uvidenhed, den Frivolitet, som man opmuntrer i dem, og som man giver Mine af at være charmant, er maaske den fornemste Aarsag til

vor Dekadance. Havde vi sørget for at oplyse dem, beskæftige dem, havde vi stillet dem paa den Plads, der tilkommer dem, vilde vi nu undgaaet tre–fire Revolutioner . . .»

Saa vidt den franske Forfatter.

«Du Doppelgänger, du bleicher Geselle, wie äffst du mein bestes Lied mir nach!» maatte jeg sige med *Heine*, da jeg læste disse Ord.

Ja, jeg studsede ved at læse dem.

Et underligt Tilfælde maa det dog kaldes, at en *Mand*, en Pariserforfatter fra seneste Tid, kommer til den samme Slutning, næsten udtalt i samme Ord, som en stakkels ukjendt Forfatterinde i et fjernt Land allerede for 10 Aar siden vovede at udtale den, *at den kvindelige Umyndighedstilstand, den skjæve Stilling, hun indtager inden en Nation, mer end noget fører til dens Forfald.*

Skulde der ikke i dette Sammentræf ligge mere end en blot Tilfældighed?

Paris, den 6te Juli 1882.

Monsieur!

Det er visselig ikke af Vrangvillighed, jeg hidtil har undladt at opfylde Deres Ønske at erholde en Skisse af mit Liv; jeg har kun vægret mig, fordi den neppe vilde kunne opfylde de Betingelser, man maa stille til en saadan, skal den have nogen Interesse for fuldkommen uindviede Fremmede.

Et saadant Stykke Biografi er mer end noget andet knyttet til sine Forudsætninger. I et foregaaende Brev har jeg i en liden Metafor antydnet den Stilling, jeg indtager som Forfatterinde; deri vil De finde det tilstrækkelig forklaret.

De faa Træk, jeg vil forsøge at fremdrage deraf – det er altid en vanskelig Sag selv at skulle det –, nedskriver jeg derfor alene for Dem. Det sker i villig og varm Anerkjendelse af Deres Virken for vor Sag.

Om min Slegt vil jeg kun bemærke, idet jeg overlader den offentlige Stemme i vort Land at gjøre det bedre, at Fader og Broder vel tør med *Heine* sige: Nennt man die besten Namen, wird auch der meine genannt.

Min Fader var paa Rigsforsamlingen det skjæbnsvangre Aar 1814 en af de virksomste Konstituenten, en af de faa, der med vor store Fædrelandsven Grev

Wedel-Jarlsberg i Spidsen djervt kjæmpede for Tilslutningen til Sverige *under det bernadottiske Kongedømme*, og Tiden har vist, at disse Mænd havde det rette Syn, begge Dele har bragt vort Land Lykke og Velsignelse. Saa kan man kalde en under sund, jevn Udvikling næsten enestaaende Fremgang i alt. Min Broder, *Henrik Wergeland*, var Digter og Folkeven. Han var Almuens personlige Ven og Raadgiver, og han satte sin hele Id til at *oplyse og forædle*.den. Hans Standbillede blev høitidelig afsløret i Christiania 17de Mai f. A. Min Fader indtog en geistlig Stilling i dette samme Eidsvold, hvor Konstitutionen blev grundlagt, i 31 Aar. Vi var fem Søskende og blev meget strengt opdragne, medens der tillige gjordes alt efter Tidens Leilighed til ogsaa at udvikle vore Evner og Anlæg. Her voksede jeg op næsten ene, da mine Brødre studerede i Christiania, en Dagsreise derfra, hvilket kun tillod mig ett eller to aarlige Besøg derind.

Synlig taget er mit Liv gaaet saa jevnt hen som den store Mængdes, uden merkelige, paafaldende Begivenheder af nogen Slags. Man er ung Pige – bliver Hustru, Moder – Enke. Jeg har gennemgaaet disse Faser i en Kvindes Liv, i et Land og i en Tid, da vi netop, efter Løsrivelsen fra Danmark, stod ifærd med at flikke os sammen en egen selskabelig Kodeks; jeg har gennemvandret den i en Tid, hvor Idealet af en saadan Borgerinde i Staten faststilledes i den størst mulige Evne til *ikke at gjøre sig bemærket*. Et vegtigt ord, udtalt af en af mine Grandtanter, gik ned gennem Slegten som en Slags Familiedevise: *den Kvinde, man taler mindst om, er altid den bedste*. Min eiegode Moder og den af mine fem Tanter, der mest interesserede sig for min Opdragelse, glemte aldrig ved passende Leiligheder at bringe os Søstre Familiedevisen i Minde.

Min Søster, stakkel, trængte ikke til den. Hun blev gift ganske ung og henlevede sine Dage i en ensom, trist Afkrog af Landet, hvor hun ikke behøvede at gjøre sig mindste Anstrengelse for ikke at blive bemærket eller talt om. Jeg derimod, som blev igjen paa Skuepladsen, tog mig Advarselen desto mere nær, ja saa nær, at jeg næsten ikke vovede at tale selv. Ogsaa tør jeg give mig selv den Ros, at jeg, saavidt det stod i en Dødeligs Magt, opfyldte Idealet; ja jeg tror ikke, det rigorøseste engelske Samfundsreglement, der kan rose sig af at have sat Pruderiet i System, vilde fundet noget at udsætte derpaa. Fra et livligt Barn blev jeg til en saa taus og indesluttet ung Pige, som nogensinde har kjedet sig selv og alle Andre med at spille Sfinksens Rolle.

Saa gik en lang Ungdom hen. Det gjaldt at bevæge sig mellem en Hærskare af Forbud, ligesom i en Eggedans. Ganske uden Anfegtelse skede det vistnok ikke. Saaledes mindes jeg, at jeg i hine Aar havde en fortvilet Lyst til at gaa paa Skøiter. Jeg led Tantalus's Kvaler, naar jeg fra Bredden af den store Dam saa mine Brødre tumle sig derude. Muligheden af at sætte sig op imod Forbudet kunde ikke engang falde en ind. I de senere Aar er dog dette Forbud med flere andre lykkeligvis hævet.

Jeg blev forlovet. Og nu indtraadte noget ret merkeligt. Uagtet jeg indbildte mig gennem bestaaet Prøve at have godtgjort min Kapacitet som værdigt, brugbart Medlem af Samfundet efter Tidens Opfatning deraf – troede man mig ikke rigtig. Mit Fædrehjem havde fostret store Aander paa den Side, som Tilladelsen er givet at være det; man kunde ikke vide, om der dog ikke stak noget deraf i Blodet. Man var bekymret for den Mand, jeg skulde egte, om han nu virkelig i sin Hustru vilde finde dette Mønster . . . om hun forstod sig paa at styre et Hus, organisere et Kjøkken etc. og forresten var saa interesseløs som nødvendigt, for ikke at falde paa noget, der strakte sig udenfor dette Omraade, med ett Ord, der var skikket til at gjøre hende bemærket.

Det gik anderledes, end man havde ventet.

Den Mand, jeg egtede, delte ikke ganske den gjængse Anskuelse af det hjemlig-hustruelige Ideal. Med al Anerkjendelse af det ønskværdige, ja nødvendige i, at Hustruen tillige var en god Husmoder, søgte han fremfor alt *Aandsfællen*, hans Hjertes og Sjælelivs fortrolige i hende (efter Datidens Anskuelser saagodtsom uforenelige Ting), og jeg tror, Savnet af det sidste vilde have gjort ham langt ulykkeligere, end om han havde maattet slaa noget af paa den anden Fordring.

Et Liv, tilbragt helt fra Barneaarene i landlige Forhold, havde imidlertid ganske godt sat mig ind i alle Detailer af det praktisk-huslige, og jeg bragte til mit nye Hjem den bedste Villje med til at faa en smuk Anvendelse for disse Færdigheder.

Var det Tak, fordi jeg i dette Stykke beredede ham en Smule Overraskelse, at han lod den høiere Opgave, en Hustru dog uimodsigelig har at løse inden Egteskabet, dobbelt gjælde, at han paa alle Maader opmuntrede den i mig? Han var selv literært dannet, omfattede alle aandelige Interesser, alle Tidsfænomener

livlig, dog mere med Kritikerens skarpe, sondrende Blik end med Digterens. En Skat af Breve og Optegnelser, som han har efterladt, der endnu venter paa at se Lyset, vidner derom.

Et Par Antydninger vedrørende min Mands Slegt kunde maaske interessere Dem, Hr. Stanton; det var jo muligt, at De selv kunde træffe paa et Spor af den i London eller andetsteds.

De første Colletter (dengang *Colet*), som man har nogen Kundskab om, kom allerede ind i England med Wilhelm Erobreren; altsaa er de dog oprindelig Normanner. En af Slegten dukker derpaa op i den anden Halvdel af det 15de Aarhundrede som Borgermester i London. Dennes Søn igjen, den overlevende af 22 – toogtyve – Søskende, blev den, der af alle har spillet den betydeligste Rolle i denne Slegt. Rig, uafhængig, høit begavet, dertil fuldstændig Levemand, gik han pludselig under et Besøg i Italien over til den geistlige Stand. Han blev Henrik VIII's Skriftefader, tordnede ganske ordentlig mod ham fra Prækestolen, indtil den katolske Verve gav sig Luft i Reformationen. Han blev ivrig Tilhænger af *Luther*, korresponderede flittig med den bekjendte *Erasmus Rotterdamus*, stiftede og byggede 1510 St. Paul's School i London, der endnu bærer hans Navn, begavede Skolen med et stort Jordegods og døde efter at have testamenteret sine betydelige Rigdomme og Eiendomme til Kirker og offentlige Stiftelser.

En Slegning af ham vandrede ud i Midten af det 17de Aarhundrede og nedsatte sig i Norge, hvorfra Familien udbredte sig til Danmark, hvor den endnu har nogle Besiddelser. I vort Aarhundrede har kun én af dem spillet en mere fremragende Rolle, nemlig som første Statsraad under *Carl Johan*, efter vor Forening med Sverige. En saare hæderlig, af alle Partier agtet Mand.

Min Collett var en Brodersøn af denne. Uagtet han virkede og døde i den beskednere Stilling som Professor ved Universitetet i Christiania, kan jeg ikke negte, at jeg sætter ham høiest i Slegten, høiere end Statsraaden og Borgermesteren af London, ja høiere end dennes Søn, den berømte Decanus, som var Henrik den ottendes Skriftefader og en intim Ven af den lærde Erasmus Rotterdamus.

Det er denne Mand, der vakte tillive i en hidtil forkuet Sjæl, hvad der ellers maaske vilde ligget evig begravet; det er ham, der gav Stødet til, at jeg blev Forfatter.

I den korte Tid, der forundtes os at leve sammen (10 Aar kun), kunde der ikke være Tale om nogen offentlig Optræden. Husets Skjøtsel, smaa Børns Opdragelse gjorde det tildels umuligt.

Det var først som Enke, naar alt begynder at blive tomt omkring en, at Trangen – var den dog en Arveskjænk, usynlig medbragt fra Fædrehjemmet? – at denne Trang, undertrykt, halvbevidst, kjæmpende indtil da, med uimodstaaelig Magt meldte sig. En større Roman, der udkom anonym, var Resultatet deraf.

Og saa? Ja saa er det gaaet, som jeg har antydnet i min – Polarreise.

Endel Bøger, ikke ret mange, thi jeg er ikke «Vielschreiberin», er komne ud i Hjemmet i Løbet af de mellemliggende Aar, og er blevne liggende én for én, fast, som man siger, uden at kunne haabe paa nogen Gjennemgang til de Levendes Regioner. Jeg trøster mig til, ligesom min Bror, først at blive forstaaet efter min Død.

Nogle Forsøg, jeg har gjort for at faa noget deraf ud i fremmed Sprog, har formodentlig været ubehændige; *upraktiske*, som man betegner det; intet er hidtil lykket.

Dette beklager jeg for den Del af disse Skrifter, som angaar Kvindesagen, der mest forlanger at vinde en Stemme, hvor dette Spørgsmaal for Tiden diskuteres.

Romanen har derimod oplevet at komme ud paa Fransk, Tysk og – Russisk. Dette imidlertid sans mon consentement.

Saa er min Bane stille gaaet hen; jeg er bleven gammel og træt og staar pludselig ved Maalet. For mig ligger den, naar jeg skuer tilbage, som en lang, undertiden haabløs, undertiden af et Glimt oplivet, altid trættende Vei. Jeg er hverken misnøiet eller glad, jeg er bare træt. Jeg angrer intet af, hvad jeg har skrevet: en senere Slegt faar dømme det.

Kvindesagens Stilling i Norge.

(Indberetning til Mr. Stanton, Formanden for det amerikanske Selskab for Kvindesagens Fremme.)

Paris, 30te Januar.

Noget usedvanligt er skeet. Ogsaa her, i vort gamle Europa, hvor hver Land

søger at affinde sig med det Stykke Kvindesag, Tiden nu engang paatvinger det, som det bedst kan, uden at bekymre sig stort om, hvordan de andre Lande tager det, ogsaa her er der gjort et Tilsprang til at opnaa en større Enhed i Bestræbelserne; det første Skridt er gjort til at samle disse spredte Resultater til et overskueligt, maaske samvirkende Helt.

Fra Amerika maatte Stødet hertil komme. Et amerikansk Selskab har Fortjenesten af først at have vakt Idéen til en almindeligere Sammenslutning, som skulde knytte det gamle Europa ogsaa til hine Lande hinsides Atlanterhavet, der kalder sig den nye Verden, en Konkurrence, hvori vi paa Forhaand ved, at vort gamle Europa vil komme til at staa betydelig i Skyggen.

I Skyggen ja, nota bene naar vort gamle Europa beslutter sig til at gaa ærlig tilverks og ikke for sterkt lader sig friste til at pynte op i sine Beretninger. Slige Beretninger kan i sin inderste Grund være usande, uden at der er sagt en eneste Usandhed. Man lader blot enkelte lidt lysende Pointer paradere som Vidnesbyrd for en hel Tilstand, medens ti af dens mindre bemærkelige Sider forties. Det er til denne lille Jesuitisme, en *Konkurrence* saa let frister. Den Komité af europæiske Damer, som det amerikanske Selskab har gjort den Ære at udvælge til Referenter for deres respektive Lande, har faaet en ikke ganske let Opgave. Vi vil vistnok ligeoverfor det store Publikum nødig frem med Sagens mørke Side; men vi tjener denne vor egen Sag i Sandhed ikke ved blot at drage den lyse frem. Man vilde let tage os paa Ordet og mene: nu er alt i sin Orden. Det er utroligt, hvor uklart denne Sag endnu opfattes ikke alene af den store Mængde, men ogsaa af mange, som i Dannelse og Intelligens staar over den.

Holder vi os nu kun til Europa i den Kappelstrid, der er aabnet, vil det maaske synes, at de nordiske Lande staar langt tilbage. Hvor det gjælder at tage Initiativet og sætte i Gang, vil de sydlige Nationer altid gaa foran. Resultaterne, gjerne af mere positiv Art, falder mere i Øinene. Vi vover imidlertid den Paastand, at der er noget i den *nordisk-germaniske* Opfatning af dette Spørgsmaal, der sterkt afviger fra de sydlige Nationers Maade at anskue det paa – noget, som vil bringe det langsommere vistnok, men, som vi tror, sandere, mere stemmende med dets inderste Væsen, en Løsning imøde. Kvindespørgsmaalet er uadskillelig knyttet til Menneskehedens *moralske* Historie, dens inderste Sjæleliv, det er i disse Dybder, vi har at granske dets Berettigelse, det er der, vi maa søge Kilderne til en hidtil taalt Verdensuret,

ligesom Fordringerne paa, Midlerne til en Opreisning. Denne indvunden, den *moralske*, vil de mere positive Vindinger falde af sig selv.

Sammenligner nu vi de tre nordiske Riger indbyrdes med hverandre, vil der ogsaa her gjøre sig ikke ringe Afvigelser gjældende.

Danmark er ved sin mere centrale Beliggenhed det ulige mere gunstig stillede for en nær og heldig Løsning af Spørgsmaalet. Befolkningen er tættere, den har mere af de sydlige Nationers Livfuldhed og Letbevægelighed, og den har *Grundtvigianismen* – Grundtvigianismen, ogsaa kaldet den «lyse, glade Kristendom», der ikke lægger disse Bestræbelser noget i Veien, men før lover dem en Støtte.

Uagtet Nabolandet *Sverige* ikke kan siges at eie nogen af disse Fordele, staar det, naar der er Tale om denne Sag, ubetinget høiest blandt de andre Lande. Det er tidlig gaaet foran, baade i en mere levende, almindeligere Interesse for den og i de hidtil vundne Resultater. Vi vil neppe tage fejl ved at søge Grunden til dette Særsyn i Mandens liberale Forhold til den og til Kvinden. Den svenske Mand har fra gammel Tid repræsenteret de mere chevalereske Dyder i vort Norden, og har Landets Døtre ikke før høstet Fordel af dette uvurderlige Nationaltræk, saa er Tiden visselig nu kommen dertil.

Dog om disse vore Broderlande vil de dertil opfordrede, bedre indviede Referenter allerede have aflagt fuld Beretning – det vilde være indiskret at tilføie mer.

Staar tilbage vort Norge, om hvilket der endnu intet er sagt, og hvorom det maaske bliver vanskeligst at sige noget, da der er saa overmaade lidt at sige. Det skal imidlertid siges ærlig og oprigtig.

Der er gjort et Skridt til at aabne Kvinder Adgang til Universitetet, hvorvel de endnu ikke har opnaaet fulde akademiske Rettigheder. Dette er det bedste, vi har at berette. Den gifte Kvindes Eiendomsret, som svenske og danske Damer tappert har kjæmpet for, kjender vi endnu intet til. Den gamle Arvelov fra Chr. 5tes Tid, der tilkjender Døtre kun den halve Part, er hævet for nogle Aartier siden; men Spøgelset af denne halve Arvelod gaar endnu igjen i Lønninger, Bevilgninger, og overhoved, hvor det gjælder Gratifikationer til *ligeberettigede*. Vi har et Par Læseforeninger; nogen Forening ellers eller noget Organ i Pressen for særskilt kvindelige Interesser eksisterer ikke. «Indflydelse paa Lovgivning, i

Politikken?» . . . Hvor vil De hen . . . Bare Tanken derpaa vilde være Vanvid.
Dette til en Prøve.

For Norges Vedkommende maa vi altsaa beklage ikke at kunne besvare de til os rettede Spørgsmaal uden benegtende eller ialfald høist betinget. Vi magter dog ikke at aflægge denne lidt ydmygende Erklæring uden et Forsøg paa at lægge et mildnende Ord ind.

Vi vil bringe i Erindring, at Norge, det mest isoleret stillede i denne Trilogi af Lande, der kalder sig Skandinavien, baade ved denne sin Beliggenhed og end mere ved sine politiske Forhold maa betragtes som en Efternøler blandt Stater. Løsrivelsen fra Danmark, hvorunder Landet i 400 Aar havde ført et provinsialt Stilstandsliv, fuldbyrdes først i det andet Decennium af dette Aarhundrede. Det havde altsaa adskilligt at indhente, skulde det hamle op med Broderlandene og i det hele indtage sin Plads i den almindelige europæiske Kultur.

Det hører ikke herhen nærmere at udvikle, hvorledes denne Gjenfødelse af dets Kræfter, begunstiget af en god Forfatning, under Styret af de brave bernadottiske Konger, der lagde ligesom en sydlig Gnist til Verket, er fremmet i de mellemliggende Aar; vi tør sige, den har afsat sine Spor i alle Brancher af det offentlige Liv. Kunst og Literatur vil her kunne nævnes i første Række. Landets Hovedstad i hin Tid, da Nationen gjenvandt sin Selvstændighed, en tarvelig liden Kjøbstad paa 8000 Indbyggere, har nu reist sig til en statelig Storby paa nær 130 000. Landet var ligesom forødet, mange af vore herligste Fjeldtrakter laa dengang uopdagede, ikke ret mange vovede de ofte halsbrækkende Forsøg paa at lære dem nærmere at kjende – der gaves Bygder, hvor den Døde bunden til Hesten maatte ride til Kirkegaarden –, hvad der alene er udrettet for Kommunikationen i vort store, vidtstrakte Land, overhovedet til Bekvemmelighed for Reisende, dette vil den hvert Aar tiltagende Strøm af Fremmede og Landets egne Turister bedst vide at vurdere.

Landet har altsaa haft adskilligt at indhente for at kunne holde Skridt med den rastløst skridende Tid. Det har imidlertid ikke kunnet naa til at prøve alle Spørgsmaal, løse alle Opgaver, som denne rastløst skridende Tid har ført i sit Skjold. *Saa er alt, hvad der angaar Kvinden og hendes Stilling, omtrent forblevet i den gamle Orden.* Vore travle Mænd har ikke endnu naaet hen til at beskæftige sig med hende.

Heldigvis for denne celibatære Aand, der mer og mer er bleven eneraadende, savner vore Kvinder tildels hin danske Livfuldhed og Bevægelighed, der vilde drive dem til at reise sig imod den og til selv at gribe ind. De lader det altsaa taalmodig – o, hvor taalmodig! – bero, ligesom artige Børn, der venter, indtil Turen kommer til dem. Det knugende i vore storartede Naturforhold, den Afsondrethed, hvori en stor Del af den dannede Befolkning lever og færdes, planter ogsaa tidlig noget tungt i Gemytterne, der afsætter sig til hin Passivitet, der er for træg til at ville, for frygtsom til at vove noget. Der gives Egne i vort Land, hvor Familiedøtre vokser op og henlever sit Liv uden at have hørt det ominøse Ord «Kvindesag» nævne. – Og til dette Forsagthedens stumme Tryk vil en Retning i Landets Religiøsitet, der mindst af alt kan kaldes «den glade Kristendom», ikke undlade at lægge sit «saa er det Ret, Amen» til.

Hvad der her er antydnet om vore Landboforhold, gjælder i fuldt Maal Livet i Byerne. Her vil Forretningstravelheden og særlig de politiske Stridigheder, der begynder at reise sit Gorgonhoved ogsaa i vort hidtil saa lykkelige og fredelige Land, vanskelig levne Rum til en Kvindebevægelse. Disse larmende Interesser spiller her den samme Rolle som Fossebulderet og de knugende Fjeldmure i visse Trakter af vort Land, hvor Solen tager Afsked med Beboerne i Oktober eller November for at hilse paa dem igjen en vakker Dag i Februar. Vort Lands Kvinder *har* ikke, *maa* ikke have Interesser tilfælles med Mændene; det ansees omtrent som før 1814 for «ukvindeligt». Idealet af Kvindelighed er at være saa lidt bemærkelig, det vil sige saa lidt brydsom som muligt. Taler Mænd sammen om et offentligt Anliggende, og det kunde falde en tilstedeværende Dame ind at have en Mening derom, maaske fordriste sig til en Bemærkning, et Spørgsmaal, saa vil dette besvares i bedste Form, kun uvilkaarlig henvendt til Nabo-Manden.

Der kan gaa Aar hen, uden at nogen minder os om, at denne Sag er til, end sige med djervt Mod tager Initiativ til at løse et af dens mange Baand.

Der kan gaa Aar hen. Da pludselig kan det ske. Der kan løfte sig en saadan enlig Røst op af denne lumre Fortrykthed, som et Nødskrig, der overstemmer Larmen.

Er det en Kvinde, der udstøder dette Nødskrig Eksilet, det selvalgte Eksil bliver da den lindeste Straf for denne brydsomme. Er det en Mand, der løfter denne Røst for de fortrykte, de forglemte, studser man og tager sig om

Hagen.

O Februarsol, længselsfuldt ventede – koldt, lidet magtende falder dit første Straaleglimt ned i vore skyggede Dale . . . Og dog, vær hilset, Februarsol! Velsignet være din første sparsomme Straale; den bebuder, at hver Dag vil bringe flere.

Fra Misanthropen til den syge.

Ogsaa en Sang under et af de store Festmøder.

Mel. af Abekatten: «Drik kun, drik kun! Flasken har ingen Bund».

Klingklang, klingklang!

Her har du nok en Sang.

Klingklang, klingklang!

Ei lystig blir den denne Gang.

Du ved, jeg Stakkel

Med halvdøvt Øre,

Et sandt Mirakel!

Kan dobbelt høre.

Lig hin famose,

Saa kuriose,

Professors Kikkert,

Der lige nøie,

Fuldkommen sikkert,

Frembød for Øie,

Hvad *Tro og Viden*

Just skue vilde,

Saa undertiden

Kan tyst og stille,

Hvad Sang og Tale

Kan skjønnest male

I Festers Gang,

Just ei harmonisk,
Nei, fast dæmonisk
Mit indre Øre
Fatalt berøre
Med dobbelt Klang.
Klingklang, klingklang!
Berøre med dobbelt Klang.

Klingklang, klingklang!
Vil du vide Festens Gang?
Klingklang, klingklang!
Kling-ling-ling-klang!
Glædeslarm
Lønlig Harm,
Store Løfter
Uden Tro,
Over Kløfter
Vidjebro,
Venskabsrus
Uden Grund,
Elskovsblus
Slukt paa Stund –
Klingklang, klingklang! –
Det er lidt af Festens Gang.

Klingklang, klingklang!
Her har du nok en Sang,
Klingklang, klingklang!
Ogsaa lidt af Festens Gang.
Vort Stel paa Vrange
Mer ser man ikke.
For Fremmedblikke

Nu lar vi prange,
Ved Gny af Toner,
Dekorationer,
Der sterkt os minde
Om *Potemkin*,
Da i Tartarers
Og Halvbarbarers
Kultur og Skikke,
Med laante Glæder
Og malte Bræder,
Sin Herskerinde
Han vied ind,
Klingklang, klingklang!
Og narred den Dag saa lang.

Klingklang, klingklang!
Her har du nok en Sang,
Klingklang, klingklang!
Ogsaa lidt af Festens Gang.

Vi saa en Klik,
Der gram i Sind
Pent holde fik
Sig i sit Skind;
En *Politik*,
Der ei fik Lov,
Tro mod sin Skik
Og store Mester,
I slige Fester
At blive grov –
Der ei fik Lov
At gaa paa Rov,

Men festmaskeret
Og balchausseret,
Der sterkt genered
Dens Hestehov,
Klingklang, klingklang!
Istemme maatte Glædens Sang.

Klingklang, klingklang!
Tys, stygt det skurrer denne Gang.
Klingklang, klingklang!
Dog, lad os høre Festens Gang.
«Til Kvindens Ære,
Hvis Nærvære
Saa huldt os kvæger
Paa Dagens Strid,
Vort første Bæger
Skal viet være!
Velkommen hid! . . .»
Forstaa, nu lukker –
I vil os takke,
I pene Dukker –
Jert Bur vi op.
Nu vil vi snakke
Og bare snakke;
Til Alvorsfærden
I Tankens Verden
Vi sige stop.
Nu vil vi danse,
Ja, danse, danse,
Og ikke stanse

Før lysen Dag,
Men blot os fryde –
Ei Donnerwetter,
For Toiletter! –
Men blot os fryde,
I jert Behag . . .
«Til Kvindens Ære,
I Brødre kjære
Fra Øst og Søder,
Vi slaa til Lyd –
Vor stille Fylgje
I Dagens Møder,
Hjemmets Krone,
Festers Pryd –
Vor Sang skal tone! . . .»
– Dog ei I glemme,
I hulde, søde,
At næste Møde
I sidder hjemme,
Og nye Dukker –
Alle gamle
De blir os vamle –
Da ud vi lukker,
I træder fra . . .
«Hjemmets Krone,
Festers Pryd,
Vor Sang skal tone,
Hurrah, hurrah! . . .»
– Saa lad os danse,
Ja danse, danse,

Og blot os fryde
I jert Behag.
Kun saa I alle,
Som hid vi kalde
Og Velkomst byde,
Jert Bidrag yde
Til Nordens Sag.
Klingklang, klingklang!
Jert Bidrag til Nordens Sag!

Klingklang, klingklang!
Her har du nok en Sang.
Klingklang, klingklang!
Nok da for denne Gang!

Ja nok af Prat
Om enigt Nord,
Om Nordens Aand,
Om Brødres Baand
Og helligt Ord –
«Skaal, Kamerat!» –
Om Folkeviljer
Og Venskabsprov,
Om Nordens Liljer
Og Kvindens Lof –
«Vivat! Vivat!» –
Indtil i Susen
Af Talebrusen
Og Sangerrusen
Man bli'r plakat,
Klingklang, klingklang!
Og ved ei mere, hvad man sang.

Klingklang, klingklang!
Her har du *sidste* Sang,
Klingklang, klingklang!
Blev den kun ei for lang!
Som du jeg sad,
Syg Fugl bag Blad,
Og lytted til
Det sære Spil
Af store Ord,
Der plat paa Jord,
Naar Festen ender,
Og Ryg man vender,
Straks falde vil.
Og hvad jeg tænkte,
I Hu saa mod,
Jeg flagre lod,
Hvor helst det vilde,
Som Blade stille
Til Træets Rod.
Det, som jeg tænkte,
Sig mødig sænkte
Just ved din Fod.
Der lad det være
I Fred, i Fred!
Som andet mere,
Der engang sled
Sig fra min Sjæl,
Farvel, farvel,
Farvel, farvel, farvel, – *farvel!*

Sport.

(1884.)

Elsk en Mand, og kan du ei dy dig,
Da grumt vil han fly dig.
Elsk en Mand, og kan du det dølge,
Vil han dig forfølge.
Elsk en anden,
Da skyder han dig, er Bøssen ret sikker,
Og derefter sig, helst naar det klikker,
En Kugle for Panden.

Det kan nok være, at dette Ord har en mere indsnævret Betydning, end jeg ved af det, at det strengt taget kun betegner hin Modeverdenens kjæreste, uundværligste Tidsfordriv og –dræbelse, vi daglig ser forkyndt i Bladene – Verdensmandens Sport, der uundgaaelig kræver Heste paa fire Ben, *rappe*.en, og et Førsterangspublikum i elegante Vognrækker – et Par Jockey-Kolbøtter tror jeg hører til, skal det være komplet – er det ikke saa, at dette er den egentlige Sport? Jeg tilstaar min Uvidenhed.

Men jeg vil udvide Begrebet. Enhver ved Hindring og Farer egget Kappelstrid for at opnaa en Vinding, stor eller liden, nær eller fjern, vil jeg kalde Sport. Ett ved jeg med Visshed, Livet og Erfaringen har her været sikre Læremestre.

Sport er et Særkjende for Mandens Natur, der mest af alt skiller den fra Kvindens. Den lille Bébé paa Barnepigens Arm vil altid være lykkeligere i den Ting, han kan tilskraale sig, end i en, der godvillig rækkes ham; Gutten vil altid finde det Æble begjærelsesværdigst, der lover ham den sikreste Udsigt til at faa et Par forrevne Bukser, og endnu bedre, hvis Træet befinder sig i en fremmed Have, en banket Trøie paa Købet.

Denne Drift i Mandens Natur har givet Stødet til de største og velsignelsesrigeste Resultater for vor stakkels Klode, som vi nogensinde kjender. Uden denne vilde vi maaske endnu befinde os paa samme Trin, som vi befandt os paa Konfucius's Tid. Den er Drivfjæren til alle store Opdagelser, der har omformet Jorden, organiseret og civiliseret Samfundene. Her bøier vi Kvinder os

dybt for Mandens Overlegenhed. Vi opfinder intet Amerika, ingen Nordvestpassager. Den Udsigt, at blive sat paa raat Sælhundekjød under kanske en aarelang Isblokada, eller i det mindste bringe et Par dødfrosne Ben som Trofæ hjem, har ikke det mindste tillokkende for os.

Saalænge Sporten (vi vover fremdeles at betegne den som en gennem Farernes Spænding egget Kamp for en Vinding) bevæger sig paa dette Omraade, de store Opdagelsers og Foretagenders – behøver vi at minde om Hedningemissionens lidelsesfro, dødsfreidige? –, saa længe er den ophøiet, beundringsværdig; den indskriver sig selv i Historiens Aarbøger som dens lysende Merketegn.

Men Udartningen har fulgt den i Hælene. En fordærvet Civilisation har ikke forsømt at skabe Afarter, sande Bastarder af den Verdenssport, der opfandt Lande og brød Skrankerne mellem Nationer. Afarter, kun bestemte til at tjene som Incitament for snæversindet Egoisme, en blaseret, raffineret, verdslig Nydelsestrang – ja vi tør trøstig lægge til, for en skjult Blodtørst. Vi kan træffe disse Afarter eller Udartninger ligefra Dueskydningen, den laveste, foragteligste af al Sport, indtil Spaniernes Tyrefægtninger, der med gammelromersk statsborgerlig Storsindethed indrømmer Tusender paa én Gang Nydelsen af Farens Spænding gennem de grusomste Optrin.

Vi har den i Krigens ufordulgte Blodtørst, der endnu, en Skjendsel for vor Tid, forsmaar ethvert Opgjør mellem Nationer i Mindelighed.

Vi har den i alle Jagtens Afskygninger, fra den ærlige Kamp mod Skovens vilde Dyr, indtil det legende Mordspil med dens uskadelige, vergeløse Beboere, – vi har den i det legende Mordspil med stakkels ubevogtede Hjerter, tilhørende denne svagere Del af Menneskeheden, hvem Naturen gav mindre Anlæg for Sport, mindre Sans for Vindingen gennem Farer, og dette er endnu den pikanteste, mest almindelige af al Slags Sport.

Hvad siger vi! Ubevogtede Hjerter! O, de ubevogtede Hjerter kan maaske være tryggest. Et saadant maa befæste sig, føre et armenisk Skyts, være beredt paa at kjæmpe, til det sidste Vern er brudt, skal det, og hvad rigest det dølger, have noget Værd for vore erotiske Sports mænd, skal det opildne dem til Kampen for denne Vinding. Formaar du ikke det, stakkels Kvindehjerter, formaar du ikke at give en Nordvestpassage til dine Kjærligheds Skatte, Kampens og Farernes

Tillokkelse, saa risikerer du at fryse inde med dem selv, uopdaget maaske til evige Tider. Ak, det er hændt saa mange, mange.

Nei, til evige Tider ikke! Der skal komme en Tid, vi vil stræbe derhen, der vil ophæve denne og mangen en anden Sports Barbari som uværdig for den, en Tid, der vil overlade Befæstningens Kunster og Kneb til de Hjerter, der intet vil give, intet har at give. En Tid, da Manden, mindre Sportsmand og mere Menneske, ydmygt vil erkjende Skattens sande Værd i dens fri, freidige Hengivelse, og mødes vil de med Jubel *midtveis*.

Hvem kan vide, maaske den da er bleven sjeldnere, Forholdene forandrer saa meget, og derfor . . . !

Kvindelig Selvtægt.

Ja, det ord er ogsaa en Tidens Affødning, som vi ikke har kjendt noget til før.

Maalet altsaa fuldt?

Kvindelig Selvtægt! I vore civiliserede Samfund, hvor Mændenes Æreslove og Begreber, som *Bulwer* etsteds siger, «kun gjælder Mand og Mand imellem, *men ikke Kvinde*», dertil i Lande, hvor Blodet ruller raskere i Aarerne, hvor Lovene selv tusendfold afføder Forbrydelsen mod de Vergeløse, har denne Selvtægt begyndt at antage skrækkelige Navne.

Ogsaa i vore mere dagligdagse Forhold med sine fredeligere Konflikter og Forhandlinger vil Kvinderne snart nok give *Bulwer* Ret, at Mandens Æreslove, det vil sige hans vedtagne Regler for det hæderlige og passende, ikke ganske gjælder dem; skulde saa det merkelige hænde, at de gik trætte i Savnet deraf, trætte af altid at behandles som Børn og Umyndige, vil Selvtægten melde sig ogsaa her. Deres Vitriolhevn er ikke saa slem; den vil komme til at hede *Pen* og *Blæk*.

Ekko i Ørkenen.

En Hilsen fra Norden til Mrs. Josephine Butler.

(1879.)

I.

Krybskytten behandles som fredløs og skydes ned, hvor han gribes paa Gjerningen.

Krybskytten, der gaar ud paa Menneskerov, Æreskjenderen, Sjælemorderen, hvem der inden Hegnet af vort fredede Samfund aarlig hjemfalder Tusender af Ofre, gaar uforkrænket hen.

I det borgerlige Liv kan han nyde Ære og Anseelse; hans Egenskab af Menneskekrybskytte forringer den ikke. Han kan tabe denne Ære, denne Anseelse i Menneskenes Øine; denne Egenskab forøger ikke Tabet.

Vi har for nylig set ædelsindede Kvinder slutte sig sammen til Vern mod dette Slags Hærverk. De vil bestræbe sig for at redde nogle af disse mange enestillede, mest hidførte udenfra, der, mer eller mindre ukjendte med Faren, flagrer den imøde og hjemfalder den som Offer. De vil hegne om dem, skjule dem, verge for dem paa alle Maader. De vil spænde et Net omkring dem, der skal naa over det hele Land.

Det er vakkert, det er en Tanke, der veier ligesaa meget i Menneskelighedens Vegtskaal som nogen Hedningemission.

Men det sker dog som under en dump Følelse af noget utilstrækkeligt, vi fristes til at sige – haabløst. Disse milde, dæmpede Opraab, ensidig rettet mod den lidende Side, aander noget næsten fatalistisk resigneret, som om man her stod ligeoverfor en af disse frygtelige, ubetvingelige Naturmagter, dem, man viljeløst maa lade raade, ikke ligeoverfor Væsener, der stiller sig Guddommen nærmest paa Skabningens Trin, ikke overfor Mænd, der kalder sig Kristne, medansvarlige baade efter guddommelige og menneskelige Love, tifold strafskyldigere end Ofrene.

Hvis jeg var en af disse kristne Mænd, vilde jeg blues ved at modtage denne milde Skaansel.

Manden er selv Stifter, som han mer eller mindre strengt er Bekjender, af den Morallov, der lyder for enhver Kvinde: «Kun Egteskabet kan sikre dig Samfundets Agtelse og Beskyttelse; enhver kjødelig Forbindelse udenfor det vanærer dig og berøver dig denne Beskyttelse.»

Men da disse strenge Lovbuds Hævdelse beror paa ham selv, *kun kan krænkes gennem ham selv*, har han selvfølgelig forpligtet sig til at være denne skrøbelige, saa farligstillede Skats Ridder og Beskytter. Til hans Ære er den

betroet, til ham ligger det i alle Maader at verne om den og holde den oppe.

Sker det?

Svaret kan vi, om ikke i andet, søge i enkelte Tal, der ganske tørt statistisk af og til illustrerer os ofte ret betænelige Fremtoninger i vor Tids indre Samfundstilstande.

I alle europæiske Samfund tiltager Mandens Utilbøielighed for Egteskabet. I Østerrige skal efter en saadan senest Beregning omtrent hvert fjerde Individ af den dannede Klasse undlade at gifte sig. Lad det kun være hvert femte, saa faar vi paa en Million mandlige Individder 200,000 ugifte.

Det samme Misforhold, kun modificeret, kan vi gjenfinde ogsaa hos andre Nationer. Overalt bliver der Tusender, der ad den *legale* Vei unddrager sig at beskytte kvindelig Ære.

Saa vil disse Tusender ad andre Veie og desto villigere, varmere yde den sit Vern. Ikke saa?

Skovens Rovdyr vil sit Bytte utrættelig, umættelig – hvor mange af disse Tusender, der kalder sig Mennesker, vil *undlade* at søge sit?

I den danske Hovedstad Fødes efter et meget moderat beregnet Middeltal omtrent 150 uegte Børn om Maaneden. Gjør tilsammen 1800 om Aaret. Fordoblet med Mødrene naaes et Antal af 3600 ulykkelige, der falder som en Byrde tilbage paa Samfundet. De offentlige Anstalter vægrer sig ved at modtage og huse saa megen Elendighed.

Ophavsmændene til den nævnes ikke, kjendes maaske ikke.

I Frankrige er det ved Lov forbudt at efterspore dem. Den hele Sum af Sygdom, Sorg, Fattigdom – Skam, – falder alene tilbage paa de forførte.

Vil man lære denne oprørende Partiskhed for den skyldigste Part i sin yderligste Konsekvens at kjende, saa læse man, hvad den franske Code Civil Napoléon dekreterer desangaaende. Vi anfører enkelte Paragraffer deraf:

- La séduction n'est pas un délit.
- La corruption, même d'une fille mineure, n'est pas un délit.
- La recherche de la paternité est interdite.
- La recherche de la maternité n'est pas interdite.
- Les enfants naturels restent à la charge de la mère seule.

– Toute promesse de mariage est nulle, fût-elle suivie de l'abandon de l'enfant.

Vi kan til disse vakre Lovbud, der endnu den Dag idag gjælder i «La France chevaleresque», føie det, at Manden har Ret til at dræbe Hustruen, hvis han træffer hende i Utroskab.

Hvad vil en Samfundsmoral, der skifter saa ulige mellem Parterne, og endnu i vort Aarhundrede tør iklæde sig saa brutale Ord, hvad maa den tilsidst føre til?

Den maa føre til Opløsning, til Afgrunden, hvis ikke en almindelig og energisk Reising fra de undertryktes Side kunde forebygge det. Her kan ingen Tvilsomhed raade. Det maa løse sig i et afgjørende *Enten – Eller*.

Enten maa Manden bekvemme sig til at dele den Skam, han selv paafører Kvinden, paatvinger hende, eller – han vil borttage denne Skamplet og lade hende dele Friheden og Strafløsheden med ham.

Vore nordiske Love er vel i ovennævnte Punkter noget mindre napoleonske, men hvad forslaar tilsidst Love? Lovene foreskriver, straffer, men de forebygger ikke, og vore vil vel ogsaa, hvis vi ikke meget bedrager os, kun i et mildere Forhold begunstige den sterkere Part paa den andens Bekostning.

Hvor mange af disse Samfundets enligstillede, fareomspændte, som vore Beskyttelsesforeninger vil tage sig af, reddes der nu? Hvor langt kan denne Omhu strækkes uden at gaa træt? Enten Omhuen gjælder de endnu ikke Ulykken hjemfaldne eller de allerede faldne, vil den dog ikke midt i sin varmeste Iver, sine utrætteligste Bestræbelser dunkelt føle det utilstrækkelige? Det er i *Fristernes, Fordærvernes Sjæle*, Lovene maatte skrives, med Ildskrift indprentes; fra deres egen Sjæls Dyb er det, Stemmen maa lyde: *Du kaldes ikke Morder, Ransmand, Bedrager; kun ligesaa skadelig er din Færd som deres, der gives disse Navne, og tifold uslere, feigere, fordi du føler dig tryg, under det Vern, du har lavet alene dig selv.*

II.

Hvor mange, har vi spurgt, hvor mange af disse enligstillede, faretruede, hvem en menneskekjærlig Omhu vil verne om, reddes der nu? Hvor mange af de faldne lykkes det at bringe ind paa en hæderlig Vei, medens de dog altid bærer paa et usynligt Merke, der vanskelig i nogen Stilling ganske udslettes?

Og nu de mange, mange, som ikke reddes, men synker dybere og dybere paa Fornedrelsens Trin, hvor ingen Frelse mere er mulig?

Skal vi tage Mod til os og følge dem paa denne grufulde Stige, til det allerlaveste, der naaes kan? . . . til hine Skjendselens autoriserede Bureauer, hvor Mennesker, skabte i Guds Billede, ogsaa forjættede et evigt, et bedre Liv, opbringes som en Vare, en mistænkt, maaske bedærvet Vare for at – garanteres eller maaske *ikke garanteres*. Af Omsorg for *dem*? O nei, af Omsorg for Lasten, Bedærveren, for at sikre den, den aldrig mættede, det ubedærvede – med det andet paa Dyngen.

Er det Forbrydere, der behandles saa, foragteligere, mere nedværdigende end Dyret paa Dissektionsbordet, der dog kun pines i sit Legeme?

Nei, det er Væsener, der tilhører en Stand, *som Stat og Samfund selv protegerer*, følgelig driver sin lovlige Haandtering. Kunde vi tænke os, at de en vakker Dag alle som én reiste sig mod denne Stand, denne Haandtering (man vil paastaa, at de allerfleste af disse ulykkelige selv føler en Lede, en Væmmelse for den, vilde Stat og Samfund modsætte sig det og skride ind med en Indsigelse.

Og medens Samfundet aabenlyst beskytter den kvindelige Fornedrelse, stiller det paa den anden Side næsten overmenneskelige Fordringer til sine agtbare Kvinder og deres strenge Pletfrihed. De maa helst intet vide om hine ulykkelig stillede Søstre og deres Elendighed. Tanken derom bør ikke engang forurene deres Bevidsthed. Den ærbare, hædrede Kvinde er den anden Nødvendighed for Manden, Hus- og Festdragten ved Siden af Dominoen, kun maa disse to Hovedfaktorer i hans Liv holdes strengt ud fra hinanden. De tilhører begge ham, ingen anden.

Skulde det ikke være paatide at besinde sig paa, at vi ogsaa tilhører os selv! . . . Tilhører os som *Mennesker*, der har en menneskelig Værdighed, menneskelige Rettigheder at opretholde? . . . At vi tilhører hverandre som *Kjøn*, der har et indbyrdes Ansvar, gjensidige Forpligtelser at løse, de lykkelige ligeoverfor de ulykkelige, de hæderligstillede ligeoverfor de forskudte, dybest nedværdigede? Er deres Skam ikke vor?

Skulde vi i det mindste ikke her turde skrive vore egne Love, afkaste dette den falske Kvindeligheds kvælende Aag, der altfor længe har voldt det onde, det kan. Det har indbildt os, at det var ikke anstændigt at vide noget derom. Vi har troet

os saa ophøiede i denne Uvidenhed . . . Søstre, tro mig, tro en ældre blandt eder, der altfor strengt selv har hyldet denne Art Kvindelighed: Snerperi, koldt Egoisteri, ikke andet laa til Grund. Vi har kun hælet med Lasten, kun beskyttet Fordærvelsen, idet vi mer og mer udvidede Kløften mellem os og dens Ofre. Deres Antal forøges aarlig i en frygtelig Grad. Skulde vor dydige Passivitet ikke have lidt Skyld? Skulde det ikke være paatide at ofre den?

Jo. Vi skyr ikke mere at tale derom. Har hin høisindede engelske Kvinde, hvis Navn nævnes med Ærefrygt i tvende Verdensdele, har hun ikke banet Veien? *Josephine Butler* heder denne modige Kvinde, der i et eneste oprystende Slag brød med den falske Kvindelighed, idet hun viste os dens Hulhed, dens hele Farisæisme, viste os, hvor lidet forenelig den er med en sand, omfattende og virksom Menneskekjærlighed. Hun kalder sit lille Skrift «En Røst i Ørkenen». O nei, en saadan har den ikke været. Den har fundet Gjenklang i tusende og atter tusende Hjerter. Den har vakt til kraftig Daad. Den er naaet endog op til vort kolde, i Sedvaners og Fordommers Net indspundne Norden. Ogsaa her har den vakt varmtsindede Mænd og Kvinder til aabent og freidig at stille sig til Kamp for Sagen.

Nei, vi skyr ikke mere at tale derom. Lad os nævne denne Skamplet paa vort Kjønn – – denne Kvindenedkuelsens og Kvindeforagtens, i Mørket sig skjulende, alt forgiftende *sande Kilde*, lad os nævne den i hele sit oprørende Spind af Aarsager og Virkninger, med sine sande Navne.

Men lad os ikke feigt se til Siden, men have Mod til at stevne de rette ansvarlige for Skrankerne. Lad os have Mod til at rive Sløret af disse, Mennesket saa uværdige Grunde, hvormed Skjendselen besmykkes og forlanges opretholdt. Manden raader ved sin hele begunstigede Samfundsstilling over utallige Midler fremfor Kvinden til at beherske de lavere Instinkter og hævde den aandelige Overvegt, han gjør gjældende. En bitrere Satire paa denne sin Gudnærmesthed, sin sjælelige og aandelige Overlegenhed kunde han ikke vende mod sig selv end de Grunde, der paaberaabes, forat denne skjendige Menneskeofring maa have sin Gjænge. Vi agter ham høiere, end han her sætter sig selv; det er netop til denne hans etiske Styrke, hans Selvfølelse, vi henvender os, idet vi i *Menneskehedens Navn fordrer, at den skal ophøre.*

Det vil have store Vanskeligheder, det indser vi. Hvorledes vil det kunne ske,

vil man overlegent spørge. Hvorledes? lyder haabløst dumpt Ekkoet fra alle Sider.

Og vi svarer: kun ved en fuldstændig Fornyelse af de nu bestaaende sociale Forhold, som angaar Kvinden. Ved at befordre hendes Frigjørelse helt og holdent, give hende Plads, give hende Luft. Nødvendigheden af en Selvforsørgelse paa trænger sig mer og mer, da Manden mer og mer unddrager sig de gamle Forpligtelser. Men her paa dette Felt raader et forfærdeligt Tryk ovenfra, der knuger alle Klasser nedad. Intelligensen, Begavelsen, maa ikke virke i sin egen Sfære. Den tvinges til dorsk Lediggang, eller hvis den maa arbeide, til at gribe til Beskæftigelser, der ikke passer for den, med andre Ord, den drives ind paa fremmed Omraade. Men her er der Millioner søgende, der trænger hverandre om Pladsen, trænger hverandre ud: dybere og dybere virker Trykket fra oven. Det er under dette Tryk, Menneskeheden sygner og afsætter Pestbylder som St.! vi fine, ærbare Damer er for fine og ærbare til at røre ved.

Hvorledes? Ja, hvorledes, vil man spørge!

Ved at befordre Kvindens Frigjørelse helt og holdent. Ved at lade hende skrive sine egne Æreslove, ved at lade hende tage Ansvaret ligeoverfor sin egen moralske Bevidsthed, ikke Ansvaret ligeoverfor et demoraliseret Samfunds despotiske Magtbud – med ett Ord: *giv hende Plads og Luft, og det usunde Tryk vil ophøre*.
.

Fra gammel Tid var vi hjemme vante til at se Gutterne efterstræbe Smaafuglene og plyndre Rederne.

Det betragtedes som noget, der ikke kunde ændres, som Uveir, som Vaarkulden, der alligevel i vore barske Egne ødelægger Tusender af disse Smaa.

Da kom der en Dag, da der faldt en Selvbevidsthedens Gnist ned i Skolegutternes Sjæle, og den faldt midt i deres Æresfølelse.

Og se, de skammede sig over den feige Bedrift at plyndre Reder og nedskyde vergeløse.

Og nu er det Skolegutterne, som har dannet Foreninger til Fredning af Smaafuglene, og som har skrevet Love til deres Beskyttelse.

Hvis jeg var Mand, vilde jeg ønske – at jeg var en Skolegut.

Et Skriftemaal.

Krist, o Krist! vær hilset, o velsignet tusende Gange! Min Kjærlighed til dig er saa stor, at jeg aldrig har turdet nævne den, jeg maa kvæle den i mig selv for ikke at se den kvalt i den officielle, timebestemte Hyldning, der bringes dig, hvilken altid lader mig kold. Den er tiltaget denne beundrende Hengivenhed, jo mere jeg lærer at erkjende selv. Jeg havde den ikke som Barn, som ung Pige; jeg forstod ikke, hvad du var, dengang da jeg mest hørte dig nævne i Salmer og Taler. Den har gjort mig overtroisk denne Kjærlighed, saa jeg tror paa Underet.

Det var for nogle Aar siden, jeg havde faaet mig en Kamé med et ualmindelig smukt Kristushoved; ellers tilfredsstillter hans Billeder mig sjelden. Jeg bar den en lang Tid, og uvilkaarlig havde den Forestilling knyttet sig dertil, at saalænge jeg kunde bevare den der, vilde den være en Amulet mod alt ondt, baade det, der kunde ramme mig udenfra og spire i eget Bryst. Det er en Sandhed, at saalænge jeg følte den der, var jeg meget snildere; jeg turde ikke tillade mig en Nødløgn.

Paa en Reise over Brenner med Nattetoget til Florens og Rom mistede jeg den, og det var, som om alle milde Genier havde forladt mig. Uheld af alle Sorter strømmede ind paa mig. Det tog ret sin Begyndelse, da jeg, fortvilet over en Forlæggers skammelige Brudd paa sit Løfte, kort efter maatte vende samme Vei tilbage for at begynde den gamle trøstesløse Kamp igjen, som jeg netop vilde undfly.

Kristus er den største Menneskehedens Reformator, som nogenside har levet, fordi han er den eneste blandt alle, *der har baseret sin Lære paa Lighedsforholdet mellem Mand og Kvinde*, den eneste af alle, der gjorde Fællesforpligtelsen til Lov, medens alle andre religiøse Reformatorer, som Historien og Testamenterne nævner, kun har befæstet Ulighedsforholdet. Men særlig dette Punkt i hans Lære vil have været for uforstaaeligt for hans Tid, for et Folk, der fra *Abraham* af kun havde holdt Kvinden i Nedkuelse, for et Folk, som havde en Historie at opvise, der i Vold og Grusomhed mod hende vist ikke overgaaes af nogen. For at begrunde en saa uhørt Lære, som en Ligestillen af Mand og Kvinde under Selvbetvingelsens Lov, gjaldt det at træffe Dyret lige i

Hjertet, Dyret i Mennesket, den vilde, utæmmede Styrke, der i Manden havde faaet Overvegt og gjort dem, der var skabte til hinandens Medhjælp, Støtte og Trøst, til Herskere og Slavinder.

Og han traf Dyret lige i Hjertet, og det reiste sig, og knuste ham i sit Raseri.

Men hans Lære kunde det ikke knuse. Hans Apostle havde reddet den og bragte den med martyrbegjærlig Begeistring til Efterverdenen.

Sammenholdt med de mange Gjentagelser er det *kvantitativt* ikke meget, Apostlene beretter om Kristi Liv og Lære, og det er ikke usandsynligt, at meget, og særlig hvad der i Mesterens Forkyndelse angaar Kvinderne, som mindre anskueligt, mindre forstaaeligt, er gaaet tabt for os. Men allerede hvad der levnes, er Guld og Ædelstene værd; hvert Ord deraf var selv en Ædelsten, medens ikke en Ytring af Frelserens Mund har, hvor nær det end laa, godkjendt Undertrykkelsen, Misforholdet.

Men det var ogsaa at forudse, at de, der kom efter, de, der kun havde Overleveringen at bygge paa, vilde fristes til at drage Lighedsforholdet ned i de gamle Spor igjen. Og ganske rigtigt. – Med den omvendte Forfølgers dobbelt glødende Iver trykker *Paulus* Kvinden ned paa sin gamle Plads, Tjenerindens, Slavindens, og paa denne opfatning har Verden fundet det bekvemmest at bygge videre.

EFTER LÆSNINGEN:

«Om Erindring og Fantasi».

(1884.)

Under ovennævnte Titel har Hr. Dr. med. *Mygind* i «Tilskueren» for Mai d. A. leveret os en ret mærkelig liden Afhandling.

Der oprulles os her en Side af den menneskelige Aandskompleks, som idelig føres i Munden, men lidet eller maaske slet ikke hidtil har været gjort til Gjenstand for videnskabelige Drøftelser. Afhandlingen slutter med et Opraab til enhver, der af egne Erfaringer kunde have Bidrag at yde til nærmere Belysning af Sagen.

I Sandhed, vi vidste ikke, at vi kunde blive saa interessante ved den Slags, og vi betviler ikke, at Opfordringen vil blive fulgt. Hvor mange vil ikke have slige

Bekjendelser at aflægge, merkeligere, mere oplysende maaske end mangt et af de afgivne Eksempler!

Vi følger Indledningen: almindelige Betragtninger over Fænomenets Væsen og Art, for hvilke Individder det særlig synes at egne sig, og vil et Øieblik stanse ved Side 369, hvor Forfatteren giver disse Betragtninger en Slags Afslutning i følgende lidt underlig fattede Ord:

«Den Omstændighed, at Kvinder, Børn og Vilde eller kun lidet civiliserede Folkeslag i det ovenstaaende er nævnte som dem, hos hvilke Erindrings- og Fantasibilleder fortrinsvis forekommer, maa dog ingenlunde forstaaes saaledes, at Evnen til at se disse kun findes hos Individder, der staar paa et lavere aandeligt Udviklingstrin . . .»

Nei sandelig, vi vil heller ikke forstaa det saaledes, og naar Forfatteren lægger til: «Tvertimod, Evnen til at skabe Fantasibilleder kan forekomme hos Individder, der staar paa det høieste aandelige Trin,» saa venter vi os selvfølgelig Opreisningen for den lidt besynderlige Kategori, hvori han har stillet os Kvinder, med andre ord, vi venter at se denne Konsekvens anvendt ogsaa paa Kvinder, ja maaske særlig paa disse.

Men Hr. Mygind synes blot at ville søge de ophøiede Undtagelser fra den almindelige Regel blandt *Mænd*, medens det svagere Kjønn, stillet i Række med umyndige og uciviliserede – her mangler kun Forbrydere og Idioter, saa har vi den noksom bekjendte Code-Napoléonske Kategori fuldstændig – dog tilsidst staar der som de, der kun paa de lavere aandelige Udviklingstrin repræsenterer Evnen til at skabe Fantasibilleder.

Nu, dette være, som det vil. Det faar blive den ærede Forfatters Sag, hvad Plads han paa denne Stige, de aandelige Evners, vil anvise Kvinden. Vi vilde kun udhæve en Meningsforskjellighed i et enkelt Punkt i Deduktionen, ikke gaa irette med ham, fordi han synes at hylde en Opfatning, der deles af tusende andre, en Opfatning, som, vi haaber det, i en ikke altfor fjern Fremtid, selv vil tilhøre «Erindringen og Fantasien». Det er jo dog nu bleven vor senere Tids prisværdige Opgave, hvor det gjælder dette saa meget omtvistede Punkt, klarere at skjelne mellem Aarsag og Virkning, og bringe disse hidtil saa plumrede Begreber i det rette Forhold. Den vil endelig lære at forstaa, at man kan ikke bedømme en forkommen og altid vanvyrdet Vekst efter den Tilstand, dette har sat den i.

Kvinden er bleven det, man til alle Tider har bestræbt sig for at gjøre hende til. Tag Legetøiet og Dukkestasen fra hende, hæv den smaalig-ængstelige Karantæne, der i Aarhundreder har holdt hende udestængt fra Livet og dets Opgaver og dets Krav og Rettigheder, og det vil ikke falde nogen ind at stille hende i Række med «Børn og Grønlændere».

Vi gaar et Skridt videre. Vi vover den Gisning, at der af denne Gjenfødelsesproces vil udvikle sig Evner hos hende, der *i sin Art* overgaar Mandens, Evner, der særlig vil gjøre hende skikket til at indtage en Førsteplads i Hr. Myginds Rangforordning af fantasibegavede. Skulde hun ikke allerede have vist sig skikket til en saadan? Hr. Mygind siger nei; i hans paafølgende Bevisførelser (se Side 370) nævnes blot Mænd.

Dog dette fører os lidt for meget ud fra den lige Vei. Det var ikke vor Mening at kaste en ny Ufredsgnist ind i denne allerede sterkt brouillerede Sag, som kaldes Kvindesagen. Nedskriverinden heraf vilde blot sige, at hun hører til de vistnok mange, som Hr. Myginds Afhandling varmt har interesseret, ja som har følt sig underlig berørt ved Opfordringen, efter Evne at yde Bidrag. For første Gang faar man at vide, at slige Erfaringer kan have noget Værd, og man undres over, at de har kunnet gjentage sig Aar for Aar, uden at det er faldt os ind, at de var en Bønne værd at lægge Merke til.

Jeg hører ikke til de bildende Kunstnere, har aldrig, det være sig med Pensel eller Meisel, forsøgt mig i den Retning. Men det menneskelige Ansigt har altid havt en besynderlig Interesse, – tiltrækkende eller frastødende? Følelsen har afgjort det. Det har været en Gaade at løse, en Gjetning, et Spørgsmaal at besvare, og det besvaredes – naar Tiden dertil kom – kun paa en med andres Indtryk deraf ikke altid stemmende Maade.

En tiltagende Nærsynethed, der altid vil virke hemmende paa en alsidigere, mere omfattende Tilegnelse af Indtryk og Tankestof, bidrager maaske mer end noget til at udvikle en saadan bestemt Specialitet i vor Opfatningsevne. Det menneskelige Fysiognomi har man altid ved Haanden, og saaledes kan man nok forstaa, at det let kan bemægtige sig Eneretten til vor Interesse, Førstepladsen i vore Fantasibilleder. Ingen kunstnerisk Nydelse kan overgaa den, i Ro og Mag at færdes i en af hine Portrætsamlinger, som vi kjender dem fra Museer og gamle Slotte, og man skal ikke sige andet, end at Besøgerinden deler sin Interesse ligelig

mellem de levende, de medbesøgendes Fysiognomier og dem, som Kunsten har skabt. Dog med hin med Aarene tiltagende Nærsynethed og maaske man kan sige en tilsvarende progressiv Skyhed for personlig at søge Individerne, selv hvor der kunde være vegtige Grunde forhaanden til at gjøre det, lærer man tilsidst at nøie sig med Billederne, og det er kun en ynkelig Tilstaaelse, man maaske da kommer til at aflægge, at man kjender, paa yderlig faa Undtagelser nær, alle bekjendte Samtidige kun gjennem Fotografier.

Der tales i Hr. Myginds Artikel om Fantasibilleder, som man med lukkede Øine kan skabe sig. Det er en Vision af denne Art, jeg har at berette. Jeg kan ikke vilkaarlig fremkalde den, den kommer af sig selv, undertiden med et Mellemrum af 8–14 Dage; heller ikke kan jeg med Bestemthed angive, hvorfor den da indfinder sig.

Naar jeg har slukket Lyset og lukket Øinene, stiger der først et menneskeligt Ansigt op for det indre Syn, der straks veksler i et andet og saa i en ustanselig Række, det ene efter det andet, det ene ud af det andet; det er ofte de største Kontraster, der afløser hinanden, skjønne og hæslige, ophøiede og latterlige, men alle bærer de den menneskelige Lidenskabs sterkeste Præg. Et ophøiet Heltefysiognomi kan veksle med en Pjerrots, det deiligste, mest henrivende Kvindeansigt hyppigst med et bedende, smertevunget Udtryk, til en Lady Macbeths rædselsvækkende, forstenede. Det underholder, det morer – det kan smerte som en stum Bebreidelse fra en længst forspildt, grusomt undertrykt Kunst.

Forfatteren berører i sine Betragtninger over Erindring og Fantasi etsteds den mystiske Halvtilværelse, som vi kalder Søvn. Han benævner den «en mørk, absolut indholdsløs Afgrund, hvorover kun Erindringen formaar at slaa en Bro».

Jeg er ikke ganske enig med ham i at kalde den saa. Der gives endnu et mægtigt Bindeled mellem «igaar og idag», og det er Drømmene.

Mange Mennesker har den Evne at drømme sandt. I en viss Grad besidder ogsaa jeg denne Evne. Ikke saaledes at forstaa, at det, som Drømmen forespeiler os, bogstavelig gaar i Opfyldelse. Den former sig kun paa en allegorisk-billedlig Maade. Naar jeg drømmer om det eller det, ofte noget ubetydeligt, dumt noget, men *i en bestemt Forbindelse*, saa ved jeg, hvad Klokken er slagen. Jeg ved, at hvor fredelig Dagen kan ligge for mig, vil Livet have en, eller maaske flere, af sine

Pile at udsende. Det hjælper ikke, hvor trøstende man ræsonnerer: ak was! du er træt nu, renonce, Beholdningen er udtømt, – nei, det bortræsonnerede kommer. I tidligere Dage kunde disse Drømme i sin merkværdig sikkert varslende Billedskrift have noget næsten poetisk formfuldendt – jeg maatte ofte fortælle dem –, med Alderen taber det sig i det mere formløse, usammenhængende, som straks vil smutte os af Hukommelsen, naar vi forsøger at fastholde det.

Ett fortjener maaske endnu at bemerkes, naar vi taler om Drømme, og det er den Rolle, *Følelseslivet* spiller i dem, man kan næsten sige i samme Mon forsterket, som Evnen til at skabe og fastholde Billederne aftager og svækkes. Aarsag og Virkning staar her ikke altid i et rimeligt Forhold. Man kan vaagne i Efterdønningen af den sterkeste Bevægelse: Skræk, Frygt, Glæde, Sorg, og le ad det, der i Drømmen har voldt den. Den latterligste Ubetydelighed kan vække en saadan, noget virkelig oprystende lade os ligegyldige. Vi træffer og taler med længst afdøde som det naturligste af Verden, medens Synet af en os ganske ligegyldig Person kan sætte os i Affekt . . . Den stakkels Følelse! ikke engang i Drømmene finder den sin Gjenstand! Man skulde sige, at disse dunkle Sjælefatamorganaer samler sig, naar Spillet er udspillet, tilsidst i en bitter Spot over den famlende Blindebukrolle, denne vor sterkeste Livsmagt har været fordømt til at spille i vor konfuse Tilværelse, og at den nu morer sig med at parodiere alle dens Feilgreb, alle dens Skuffelser.

Vi har naaet en Retning i Tiden, der atter vender sig spørgende mod det mystiske i Tilværelsen, det, vi ogsaa benævner «det overnaturlige». Vi staar foran Søgningen af hidtil uløste Gaader – *Løsningen*, ja, den faar vi overlade til Vinge gestalten, hin velbekjendte, hvilende, ubevægelige, med de lumske Løveklør og det uudgrundelige Blik, som de Gamle havde et andet Navn paa, men som vi kalder *Fremtiden*.

Under Lægekongressen.

(Juli 1884.)

Vi kjender Dagens Løsen, det sørgelige, tungtvarslende, der toner til os gennem alle dens Bestræbelser for at døve os for det. Vi kan ikke aabne en Avis uden at støde paa lidet lystige Ord som «Desinfektioner og Karantæner», «Baciller og Mikrober», «Klorzink og Karbolsyre» og hvad det altsammen heder.

Læge og Lærde strider om, hvilke Midler der sikrest kan beseire den frygtelige Gjest, medens de dog synes alle at enes i Opfattelsen af dens Natur og Oprindelse, og hvad der i vore endnu mangelfulde Samfundstilstande virker befordrende paa den.

Se derom er nu som sagt alle temmelig enige. Vi faar alle disse «Betingelser eller Hjælpearsager» for Farsottens Udbredelse minutiøst opregnede, vi kan dem udenad fra den ene Gang til den anden, de stemmer alle overens i at angive «Jordens Forurening ved organiske Stoffer, der gaar i Forraadnelse», som Hovedgrunden . . . vi kjender den hele Fortegnelse paa Kloakker, Rendestene og Sumpe, der ikke er rensede, men uopholdelig bør blive det.

Saa meget uforstaaeligere er det, at man i alle disse Livs- og Dødsspørgsmaal, der optager Dagen (naar der ikke spises og pokuleres), intet hører nævne om den store Sump, Verdenssumpen, der i Aarhundreder har forgiftet Luft og Vand, som uhindret er vedbleven at opdygne sine rædselsfulde Beholdninger, Lag for Lag, og som vil vedblive dermed, indtil Jorden er forvandlet til en Aadselgrube.

Vore Begravelser! . . . Ja, i dem kan vi maaske søge den indiske Masseorders troeste Støtte og Bundsforvandte. Hvorfor ikke dens Amme, dens første endnu ikke ret kjendte Udspring?

I London begraves der aarlig henved 80–90,000 Mennesker. Hvad skal man sige til disse «lokale Betingelser og Hjælpearsager», der skal søges i «Jordens Forurening ved organiske Stoffer», naar der paa et eneste Sted kan ophobe sig saadanne Masser!

Kun Vanen, den Despot, har kunnet opretholde denne Skik saa længe. Ellers maatte ikke alene praktiske, almennyttige Hensyn, der dog begynder at gjøre sig gjældende, men alt i den menneskelige Natur modsætte sig den: Vor Skjønhedsog Renlighedssans og ikke mindst Pieteten for vor kjære afdøde.

Ja netop Pieteten. Det har altid været mig en Gaade, at Folk finder en Tilfredsstillelse i at besøge Grave og smykke disse Pesthuler med Blomster. Jo kjærere de bortgangne har været os, jo trofastere vi bærer dem i Tankerne, jo mere levende smukt vi vil bevare deres Billede i vor Erindring, des mere maatte Tanken ræddes ved at søge dem under et Lag stinkende Jord.

Har nogen tænkt paa, hvilket Tryk af knugende Tristhed vor

Begravelsesmaade breder over Livet selv? Hvilken Hær af hæslige Spøgerier og lyssky Skræmmebilleder den har kaldt tillive? . . . Man skulde sige, den stikker sit Dødningefjæs grinende, haanende ind i al vor Glæde.

Har du nogensinde paa et Bal set de unge svinge sig i Dansen efter Musikkens brusende, berusende Toner? Hvor de straalere, hvor de gløder, disse Ansigter. Der mangler en, den yndigste af dem, jeg saa her ifjor. Hvor er hun? Ak hun! . . . i sin fagreste Vaar! . . . knapt 18–20 Aar!

18–20 Aar! netop omtrent saalænge behøver Opløsningen til at fuldende sit rædselsfulde Verk, indtil den kan sige: «Til Jord skal du blive, til Jord est du bleven.»

Har du nogensinde bivaanet en saadan Nedgravelse af dit kjæreste her i Livet, har du holdt ud i en stiv Klokke-time under dens mange dræbende Forberedelser, indtil den første Skuffe falder hult buldrende paa Kisten, indtil Gruben er fyldt, har du mættet din Sorg i disse Indtryk, saa har den for bestandig modtaget Dødens mørke, alt besvergende Daab.

Kremation eller Raadnesystemet? Det første, Ligbrændingen, begynder dog nu at vinde Indpas i flere af Europas Stæder, medens den i sin Helhed endnu, og navnlig her oppe i Norden, møder den mest fanatiske Modstand.

Presterne paastaar, at Religionen modsætter sig den. En forunderlig Misforstaaelse! Ja, der er Folk, som tror, at Kremationen, Forvandlingen til Aske, ikke tillader nogen Opstandelse. Vi kommer her direkte ind paa Middelalderens Opfattelse deraf; her mangler kun Illustrationerne, hine velbekjendte, hvor Opstandelsen anskueliggjøres i et gyseligt Mylr af hel- og halvførtærede Dødningegestalter, der løfter sig op af Gravene. Hvad skal da de sige, de mange uskyldige, som Ilden har fortæret – man mindes blot Inkquisitionens utallige Ofre – eller de mange, som har fundet Hvile i en Krokodils eller Hvalfisks Bug, eller lad os mindes de mange tusende afblegede Knokler, der, opsamlede paa Waterloo-Valpladsen, malet til Mel, maatte tjene til at gjøde Markerne – skulde Opstandelsens Forret være alle disse forment?

Kristendommen har helliget Begravelsesformen, vil man sige. Kristus blev begravet, eller vel rettere sagt gravfæstet.

Kristendommen havde *arvet* den efter Jøderne, og den stemmede altfor vel med en senere opkommen livs- og glædesfiendsk Retning i samme til ikke at

optages i den som dens egen og ingen andens.

Ogsaa i vort Hedenold var Begravelsen den almindelige – vore Kjæmpehøie kan vidne derom, indtil ligervis Kristendommen tog den i Arv.

En sundere, lysere, mere skjønhedselskende, Livet med Døden forsonende Opfatning af Spørgsmaalet har allerede paa flere Steder kjækt brudt med de gamle Fordomme og har indført Forbrændingssystemet; maatte det overalt, *overalt* vinde Indgang!

Leve de milde, fagre Genier, der da skal symbolisere os Adskillelsen hernede fra vore Kjære, der skal verne om de skinnende hvide Urner, der gjemmer deres nu ikke mere for vor menneskelige Sans stødende, «sidste Levninger» . . . Ned med Knokkelmanden, det gamle Skræmsel!

I de franske Romaner.

I de franske Romaner optræder altid to Kvindetyper, og vi faar Beskrivelsen af dem specificeret med en nærgaaende Nøiagtighed, der minder sterkt om Tonen i en Jockey-Klub. Den dydigste af disse er altid blond, den anden er yppigere, har ravnsort Haar og et tilsvarende Temperament. Mellem disse to kvindelige Fuldblodstyper ser man nu Helten i disse Romaner stillet som Æslet mellem to Kornsække, kun med den Forskjel, at det her ikke nøier sig med den ene, men ender med at sluge dem begge.

. . . Overhovedet, Særkjendet ved vore Dages Romanlitteratur er dette evige Ræsonnement over Kvinden. Altid stikker Forfatteren Hovedet op af sin lille Egenerfaring, noget eget-oplevet, der da uden videre fastslaaes som Norm for hele Slegten.

I dette Stykke lader Mændene sig langt mer lede af personlige Motiver end Kvinden. Man skal neppe tage feil; i det Standpunkt, han indtager til Kvindesagen, kan man trygt spørge, hvis han er Egtemand: Où est madame?

Men alle, og som det synes, særlig de franske Romaner, de slette som de gode, laborerer af dette dybe Kjendskab til Kvinden, som Balzac bragte i Moden, men som i vore Dages literære Terrorisme, man vel kan sige, er sunket ned til en brutal Vivisektion, for ikke at sige en Obduktion. «La femme, la femme!» heder

det næsten i hver Linje. «Il n'y a que les femmes», «toutes les femmes» . . .

«comme une femme» . . . og saa har vi den hele Hærskare af Svagheder og Feil, der specielt tillægges den ulykkelige *Evas Døtre* – Eva, der, som man maaske har hørt, engang for lang Tid siden forspiste sig paa et Æble. Forfængelig som en Kvinde, letsindig som en Kvinde, falsk, intrigant, vankelmodig, stivsindet som en Kvinde etc. M. *Adam* skulde slet ikke kjende noget til disse Egenskaber?

«Où est la femme?» heder det tilmed i de fleste franske Retsforhandlinger. «Où est l'homme?» spørges der derimod aldrig, uagtet det er ganske anderledes bevisligt, at de allerfleste kvindelige Forbrydelser har sin Oprindelse i ham.

«Où est l'homme?» spørges der aldrig, naar en stakkels fortvilet Pige har dræbt sit Barn eller, forladt af en troløs Elsker eller forstødt af en haardhjertet Fader, synker ned i Fordærvelsen.

Den ældre franske Roman.

Eugène Süe! Hvor længe er det, siden vi læste Eugène Süe? Jeg har i disse Dage taget mig for at læse en af hans Romaner igjen. Den gjorde et overraskende Indtryk.

I min Tid slugte man disse Romaner, talte altid om dem, dog med et visst Forbehold. Vi havde vænt os til at betragte denne Forfatter, om just ikke som umoralsk, saa dog som en af dem, en Moder ikke netop anbefaler sine Døtre.

Hvor ganske anderledes paa vor Tids Baggrund traadte han mig imøde nu, og det fra hans egen Nation, hvor den væmmeligste Besudling og Nedrakken af Kvinde er bleven en literær Modesag!

I en Følelsesfuldhed, der svulmer over af varm Indignation mod al Uret, en sand » *Chevalier sans peur et sans reproche*. ligeoverfor den lidende Uskyld, møder os her den engang saa «beryktade» franske Sensationsmager eller –magiker. Man læse blot hans »*Mémoires d'une femme*»! Alt, hvad der kan samle sig i en forurettet, forpint Kvindesjæl, det har han her givet ret mægtige Ord, og saa har han appelleret til sin Samtid, og hans Samtid vil vel ikke have tænkt stort ved det, uden at det skulde saa være, og at M. Süe var en ret underholdende, spændende Forfatter.

Et fransk Hjertesuk.

Secrets du coeur, vaste et profond abîme,
Qui n'a pitié, ne connaît rien de vous.
Juste est la peine au front de la victime,
Sage est sage, et le vainqueur sublime, –
Que reste-t-il à qui pleure à genoux?

Jeg kjender ikke Forfatterinden til disse Linjer; men jeg har kjendt hundrede med hende, der har kunnet skrive det.

Fra Napoleonstiden.

Ved at rode om i et af vore Tidsskrifter fra 20-Aarene, med sit rørende primitive Udstyr og et desto mer svulmende Indhold, træffer man undertiden paa Stykker, som, set i vor Tids grundforskjellige Belysning, har en egen Kuriositetens Interesse; meget deraf frister sterkt til et Opkog.

Napoleonsmanien havde dengang, paavirket af hans tragiske Endeligt paa St. Helena, gennem alle Stadier af en stigende Rus naaet den Grænse, hvor den paa en Maade kan stemples som uansvarlig.

I vort dengang eneste æstetiske Tidsskrift træffer man omtrent i hvert tredje Nummer Anekdoter og Reminiscenser, der samtlige overbyder hinanden i at skildre den store Landesluger og Massemorder som den fine, aandrige Mand, den elskværdige Omgangsven, den ømme Familiefar, kort som en af disse Menneskehedens Mønsterprodukter, som den maa have Aarhundreder til at frembringe. Vi vælger en af disse Optegnelser, der, idet den gjengiver nogle historiske Fakta, hører til de mindre legendariske. I vore nøkterne Dage, hvor vi længe siden har overvundet Rusen, vil vi blot istedetfor de «merkværdige Dage» sætte *Nemesis* over.

Merkværdige Dage af Napoleons Liv.

«Ligesom der ikke synges for nogens Vugge, naar og hvor Fortuna engang vil tilsmile ham, saaledes tænkte vist heller ikke Napoleon paa, at den Dag, paa hvilken han i Aaret 1805 (*den 15de Mars*) blev kronet som Konge af Italien, 16 Aar senere skulde blive Begyndelsen til hans sidste Sygdom; den 11te April,

Aarsdagen for hans første Seier (ved Montenotte 1796), 18 Aar senere (1814) skulde blive den Dag, hvorpaa han skulde frasige sig Frankriges Keisertrone. *Den 3dje Mai* (1804) besteg han Keisertronen, og paa samme Dag (1814) steg han som forvist iland paa Elba. *Den 5te Mai* (1796) gik han som Seierherre over Po. Den 5te Mai (1811) var den allerede i Vuggen til Majestæt udnævnte og med Herskerglans omgivne Konge af Roms Fødselsdag, og den 5te Mai (1821) hans til St. Helenas nøgne Klipper forviste, fra Tronen afsatte, Faders Dødsdag. Den 2den August (1802) blev han af Frankrige udnævnt til Konsul paa Livstid, den 2den August 1815 for Livstid fordømt som Fange paa St. Helena. Den 18de Oktober (1805) aabnede han Felttoget mod Russerne. Den 18de Oktober 1813 afgjorde han, i Folkeslaget ved Leipzig, Europas Skjæbne, den 18de Oktober 1815 landede den ved Waterloo af Lykken og Seieren forladte Ekskeiser paa sit sidste Tilflugtssted, St. Helena.»

«I Paradiset». Af Paul Heyse.

(1875.)

I dette nye Eden

Det gaar ei ganske til paa samme Sæt og Vis

Som i det kjendte, gamle Paradis.

Det har saa sine egne, sære Skikke.

I dette nye Eden

Staar *straks* det slet til med Uskyldigheden,

Og hvad nu særlig angaar *Kjærligheden*,

Saa dyrkes Klinten fortrinsvis for Hveden –

Figenblade kjender man slet ikke.

I dette nye Eden vil vi se

Det gamles Lov stødt om at gaa tilgrunde,

Se Hunde givet Rang med Menneske,

Og Mennesker gebærde sig som Hunde.

Hist seraf-rent det første Menneskepar

Sin Takkehymne fromt mod Himlen bar,

Selv Skovens vilde Dyr sig buged, kjelne, tamme;
Her tamme Kjøbstadsborgere sig te som vilde,
Mens Lasten svøber sig i Lader, slebne, milde,
Kun *Slangen* er der – Slangen er den samme.

I denne Bog, min Læser, sku i Speil
Den Aandens Magt, der nu For Tiden raader,
Af hvem vi venter Løsning af dens Gaader,
Lægedrikken for dens Brøst og Feil.
Af denne Bog, min Læser, vil du lære,
Hvad hidtil høiest du har holdt i Ære
Kun Tant at være.
Hvad hidtil du for Ret og godt har kaldt,
Var lutter Hjernespind, kort, pæredumt og galt.

Din Gud, dit Haab, din Tro paa Stemmen i dit Bryst,
Hvad hidtil dig har styrket, dig har glædet,
I denne Bog, min Læser, vil du se I Støvet draget ned til Spot og Spe,
Og Styrkens vilde Magt og lavest Sanselyst
Paa skjendet Høiplads løftet op i Stedet . . .
Er dette, store Gud, er dette *Paradiset*?
Det gamle heller da, selv med Forliset!

En Romanfeuilleton.

Af den egte Kvindemorderske Tillavning.

(1882.)

I disse tvendes indre Strid sku her
Det gamle Grundprincip, der styrer Verden
Og bringer stille den til sit Forfald.
Kun blind Henofren blev den enes Kald,
Den anden – fri, ubunden i sin hele Færden –

Blev ingen Skranke sat for sit Begjær.
Saa gaar det ogsaa her, som hvermand kan formode,
Den sterke, Egoisten, knuser kun forfode,
Han knuser kun, og dog, vil man det tro!
Mens under tyste Kvaler Offeret sig vrider,
Ei mindre Bødlen selv derunder lider;
Han lider under denne slappe, trygge Ro.
Thi Mandens Art vil Kamp, vil Modstand, det er Tingen,
Og Modstand, ak, her bydes ham jo ingen!
Hvem mon ulykkeligst af disse to?
.....
.....
Og som det her saa rystende fortalt,
Min Læser, tro mig, gaar det overalt.
Despoten raser kun – *den ædle Mand*,
Mer skaanende, bær' Savnet som han kan;
Men begges Savn er ett: *Giv os vor Lige!*

Til et Sted i Heegaards «Om Intolerancen»

Hvor der klages over «Slegtens Slaphed, Famlen iblinde, Hypokonderi» etc.

O vistnok sandt, vist famler den iblinde,
Kun vil du ei forstaa, min lærde Ven,
Hvor denne aandelige Sygdom peger hen –
Hvor skulde du vel ogsaa Sporet finde! –
Naar *her* du Manden stiller ligt med Kvinde, –
Vil ikke se, hvor uligt paa et Magtens Bud
Lys, Frihed, Livets Goder her blev skiftet ud:
Til en Part Eneret til Livets fulde Nyden,
Fornegtelse den kjender knapt af Navn,

Den anden Part, i hykkelsk Navn af Dyden,
Man lod i Arvepart kun Krænkelser og Savn.
Mon denne slemme Livsmelankoli
Ei kunde søges simpeltvæk deri:
Den ene Part vansmægter, hvori den besveget,
Den anden rammes selv ved, hvad den fik for meget?

En Replik til Hr. Gosse.

I Anledning af hans Paastand, at Swinburne, den store engelske Naturalist, skulde stamme fra det høie Norden.

(Af en norsk Husmoder.)

Sikkerlig De vil, Hr. Gosse,
Mig skjelde for en stakkels liden Tosse,
Der snakker med om Ting, man ikke ved
Tilstrækkelig Besked.
Men dette i sin Art saa sjeldne Eksemplar
Hvoraf De os til Videnskabens Ære
Saa intressant en Studie os skjænket har,
Af *norsk* Oprindelse det skulde være?

.....

Undskyld, paa grundigt Skjøn det vistnok skorter,
Men tar jeg fejl, er Skammen jo kun min:
De sjeldne faa af den Sort mer monstrøse
Man ser hos os gaa løse,
Dem har i Regelen vi selv ført ind.
Vort Reglement for egne Dyreksporter
Omfatter Hornkvæg ogsaa kun af alle Sorter,
Men *Monstra* ikke, heller ikke *Svin*.

En ny Faktor i Bevægelsen.

(1885.)

C'est l'indignation, qui nous manque, mine Søstre, det er denne sunde, livskraftige Nerve i den Opposition, der nu er reist, der mangler i den.

Verden er altfor længe bleven beriget med noget, som kalder sig *Kvindehad*, *Kvindeforagt*, et Begreb, der vel fra først af skylder Livsleden og Herskerblasertheden sin Oprindelse, og som uheldige Friere, ødelagte Udhalere og gnavne Pebersvende siden har optaget som et Slags Vaabenmerke, medens tyske Kammerfilosofer, der maaske forener flere af disse Egenskaber i én Person, har bragt det ordentlig i System.

Men vi Kvinder savner et tilsvarende Begreb, der gjælder for os, ligesom Kvindehadet for Manden. Der er saa rigeligt at øse af, at vi bliver som forstyrrede. Det gjælder at samle sig om noget!

Mændene sig imellem kjender det nok, o altfor vel! Sproget har kun ikke Gift og Braad nok til at give det Ord. Men heller ikke i denne Smeltedigel har det formet sig til noget Betegnelsen Kvindeforagt tilsvarende. Ligervis som visse Nationers *Adam*. Følelsen af sin Førsteskabtværdighed kalder sig *homo* (Mennesket), saa synes han ogsaa her at finde det mere stemmende med denne Værdighed at generalisere Begrebet, han kalder det Menneskehad, Menneskeforagt.

Læs *Strindbergs »Giftas»*, læs den kun trøstig, mine Damer! Tag maaske lidt Nafta bagefter, hvis det strengt behøves, men lad det sjælelige Indtryk blive, og det vil afsætte sig til denne Faktor i vor Bevægelse, vi dunkelt savner, ialfald endnu ikke har vovet at give noget Navn. Det gjælder at samle sig om noget.

«Barnemordersken».

(Af Henrik Wergeland.)

«Paa Bølgespeilet en Hvirvelvind
Saa vildt ei farer paa sorte Trin
Som Modersveer fra Fod til Isse.
Dog mere voldsomt og vildt end disse

Fly Smertestanker i hendes Sind.

Mer rastløst bølger end Siv ved Kyst

Vespændte Nerver i hendes Bryst.

Lig enkelt Vindstød, der Egen bøier,

En Ve sig over de andre høier,

At hyle ene, mens alt er tyst.

Ve Liv, hvis Traade ei briste vil!

Ve Død, som griber med Hast ei til!

Det er en Døen, som ikke endes,

En Livsilds Sluknen, som atter tændes

Til nye Kvaler i Smertesild.

Ei Hjælp fra Jorden, ei Himles Trøst,

Ei fatte Engle dens Smertesrøst.

En fremmed Verden, et Kaos lukket

Er Moderskjødet. De høre Sukket

Saa koldt som blev kun en Blomst forløst.»

Naar Engle ikke har nogen Følelse for denne Lidelse, og den dertil, som skildret her, er parret med Fortvilelsen, hvor skulde da Menneskene, de haarde Mennesker, have den?

En ung 22-aarig Mand, Digter, har følt og skildret denne Lidelse – Indledningen kun til Forbrydelsen og en skjendselsfuld Død, som et eneste Syndens Øieblik har paadraget hende, medens Deltageren deri, Anstifteren, gaar frank og fri.

Et uforligneligt Ord af Georg Brandes.

». . . Vi gjenkjender denne bitre Stemning overalt hos den nyere Tids Aander. Der kommer et Tidspunkt i deres Liv, hvor alt, hvad de har oplevet og døiet, al den Kval, de har udstaaet, alle de Nederlag, de har lidt i Kampen mod spidsborgerlig Usselhed, Lavhed og Raahed, skylles hen over dem, dog kun for at

egge dem til fornyet Modstand.

Fra nu af ansees de af det store Flertal af Mennesker for at være omtrentlig gale. Som en Fil, der slider, en Sag, der skjærer, Naale, der stikker, som Røg, der kvæler, arbejder nu Omgivelserne paa at gjøre dem Livet uudholdeligt . . . Thi disse smaa nordiske Lande er i Virkeligheden Kjøbstæder i Smaalighed ligeoverfor sine betydeligste Aander.»

En Ibsensk Helt.

(1876.)

Ibsen har i sin «Kjærlighedens Komædie» taget Spørgsmaalet om vore Egteskaber og Forlovelser under Behandling.

Enige maa vi jo alle være med ham, at en sjælelig Sympati, et fælles idealere Blik paa Livet og dets Formaal og Opgaver, en Karakterernes Ligevegt maa være det bestemmende, skal Egteskabet blive et, der i Sandhed kan kaldes saa. Hvor denne sjælelige Samklang, denne Ligevegt mangler, faar vi det i den altfor vel bekjendte Skikkelse, der i hans mange kostelige Figurer træder os imøde i dette hans sidste Drama.

Men *Ibsen* stanser ikke dermed. Hans Satire paa de daarlige, sjælløse Egteskaber overfløier dem tilsidst og synes at sigte mod Egteskaberne – quand même!

Vi vilde ellers, vil det synes os, faaet dette i sin rette Skikkelse udhævet og godkjendt i de to Elskende, som træder op i *Svanhild* og *Falk*. Men uagtet alle de ideale Betingelser i fuldt Maal her skulde være tilstede og intet udenfra hindrer en Forening, *skilles de frivillig*, de flyr altsaa Egteskabet. *Uagtet*, siger vi. Eller skal vi maaske sige, *fordi* de i fuldt Maal er tilstede? . . . Det er *Ibsens* Hemmelighed.

Det eneste Svar, vi kan aftvinge ham, gjette os til, maa vi søge i Skildringen af hans Egteskabs-Kandidater.

I *Falk* gjør vi Bekjendtskab med en Sort Kvindeudbytter, der heldigvis hører til Sjældenhederne hos os. Udbytter kalder vi trøstig denne Genre, idet vi gaar ud fra, at ethvert Forhold mellem Mand og Kvinde inden vore Samfundsforhold, der ikke har den endelige Livsforening til Formaal, vil kun geraade hende til Skade.

I Udlandet, under ganske andre friere Livsvilkaar, kan den Slags Intimitet tænkes og trives. Og hvem tør tvile paa deres Berettigelse, og paa de velsignelsesrige Resultater, de kan bringe? Forbillederne har vi i disse fri Venskabs- (ikke altid Elskovsforbindelser) mellem betydelige Mænd og Kvinder, der især i tidligere Dage var almindeligere, og hvoraf flere har opnaaet et Verdensry. *Goethe-Fru v. Stein, Tieck-Grevinde Falkenstein, Immermann-Fru v. Lützow, Chateaubriand-Mdm. Récamier* og Gud ved hvor mange flere. De havde, mange af disse Forbindelser, Forlovelsens hele Særthed og Egteskabets Inderlighed. De sluttedes mest i den modnere Alder, i Ly af grundmurede Livsstillinger, Samtiden respekterede dem, ja saa op til dem med Beundring. Maalet af den Indflydelse, de har øvet, Vegten, de har lagt til disse store Digteres Berømmelse, ja, det lader sig ikke engang bestemme.

Hos os forbyder enhver saadan, selv den ærbareste Forbindelse, sig af sig selv. Alle Forhold er baseret paa den praktiske Realitet: Egteskabet. Vore Falke kan kun give Gjesteroller som aandelige Samfundsdestillatører; de yder selv intet Ly for sine høitflyvende Livsmaksimer og ideale Drømmesyn, der finder en altfor villig Jordbund i visse Kvindesjæle, de byder intet Ly, ingen sikret Stilling selv, de forstyrrer undertiden andres saadanne.

Hvad ivrer vor Falk imod i sine snart af en bitter Satire, snart en begejstret superspiritualistisk erotisk Lyrik baarne Haranger? Er det mod det nøkternt banale i Forlovelserne, det trivielle i Egteskaberne?

Nei, det er mod Forlovelserne, mod Egteskaberne selv.

Hvad skal vi saa sætte i Stedet? Forhold à la Falk og Svanhild, der ender med, at naar disse Falke en Tid har leget Idealist med sin Elev, bliver de kjede af Legen, og lader en saadan halvplukket Due ligge, et Bytte for Græmmelse eller et alt andet end idealt Tilfældighedsparti. Hendes Hjertefriskhed har lidt et Knæk, hendes Evne til at bære Livets Realitet er sørgelig formindsket.

Og han? Han flyver derfra, maaske til en anden, en tredje

«Thi jeg brød Blomsten, lidt det siger,

Hvo der tar den døde Rest . . .»

synes straks ved hans Optræden at forkynde sig som hans Valgsprog.

Men hvor bliver der saa af Egteskabet, den eneste Havn og Frelse i Forhold

som vore, naar ikke alene hvad de mindre høitstemte Sjæle finder for godt og betryggende ved det (udhævet af den gamle Egtemand Presten), angribes med knusende Spot, men ogsaa hine for hinanden skabte Sjæle formenes Foreningen? . . . Der sidder vi skikkelige Kristiania-Borgere og –Borgerinder i Teatret og ved ikke, om vi skal græde eller le, medens vi dunkelt føler, at Satiren rammer os allesammen selv. Denne lange Hale af langstrantede, søndagsklædte Smaapiger, der bringer os til at le, som om vi var gale, det er jo vor Glæde hjemme . . .!

Hvor bliver der af slige Idealister som Falk? «Du vil ende som den krasseste Realist,» var mit uvilkaarlige Tilraab efter vor Helt, da han med sin flotte Afskedsharang til Svanhild svinger sig op over Høiene og forsvinder, medens jeg i Fru *Gundersens* mageløst gribende Gjengivelse af dennes Afskedsord næsten syntes at høre en smertelig Klang af *Ironi*. Hun maatte ikke været Kvinde, hvis det ikke var saa.

Hvor bliver der af vore hjemmefødte Falke? Er der nogen anden Udvei end Kontoret, Ungkarlshjemmet med en skrap Husholderske, hvis ikke det, vi kalder «Tilfældets Ironi», anderledes paatager sig at arrangere Slutningsscenen og lader ham egte «Frøken Skjære».

Man kan sidde rolig i sin Stue og læse «Kjærlighedens Komædie» med den Tilfredshed, hvormed man nyder en Mesters Verk, noget sprudlende aandrigt; men jeg lider ikke at se dette Stykke fra Scenen, *vor Scene*.

Hvorfor afstaar Falk og Svanhild saa begejstret heroisk fra at egte hinanden?

Jeg skal hviske dig det, min Læser, men røb det ikke:

Fordi . . . de elskede hinanden *ikke*.

Henrik Ibsens «Gjengangere».

(1884.)

Hvad *jeg* siger om Ibsens «Gjengangere»? Ja, det vil man altid vide. Har jeg ikke blandt andre Dagens merkelige Begivenheder nævnt denne enestaaende Bog, har jeg skyet det, naar det mundtlig kom paa Tale, saa har det været af den uvilkaarlige Angst for at faa en Sten i Hovedet, naar det regner dermed fra alle Kanter. Nu først, naar Veiret stilner af, faar man lidt af det, jeg vil kalde Feighedens Kurage, og man stikker Hovedet forsigtig frem.

Ibsens Drama er selv en Gjenganger. Ikke en af disse bekendte Gjengangere, der træder op i vore Spøgelseshistorier, og om hvem min gamle Far altid sagde: «Var disse Aander bare ikke saa aandløse, saa kjedelige.» Ibsens Gjenganger søger vi maaske bedst i Shakespeares Repertoire af saadanne, disse Rædselsskikkelser, der træder op som Gjengjældelsen, som Skjæbnen, og vi stanser ved hans *Hamlet*, ved *Kongespøgelset*, som gaar igjen og søger efter en Sjæl, sterk nok til at bære den forfærdelige Hemmelighed, der driver det ud af sin Gravfred.

Det har hidtil søgt forgjæves. Alle stirrer et Øieblik paa det, korsrer sig og lader det stiltiende gaa forbi. Mængden, der hører om det, siger, det er Snak, pur Indbildning.

Hamlet træder op, Tvilen, den granskende, søgende, Tidsaanden med ett Ord.

Ogsaa han ræddes, men han vil høre. Han lytter, medens Hjertet isner i hans Barm, til hvad denne Gjenganger har at fortælle, og jo mere han lytter, jo mere giver Rædselen Plads for andre Følelser. Han vil ikke alene vide Hemmeligheden, der betroes ham, han vil røbe den; han vil ikke alene røbe den, han vil hevne den. Og som Hamlet, Anklageren, Hevneren, gaar vor Digter Samfundshykleriet og –sminkeriet lige paa Livet, river dette Slaphedens og Vanens ormstukne Klædebon, hvormed det saa længe har dækket sig, af, – den første, der har havt det Mod at tilskrigte dette Samfund: «Der ser I, hvad I har keiset og kronet og daglig bøier Knæ for – af al eders gammeltolererede, aabenlyst ignorerede, skjult protegerede Syndelast den allerværste – se nu, hvor vakker den er!» . . . Og Samfundshykleriet hujer Forstyrren imøde og kaster sine Stene.

«En Malstrøm» af Jonas Lie.

(Februar 1885.)

Denne Fortælling slutter sig værdig til hine Tidens Digteropgaver der har sat sig vegtige Tendenser at bære frem; den største Ros, man maaske kunde give Løsningen deraf, er, at man lidet merker det.

Naar man tager en nyannonceret Bog af *Ibsen* eller *Kielland* i Haanden, saa ved man, hvad de Fører i sit Skjold. Det blikstrer og klirrer af Harnisk og Vaaben paa lang Led. Man er paa sin Post, man møder selv væbnet.

Ikke saa med *Lies* Bøger. Ham tiltror man ikke «noget ondt». De onde, de slemme Forfattere hos os, er, ved man nok, dem, som giver sig af med at vrænge det onde for Lyset. Det er dog ubehageligt at skulle vide om alt det! . . . Den snilde, godslige Lie har ikke noget saadant isinde, og skulde desuagtet en liden Mistanke derom være vakt, saa glemmer man den, naar man læser ham. Folk sidder saa lunt og morer sig inderlig godt, medens den ene Pille gaar ned efter den anden, uden at de merker det mindste til det.

En saadan Dosis virker ikke altid straks. Der kan gaa Tid hen. Saa træffer vi en vakker Dag paa en saadan «Ma», som han har givet os hende i sin «Familien paa Gilje». Noget visst fornemt høitstemt, høitstræbende betegnede hendes Væsen engang. Vi træffer hende igjen, reduceret til Maskine, forskræmt, forstummet under et husfaderligt Regimente af den rigtige gamle, buldrende Sort . . . eller vi oplever, at en Stedets »*Mads Foss*» sælger sine Døtre, én for én – under den legaleste, pynteligste Form, Gubevares! – til den høistbydende, den, der lover «Forretningen» den bedste Støtte . . . eller vi hører om en anden respektabel yngre Mand, der ikke tænker paa nogen saadan Vinding, naar han bare kan komme pent unda, efter at have gjort en stakkels tillidsfuld Pige grundig ulykkelig – altsammen Fænomener, som man fra Slegt til Slegt har været vant til ikke at anse for noget at tale om.

Nu vækker de Opmerksomhed! Der rører sig maaske i Bevidstheden noget som Misbilligelse, Protest derimod . . . hvor har man hentet den?

Lies Fortællinger, særlig hans sidste, har en stor Evne til hos den velfornøiede, umistænksomme Læser at vække til denne Forstaaelse, derfor Tak og Ære ham!

Camilla Colletts *Mod Strømmen (Anden Række)* er lastet ned gratis fra bokselskap.no